

**T.C.
Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı**

Niğde’de Ortodokslar

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Esra YASSIBAŞ**

2010-Niğde

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

NİĞDE'DE ORTODOKSLAR

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Esra YASSIBAŞ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet EKİZ**

2010-NİĞDE

ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr.Mehmet EKİZ danışmanlığında Esra YASSIBAŞ tarafından hazırlanan “Niğde’de Ortodokslar.” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

04.02.2010

JÜRİ :

Danışman : **Yrd.Doç.Dr.Mehmet EKİZ**

Üye : **Prof.Dr.Remzi KILIÇ**

Üye : **Yrd.Doç.Dr. Serdar SARISIR**

M. Ekiş
R. Kiliç
S. Sarısır

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../20...

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Tezin amacı, Niğde’ de yaşayan Ortodoksların yerleşim alanlarına, sosyo-kültürel hayatlarına ve günümüze ulaşabilmiş eserlerine yönelik tespitler yaparak, elde edilen verileri bilimsel bir gözle değerlendirmek, Anadolu’da yaşayan Ortodokslara yönelik çalışmalara katkı sağlayabilmektir. Çalışmamız özelde Niğde’de yaşamış olan Ortodoks Türklerin varlığını ortaya koyan belge, bilgi ve eserleri ulaşılabildiğimiz kadarıyla belirlemek ve öteden beri tartışmalara ve değişik çalışmalara konu olan “Karamanlılar” konusuna Niğde ölçeğinde katkı sağlamaya çalışmaktır. Tez; Giriş, I.Bölüm, II. Bölüm ve Sonuç kısmından oluşmaktadır.

Giriş başlığı altında; Türk Ortodoksların Anadolu coğrafyasındaki siyasi ve kültürel faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde; Türklerin değişik coğrafyalarda Hıristiyanlık ile ilk temasları ve bu temasların sebepleri, özellikle bu dine girişlerinde Doğu Roma Devleti’nin etkisi ve Doğu Roma Devleti tarafından Anadolu’ya Türklerin kitleler halinde yerleştirilmesi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Anadolu’nun Türk hâkimiyeti altına girmesi ile birlikte “Karamanlı” adı ile anılan Hıristiyanlığı kabul etmiş olan bu Türklerin menşei, Anadolu’da durumları, özellikle asıl konumuz olan Niğde’de yaşamış olan Karamanlıların sosyoekonomik ve siyasal faaliyetleri ile nüfus durumları hakkında bilgi içermektedir.

İkinci bölüm ise Karamanlılar denilen Ortodoks Türklerin Niğde’de bırakmış olduğu eserlerin Arşiv Belgeleri üzerinden isim ve yer adlarının belirlenmesi çeşitli kütüphane kaynaklarının taranması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda saha araştırması yapılmıştır. Sahada yapılan araştırmalar sonucunda günümüze ulaşabilmiş olanların hâlihazır durumlarının ortaya konulması için yapılan çalışmaları içermektedir.

Sonuç kısmında ise; Türk Ortodokslara ait tespit edilen eserlerin elde edilen veriler ışığında değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Kilise, Karamanlıca, Türk Ortodoksları

ABSTRACT

This thesis is aimed at determining where, in Niğde, the followers of the Orthodox Church were settled, what and how sociocultural factors shaped their lives, and which of their works have survived from earlier times. The thesis then attempts to scientifically evaluate the data collected by this means and contribute, if any, to those studies carried out on the Orthodox people living in Asia Minor. This research has particularly sought to find out as many documents, works and other means of information as possible which would help prove that there existed a group of people in Niğde called the Orthodox Turks. “The Caramanians”, who have much been discussed and dealt with in various studies, are another subject of this thesis, though in the limited scale of the city of Niğde. The thesis is comprised of the following four sections: Introduction; Section I, Section II and Results.

The Introduction section gives a general view of the political and cultural activities of the Orthodox Turks throughout Asia Minor. Section I deals with the first contacts of Turks with Christianity in various geographic zones; the reasons for these contacts; the influence of the Byzantine Empire in the Turks’ embrace of Christianity, and settlement of Turks in masses in Asia Minor by the Byzantine Empire. Other information given in Section I is as follows: the origins of “the Caramanians” as they were called after the domination of Asia Minor by the Turks; their position in Asia Minor; and the socioeconomic and political activities and the demographic characteristics of particularly the Caramanians who lived in Niğde.

Section II addresses the issue of the surviving works of the Orthodox Turks, called the Caramanians. Archives and various sources found in different libraries were scanned and examined in order to determine the names and places of such works. This was followed by field study which made it possible to ascertain the present states of these surviving works.

The section of Results is where the works of Orthodox Turks that have been found out are evaluated in the light of data obtained in the course of this study

ÖNSÖZ

Türkler tarihi süreç içinde, yaşadıkları bölgelerde çok farklı dinlerle tanışmış ve bir arada yaşayabilmişlerdir. Türkler arasında İslam dini yaygın bir kabul görmüş bunun yanı sıra Maniheizm, Budizm, Musevilik ve Hıristiyanlığın farklı mezhepleri de inanç sistemine dâhil edilmiştir¹. İslamiyet'ten başka bir dini kabul eden Türkler kimi zaman büyük kalabalıklar içinde erimiş ve kimliklerini kaybetmişlerdir ancak günümüzde bu dinlerin mensupları olan Türklerin küçük bakiyeleri farklı coğrafyalarda varlıklarını sürdürmektedirler.

Türklerin Hıristiyanlıkla tanışmaları her ne kadar Asya bozkırlarında başlamışsa da Balkanlarda hız kazanmıştır. Balkanlardaki Türklerin Hıristiyanlaşmasında en büyük etkenin Doğu Roma Devleti olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'ya doğudan gelen Arap, Ermeni ve diğer kavimlerin akınlarına karşı Doğu Roma Devleti hâkimiyeti altına aldığı bu Türk kitlelerinin savaşçı özelliklerinden yararlanmak istemiştir.

Selçuklular Anadolu'ya girdiklerinde buralarını Hıristiyan olmuş Türklerle meskûn bulmuşlardı. Anadolu Türk yurdu olduktan sonra da Hıristiyan Türkler bu coğrafyada kendileriyle aynı soydan gelen ancak İslam dinini seçmiş olan kendi öz kardeşleri ile beraber yaşamaya devam etmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin çöküşünün ardından Anadolu'nun Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmesi ile Osmanlı Devleti çatısı altında yüzyıllarca birlikte huzur içinde yaşayan Hıristiyan Türklerin izlerini, halen yer adlarında, oymak ve insan adlarında görmek mümkündür². Türk Ortodokslarının yaşadığı bu geniş coğrafya içerisinde önemli yerleşim yerlerinden biri de araştırmamıza konu olan Niğde'dir.

Anadolu'da Karamanlıların yaşadıkları bölgeler içerisinde önemli bir yere sahip olan Niğde ile ilgili yapılan birbirinden değerli çalışmalarda Hıristiyan Türklerin günümüze ulaşabilmiş olan maddi unsurlarının her biri farklı

¹ Ünver Günay, Harun Güngör, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, İstanbul 2003, s.140.

² Mustafa Ekincikli, **Türk Ortodoksları**, Ankara 1998, s. 75-81.

araştırmalarda tek tek ele alınmıştır. Ancak değişik sebeplerden dolayı bunların bazılarında eksiklikler tespit edilmiş ve tamamını bir araya toplayan bir çalışmaya ihtiyaç olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Bu çalışmanın amacı bu eksiklikler içinden özellikle mimari unsurları tespit ederek bir araya toplamaktır. Niğde İlinde yaşamış olan Karamanlılar hakkında arşiv belgeleri dışında bir takım kitabeler ve eserler araştırma konusu olmakla beraber araştırmacıların bazıları bu eserlerin sahibi olarak Rumları işaret etmişlerdir. Bu sebepten dolayı Niğde’de yaşayan Türk Ortodoksları ve onlardan günümüze kalan eserleri bir bütünlük içinde inceleme gereği duyulmuş ve tez konusu olarak seçilmiştir.

Tez çalışmamızın ilk aşamasında Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki belgeler incelenerek arşiv çalışması yapılmıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Niğde Müzesinin arşivine girilerek Türk Ortodokslarına ait günümüze ulaşan eserlerin tespiti yapılmış ve Niğde Müzesi Kütüphanesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Kütüphanesi ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinden yararlanılmıştır.

Günümüzde Diyanet İçleri Başkanlığı tarafından kullanıldığı tespit edilen binalar için Niğde İl Mftlğnden elde edilen belgeler doğrultusunda çalışmalar yrtlmştir.

Elde edilen bilgiler ışığında saha araştırması yapılmıştır. Tezimizin son aşamasında kaynaklardan elde ettiğimiz tüm bilgiler ile görsel malzeme üzerinde titizlikle çalışma yapılıp alfabetik sraya göre verilerek tez sonuçlandırılmıştır.

Tez alışmamızda tespit edilen eserlerin bir kısmı cami olarak kullanıldığı için az çok değişikliklere uğramakla birlikte çok daha iyi korunmuş oldukları gözlemlenmiştir. Terk edilmiş eserler korunamamış ve gerek tabii şartlar sebebiyle ve gerekse bilinçsiz müdahaleler sonucu harap olmuştur. Bazı eserler günümüze ulaşamamakla birlikte kalıntıları tespit edilmeye gayret gösterilmiş buna rağmen bazı eserler tamamen ortadan kalktığı için çalışmalarımızı ve saha araştırmamızı kısıtlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden elde edilen kaynaklar tez çalışmamızı kolaylaştırmış fakat bazı belgelerde eserin yerinin tam olarak verilmemiş olması eser

ve belge eşleştirmesi konusunda tezi yavaşlatıcı unsur olmuştur. Bununla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Belgelerinde Kilise Defterleri, Divan-ı Hümeyun Defterleri içersinde Bab-ı Asafı Defterleri Kataloğu, Düvel-i Ecnebiye Defteri, Sadaret Defter Kataloğu, Babıâli Evrak Odası katalogları başlığı altında ayrı ayrı defterlerde tutulması birçok katalogun ayrı ayrı taranmasına neden olmuştur. Ayrıca kiliseler ile ilgili tutulan defterlerin Tanzimat Fermanı öncesi ve sonrası olarak iki ayrı dönemde tutulmuş olması, Gayr-i Müslimler ile devlet arasındaki her türlü işlerin yürütülmesi konusunda Hariciye Nezareti ve Dâhiliye Nezareti'nin giden ve gelen evraklarının taranmasında da uzun bir çalışma süresine ihtiyaç duyulmuştur.

Çalışmamızda Türk Ortodoksların Niğe ve çevresinde yaşadıkları yerler, sosyo-ekonomik faaliyetleri ve günümüze ulaşan eserleri üzerinde durulmuştur.

Tez çalışmasının başından tezin tamamlanmasına kadar ki sürede bana tezin başlangıcında konu ile ilgili belgelerin temin edilmesinde, gerek tez çalışma yöntem ve tekniklerinin uygulanması gerekse saha araştırması sırasında her türlü bilgi ve tecrübesi ile araştırmamda yardım ve katkılarını esirgemeyen Danışman Hocam Yrd. Doç. Mehmet EKİZ'e çalışma sırasında göstermiş olduğu sabır ve hoşgörüsünden dolayı şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez çalışmamda her türlü maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme de teşekkürlerimi bir borç bilirim.

şubat-2010
Esra YASSIBAş

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ORTODOKS TÜRKLER (KARAMANLILAR)	5
1. TÜRKLERİN HİRİSTİYANLIK İLE TEMASLARI VE HIRİSTİYANLIĞIN TÜRKLER ARASINDA YAYILIŞI.....	5
2. KARAMANLILARIN MENŞEİ	13
3. ANADOLU’NUN TÜRK HÂKİMİYETİNE GİRMESİ VE KARAMANLILARIN DURUMU	15
4. NİĞDE’DE ORTODOKS TÜRKLER	18
4.1. NİĞDE’NİN COĞRAFİ KONUMU:	18
4.2. NİĞDE İLİNİN ADI VE TARİHİ GEÇMİŞİ:.....	19
4.3. NİĞDE İLİ İDARİ TAKSİMATI:	21
4.4. SOSYAL YAPI:.....	25
4.5. NİĞDE SANCAĞI’NIN ETNİK YAPISI:	25
4.6. GAYR-İ MÜSLİMLERİN SANCAK İDARİ YAPISINDAKİ YERİ: ..	27
4.7. MÜSLİM VE GAYR-İ MÜSLİM MÜNASEBETLERİ:	30
4.8. NİĞDE İLİ’NDE GAYR-İ MÜSLİM NÜFUS DAĞILIŞI:	32
4.9. NİĞDE İLİ’NDE GAYR-İ MÜSLİMLERİN EKONOMİK VE TİCARİ FAALİYETLERİ:	47
4.10. NİĞDE İLİ İÇİNDEKİ GAYR-İ MÜSLİMLERİN ÖDEDİĞİ VERGİLER:	50

İKİNCİ BÖLÜM.....	51
NİĞDE İLİNDE BULUNAN TÜRK ORTODOKSLARINA AİT	
ESERLER	51
1. DİNİ ESERLER	51
1.1. AKTAŞ KİLİSESİ (RUM KİLİSESİ)	51
1.2. ALTUNHİSAR SİVRİ KİLİSESİ.....	52
1.3. BALLI (HAGİA VASILOS) KİLİSESİ	53
1.4. BALLI ŞAPEL.....	53
1.5. BEGÜM CAMİ (MERYEM ANA KİLİSESİ).....	55
1.6. BOR KİLİSESİ	56
1.7. ÇAMARDI KİLİSESİ (BEREKETLİ MADEN)	58
1.8. ÇÖMLEKÇİ KİLİSESİ.....	59
1.9. DİKİLİTAŞ KİLİSESİ I	59
1.10. DİKİLİTAŞ KİLİSESİ II (ESKİ KİLİSE).....	60
1.11. FERTEK CAMİ	61
1.12. HAMAMLI KİLİSESİ.....	62
1.13. HANÇERLİ CAMİ	63
1.14. HASAKÖY KİLİSESİ (SASİMA KİLİSESİ).....	64
1.15. KAYIRLI HARABESİ	66
1.16. KİÇİAĞAÇ KİLİSESİ (H. GEORGİOS KİLİSESİ).....	66
1.17. KİTRELİ KİLİSESİ.....	67
1.18. KONAKLI KİLİSESİ	68
1.19. KUMLUCA CAMİ	70
1.20. KÜÇÜKKÖY KİLİSESİ.....	71
1.21. OVACIK CAMİ (H. MİKAEL KİLİSESİ)	73
1.22. SULUCAOVA KİLİSESİ.....	74
1.23. TIRHAN KİLİSESİ I (H. MAKRİNA KİLİSESİ, TIRHAN ESKİ CAMİ).....	74
1.24. TIRHAN CAMİ II (H. GEORGİOS KİLİSESİ)	76
1.25. ULUAĞAÇ KİLİSESİ.....	77
1.26. YEŞİLBURÇ KİLİSESİ	78

1.27. YEŞİLYURT SİVRİ KİLİSESİ.....	79
1.28. NİĞDE MERKEZ H. PRODRAMOS MANASTIRI KİLİSESİ.....	80
2. SİVİL ESERLER	81
2.1. RUM OKULLARI	81
2.1.1. H. Prodrinos Manastırı.....	82
2.1.2. Ballı Rum Okulu	83
2.1.3. Hasaköy Okulu.....	84
2.2. HAMAMLAR.....	85
2.2.1. Fertek Hamamı.....	85
2.2.2. Hamamlı Hamamı	86
2.2.3. Yeşilburç Hamamı	86
2.3. RUM EVLERİ	87
2.3.1. Konut: I	87
2.3.2. Konut: II (Kadioğlu Konağı).....	87
2.3.3. Konut: III.....	88
2.4. MEZAR TAŞLARI.....	89
2.4.1. Mermer Mezartaşı I.....	89
2.4.2. Mermer Mezar Taşı II	90
3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN NİĞDE'DEKİ ORTODOKS ESERLERİN İNŞA VE ONARIM FAALİYETLERİNE YAKLAŞIMI:.....	91
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	101
EK-1: ÇİZİMLER VE RESİMLER	102
EK-2: BELGELER.....	142
ÖZGEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.a.	Adı geçen araştırma
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.m.	Adı geçen makale
Ansk.	Ansiklopedi
Bkz.	Bakınız
B.O.A.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
çev.	Çeviren
D.İ.A.	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Enst.	Enstitü
Fak.	Fakülte
H.	Hicri
M.	Miladi
s.	Sayfa
S.	Sayı
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

“Tengricilik” olarak adlandırılan bir inanç sistemine mensup olan Türkler “Gök Tengri” inancına sahiptiler. Asya’da yaşayan Türkler arasında tam bir din birliği olmasa bile güçlü bağlarla bağlanmış bir kültür birliği vardı. Fakat özellikle VIII-XI yüzyıllar arasında başka dinlerin yayılması bu din mensubiyetini çeşitlendirmiş ve bunun sonucunda siyasi bakımdan da farklılıklar arz etmeye başlamıştı. İlişki içine girdiği bölgelerde yaşayan karşı kültürlerin, dinlerin ve alfabelerin de Türkler arasında benimsendiği görülmektedir³. Tarih boyunca benzeri az görülür bir inanç özgürlüğü ve hoş görü ortamında farklı dini inanca sahip Türk toplulukları bir arada yaşayabilmişlerdir. Genellikle İslamiyet Türkler arasında kabul görürken Budizm, Maniheizm, Musevilik ve Hıristiyanlıkta Türkler arasında kabul görmüştür. Hıristiyanlaşan Türkler arasında Doğu Roma Devletinin çalışmaları sonucu genellikle Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebi benimsemişlerdir. Türklerin savaşçı özelliklerinden yararlanmak ve Anadolu’yu Müslüman akınları başlamadan önce özellikle Ermenilere, Araplara ve diğer guruplara karşı korumak maksadıyla Bizans İmparatorluğu tarafından meydana getirilmeye çalışılan savunma hattı Hıristiyan Türkler üzerinden oluşturulmuştur. Ancak bir süre sonra bu silah geri teperek Bizans’a zarar vermiştir. Büyük Selçuklular ile Bizans arasındaki 1071 Malazgirt Savaşı sırasında bazı Hıristiyan Türkler Büyük Selçuklu Ordusu safına geçmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Beylikleri Döneminde de varlıklarını sürdüren Hıristiyan Türkler Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet alanında yaşamış nihayet Doğu Roma Devletinin ortadan kalmasıyla beraber Anadolu’da Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında yaşamaya devam etmişlerdir.

Anadolu’da Türkçe konuşan ve başka dil bilmeyen Ortodoks’lar, “Karamanlı” adı ile anılmışlardır. Karamanlıların menşei hakkında araştırmacıların görüşleri farklıdır. Anadolu’nun hemen her yerinde yaşayan Ortodoks Hıristiyanlara “Rum” denirken aynı dine ve mezhebe mensup olan bu kitleye Rumlardan ayrı olarak “Karamanlı” adının verilmesi, onların diğerlerinden farklı olan bir isimle

³ İbrahim Öztürk, “Niğde’de Yaşamış Türk Ortodokslar ve Onlardan Kalan Üç Kitabe”, **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Niğde 1996, S.I, s. 81.

anılması bu topluluğun ayırt edici bir özelliğe sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu özellik onların dinlerini değiştirip Hıristiyan olmalarına rağmen Türkçeden başka bir dil bilmemeleri, din kitaplarında ve günümüze ulaşan eserlerin kitabelerinde de Grek Harfleri ile Türkçe yazmaları menşe'lerinin Türk olduğunun ve Türk Kültürünün özelliklerine sahip olduklarının en çarpıcı kanıtı olsa gerektir.

18. yüzyıla kadar Hıristiyan cemaatleri için millet ayrımı yapılmazken 19. yüzyılda Fransız İhtilali'nin de etkisi ile başlayan gelişmeler ile birlikte imparatorluktaki çeşitli ulusal dini cemaatlerin ayrı ayrı belirlenmesinde Millet terimi kullanılmaya başlandı. Fakat Anadolu'daki Ortodoks Hıristiyanları belirlemek kolay bir iş değildi. Diğer Ortodokslardan ayrı olarak bu Hıristiyanların çoğunluğu Türkçe konuşuyordu ve yeni Yunan Devleti ile hiçbir ilişkileri yoktu.

Milli Mücadele dönemi yıllarında Anadolu'da, Yunanistan'ın ve Fener Rum Patrikhanesi'nin tahriklerine kapılmayan Karamanlılar bu oyuna gelmemiştir. Salih Özkan konu ile ilgili olarak Türk Ortodokslarının bu dönemde izleyecekleri politikaları belirlemek amacıyla, Papa Eftim'in önderliğinde, Kayseri'de bir kongre toplayarak Milli Mücadele içinde yer aldıklarını, kongrenin yayın organı niteliğinde ki "Anadolu'da Ortodoksluk Sadası" adlı gazete ile de amaçlarını yayın yoluyla duyurmaya çalıştıklarını belirtmiştir⁴. Türk Ortodoks Patrikliği Fener Rum Patrikliğinin Yunanistan yanlısı yıkıcı politikalarının karşısında da tepkisini göstermiştir. Fener Rum Patrikliğinden 1917 yılında ayrılarak Bağımsız Türk Ortodoks Patrikliğini kurma çalışmalarına başlamışlardır. 22 Eylül 1922 de Ortodoks patrikhanesi Fener Rum Patrikhanesinden resmen ayrılma kararı almışlardır⁵. Milli mücadele sonrasında Lozan görüşmelerinin devam ettiği sırada çözüm bekleyen konulardan biride Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi olmuştur. Bu mesele 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Türk ve Rum ahalsinin mübadelesine dair mukavelename" ve buna bağlı olarak düzenlenen protokol ile karara bağlanmıştır ve bir komisyon oluşturulmuştur. Türk Ortodokslar mübadele dışı kalabilmek için çalışmalarda

⁴, Salih Özkan, **Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, Kayseri 2003, s.3.

⁵ Yonca Anzerlioğlu, **Karamanlı Ortodoks Türkler**, Ankara 2003, s. 246-250.

bulunmuş olsalar da yeterli olmamış Papa Eftim ve ailesi ile Bodrumlu İstimat Zihni gibi birkaç isim, 3.8.340 (1924) tarihli Bakanlar Kurulu'nun kararı ile mübadeleden istisna tutulmuşlardır. Anadolu'daki diğer Ortodoks tebaa, milliyetine ve isteklerine bakılmaksızın yapılan anlaşma gereği karşılıklı değişime tabi tutularak Yunanistan'a gönderilmişlerdir.

Türk soyundan gelmesine rağmen Yunanistan'a gönderilmelerinde mübadele anlaşmalarında temel ölçünün din olarak yer alması ve ırk ayırımından söz edilmemesi rol oynamıştır. Aslında mübadelede tutulan yol bir Türk-Rum mübadelesi olmayıp, daha çok bir Rum-Ortodoks ve Osmanlı Müslüman mübadelesi şeklinde olmuştur. Böylece adeta, Hıristiyan Türkler Yunanistan'a Müslüman Yunanlılar da Türkiye'ye gönderilmiş gibi bir durum ortaya çıkmıştır⁶. 1923 ile 1930 arasında 1.125.000 kadar Rum Türkiye'den Yunanistan'a ve bundan oldukça küçük sayıda Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilmiştir⁷.

Tezin seçiliş amacı özellikle Niğde İli sınırlarında Siyasi Tarih, Din Tarihi, Sanat Tarihi ve Türk Tarihi açısından öneme sahip olan Türk Ortodoksları "Karamanlılar" hakkında gerek Arşiv Belgeleri gerekse Karamanlıların günümüze ulaşan eserleri ve kitabelerine dayalı çalışmaların yetersiz ve dağınık çalışılmış olmasıdır.

Niğde İlinde yaşamış olan Karamanlılar hakkında Arşiv Belgeleri dışında bir takım kitabeler ve eserler araştırma konusu olmuş fakat eserler bir bütün olarak ele alınmamıştır. Bu sebepten dolayı Niğde'de yaşayan Türk Ortodoksları ve onlardan günümüze kalan eserleri bir bütünlük içinde inceleme gereği duyulmuş ve tez konusu olarak seçilmiştir.

Tez çalışmamızın ilk aşamasında Başbakanlık Oamanlı Arşivleri Belgelerinde Kilise Defterleri, Divan-ı Hümayun Defterleri içersinde Bab-ı Asafi Defterleri Kataloğu, Düvel-i Ecnebiye Defteri, Sadaret Defter Katalog, Babîali Evrak Odası katalogları, Dâhiliye ve Hariciye Nezareti Defterleri incelenerek Arşiv Belgesi

⁶ Ensar Çetin, **Toplum Bütünleşmemizde Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, İstanbul 2004, s.71-72.

⁷ Orhan Türkdoğan, **Etnik Sosyoloji**, İstanbul 1997, s.256.

alışması yapılmıştır. Elde edilen belgelerin çevirisi yapılmıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Niğde Müzesinin arşivine girilerek Türk Ortodokslarına ait günümüze ulaşan eserlerinin tespiti yapılmış ve Niğde Müzesi Kütüphanesinden gerekli dokümanlar temin edilmiştir. Günümüzde Diyanet İçleri Başkanlığı'na ait olan binalar Niğde İl Mftlğnden elde edilen belgeler doğrultusunda çalışma yürütülmüştür. Ayrıca tez çalışmasına ait bilgilere ulaşılmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Kütüphanesi ve Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinden yararlanılmıştır.

Elde edilen bilgiler ışığında saha araştırması yapmak üzere yerleri harita üzerinde önceden tespit edilen eserlerin bulunduğu yerlere tek tek gidilerek eserlerin resimleri çekilmiştir. Eserlerin mevkileri ile i ve dış meknlarda konumuza ışık tutacak süslemeler, simgeler ve kitabeler tespit edilmiştir.

Tezimizin son aşamasında kaynaklardan elde edilen bilgiler ile görsel malzeme üzerinde titizlikle çalışılarak tez sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTODOKS TÜRKLER (KARAMANLILAR)

1. TÜRKLERİN HİRİSTİYANLIK İLE TEMASLARI VE HIRİSTİYANLIĞIN TÜRKLER ARASINDA YAYILIŞI

Köklü bir tarihe sahip olan Türkler tarih sahnesine çıktıkları Orta Asya'da ve daha sonra göç sonucu yerleştikleri diğer coğrafyalarda sosyoekonomik, kültür, mimarlık, din vb. alanlarda etkileşim içine girmiş ve bu toplumlara önemli ölçüde etkilemişlerdir. Dünya'nın değişik bölgelerine dağılan Türk'lerin siyasi tarihini, münasebet kurduğu milletleri araştırmak saha olarak nasıl zorsa aynı şekilde kabul ettikleri dinleri de incelemek oldukça geniş bir konudur⁸. Türkler çoğunlukla ilişki içine girdikleri toplulukları etkilemiş veya o topluluklardan etkilenmişlerdir. Bu etkileşimlerden biride dini inanç sistemidir⁹. Türklerin evrensel ve büyük dinler ile temasları sonucunda, büyük bir bölümünün seçtiği din İslam'dır. İslam'dan sonra en çok taraf bulan dinlerden biri de Hıristiyanlıktır. Gerçi, Türkler Budizm, Mani Dini, Zerdüştilik ve hatta Musevilikle de temas kurmuşlar az da olsa rağbet gören bu dinler Türkler arasında cemaat oluşturabilmişlerdir. Öte yandan Hıristiyanlık, Türkler arasında İslamiyet'ten sonra kalıcı dini cemaatler oluşturmayı başarmış ikinci büyük dindir. Gerçekte Türklerin Hıristiyanlık ile temasının tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Aslında ilk temasın başlangıcı konusundaki bilgiler oldukça bulanıktır. Barthold, Maniheizm'in M.S. III. yüzyılda Hıristiyanlıktan önce yayıldığını söylerken bazı kaynaklar Orta Asya'da Hıristiyanlığın yayılmasının

⁸ Mehmet Eröz, **Hıristiyanlaşan Türkler**, Ankara 1983, s.1-4.

⁹ Hakan Alkan, **Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Ankara 2000, s.9.

Nesturilik mezhebinin bu bölgedeki çalışmaları sonucu gerçekleştiğini ifade etmektedir¹⁰. Bir başka kaynakta Hıristiyanlığın Türkler arasında yayılmasının II. yüzyılda başladığı; gerek Ruslar gerekse Bizans vasıtasıyla Hıristiyanlık dinini tanıyan Türklerin bu dinin üç mezhebine de girdiği ancak en çok kabul gören mezhebin Ortodoksluk olduğu belirtilmiştir¹¹. Orta Asya’da Hıristiyanlığı yayma faaliyetleri V.ve VI. yüzyılda yoğunluk kazansa da göçebe Türkler arasında bu dinin yayılması zayıf kalmıştır. Bu görüşün tam tersini savunan Barthold misyonerlik faaliyetlerinin bu coğrafyada netice verdiğinden ve Hıristiyanlığın Orta Asya’da güç kazandığını iddia ediyorsa da bu doğru değildir¹². Buna karşılık Ortodoksluk ve kısmen diğer Hıristiyan mezhepleri, Doğu Avrupa’da, Balkanlar’da, Anadolu’da, Rusya’da ve Sibiry’a da Türkler arasına nüfuz etmeyi başardılar. Hıristiyanlığı kabul eden Türkler sadece Hıristiyanlaşmakla kalmadılar aynı zamanda onlar Türklüklerinden de uzaklaşıp Slavlaştılar¹³. Balkanlarda çeşitli tesirler altında Hıristiyanlaşan Türkler Avar, Bulgar, Peçenek, Uz, Kuman-Kıpçak Türkleridir¹⁴. Dikkat edilirse bu coğrafyalarda Hıristiyanlığın kalıcı etkiler yaratmasının sebebi buralarda yaşayan Türklerin siyasi hâkimiyetlerinin zayıf olmasıdır.

Orta Asya’dan 375 Kavimler Göçü ile birlikte batıya hareket eden Hun kitleleri Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlara kadar ilerlemiş ve Bizans ile ilk temas başlamıştır. Bu çözüme ile ilk gelen Türk Boyu Bulgarlardır¹⁵. Bulgar kitlelerinin bir kısmı Tuna’yı geçip, devlet kurmuştur¹⁶. İdil bölgesine yerleşen Bulgarlar, kitleler halinde Müslüman olup Türklüklerini korurken¹⁷ Tuna Bulgarları tüm göçebe toplulukların yerleşik kültüre uyumunda olduğu üzere yerleşik olanların kültürünün etkisine girerek Slavlaşmışlardır. Onların arasına Hıristiyanlığı ilk olarak sokanlar Yunanlı mahkûmlar olmuşlardır. Öte yandan Bulgar krallığı ile Bizans arasında sürekli ve şiddetli çatışmalar mevcuttu. 863 yılında açlık ve Bizans ordusu tarafından sıkıştırılan Bulgar hanı Boris veya Bogaris, daha önce Hıristiyan olan kız kardeşi

¹⁰ Günay- Güngör, a.g.e., s.140–141.

¹¹ Mustafa Baş, **Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Ankara 2005, s.7–8.

¹² Eröz, a.g.e., s.2 .

¹³ Günay-Güngör, a.g.e., s.148.

¹⁴ Eröz, a.g.e., s.3.

¹⁵ Anzerlioğlu, a.g.e., s.25–26.

¹⁶ Eröz, a.g.e., s.54.

¹⁷ Eröz, a.g.e., s.9.

tarafından bu dine sokuldu. Bulgarlar Bizans imparatoru II. Basil (968 -1018) zamanında Bizans'ın karşısında tutunamadılar. Bunun sonucunda pek çok Bulgar öldürüldü, Bulgaristan Bizans Patrikliğine bağlı bir eyalet hüviyetine indirildi ve bir Arşevklik vasıtasıyla Bizans kilisesine bağlandı. Bulgarların Hristiyanlığı kabulü ile İncil ilk olarak Bulgar Slavcasına tercüme edildi¹⁸ ve zamanla Bulgar kitlelerinin bir kısmı Bizans topraklarına göç etti. Bizans bunlara Bithynia' da ikamet yerleri gösterdi¹⁹. Hristiyanlığı zamanla Bulgar hanları da kabul etmiş ve Hristiyan unvanları kullanmışlardır²⁰. Grek harfleriyle Grekçe veya nadiren Türkçe yazılı kitabelerden de anlaşılacağı gibi Bulgar Türkleri yavaş yavaş Bizans kültürünün tesiri altındaki Slav çoğunluğunun baskısını hissetmeye başlamışlardır. Teşkilatlandırılan Slavlar devlet hizmetine alınıyor, yerliler ile evlenmeler artıyor, idare tekniğinin mecburi sonucu olarak kalabalık yerli halk dili üst tabakada yayılıyor ve Türkler yavaş yavaş bu kültür baskısı sonucu Slavlaşmaya başlıyorlardı²¹. Slavlaşan Bulgar kitleleri Basileios Bulgaroktonos (Bulgarkıran) döneminde Anadolu'da Efes bölgesine yerleştirilmişlerdir²². Başka bir yerleşim yeri olan Tarsus ve Karaman arasındaki bölge İbni Bibi tarafından Havalı-i Bulgar ve Gülnar adıyla geçmektedir²³. Yine H.980 yılına ait Adana mufassalında Cemaat-ı Ordu-yı Bulgarlı, Cemaat-ı Balcı tabi-i Bulgarlı isimlerine rastlanmaktadır²⁴.

Batıya göç eden Türk kitlelerinden biride Avarlardır. Avarların tarihi, Asya ve Avrupa dönemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Asya dönemi 3.ve 6. yüzyıl, Avrupa dönemi de 6.ve 9. yüzyıl arasındır²⁵. 558 yılında Sabarları yıkıp Kafkaslara doğru ilerleyip İranlı Alanları tabiiyetlerine alıp Bizans'a elçi gönderen Avarlar, Bizans'tan yıllık vergi ve kendilerinin yerleşebilecekleri arazi istediler. İmparator Justinianos Balkanların karışık durumundan dolayı vergiyi reddetmemiş fakat Avar akınına durdurmak amacıyla Tuna havzasına Slav kitlelerden set kurarak önlem almaya

¹⁸ Günay-Güngör, a.g.e., s.211.

¹⁹ George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi** (Çev: Fikret Işıltan) , Ankara 1981, s.156.

²⁰ Ekincikli, a.g.e., s.55-56.

²¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ankara 1977, s.185-186.

²² Georgios Nakracas., **Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni**, (Çev: İbrahim Onsunoglu) Selanik 2000, s.44-45.

²³ Anzerlioğlu, a.g.e., s.66.

²⁴ Eröz, a.g.e. , s.20; Anzerlioğlu, a.g.e., s.66.

²⁵ Anıl Çeçen, **Türk Devletleri**, İstanbul 1986, s.85.

çalışmıştır. 562 yılında Slav setini aşan Avarlar Bizans Devleti ile sınır olmuş ve zamanla Orta Avrupa’da büyük bir imparatorluk kurmuşlardır. Önlerine çıkan Frankları yenip Bizans sınır-şehir kalelerini ele geçirmişler ve sınırları İtalya ya kadar genişlemiştir. Balkanlara ve Orta Avrupa’ya yayılan Avarlar buradaki milletler ile mücadeleler sonucu zayıflayıp parçalandılar, kısa zamanda Hıristiyanlaşarak ve dillerini unutarak yerli kalabalık içinde eridiler²⁶.

M.S. 300 yılından itibaren Hıristiyanlık Kumanlar arasında da yayılmaya başlamış. Moğol ve Rus baskısı altında tutunamayan Kuman-Kıpçakların bir kısmı Macaristan’a sığınırken, bir kısmı da Balkanlara dağılarak Hıristiyanlaşmışlardır. Kıpçakları Hıristiyanlaştırmak amacıyla, misyonerler Latince-Farsça-Türkçe (Kıpçakça) “Codex Cumanicus” adlı eseri meydana getirdiler. Batı Türkleri için yazılmış olan bu eserlerin içeriğinde dualar, bilmeceler ve ilahiler bulunmaktadır²⁷. Bizans Devletinin hâkimiyetine giren Kumanlar Anadolu’ya ilk kez İoannes Vatazes’in hüküm sürdüğü dönemde (1222–1254) yerleşmişlerdir. Bu dönemde Tatarlardan kaçan 10.000 Kuman Bizans Devletine sığınmış ve Bizans Devleti tarafından Frigya bölgesine; bugünkü Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar çevresine bir kısmı da İzmir ve çevresine yerleştirilmiştir²⁸.

Yine başka bir Türk kitlesi de Balkanlara göç eden Oğuzlardır ki bunlar Bizans ve Rus topraklarında mücadele etmiş salgın hastalıklarında baş göstermesi ile Bizans hâkimiyetine girerek “Türkopol” adı ile anılan paralı askerlerden oluşan kitaları meydana getirmişlerdir. Oğuzlar zamanla Bizans hâkimiyeti altında Hıristiyanlığı kabul edip erimiştir.

Göktürklerin çözülmesi üzerine Oğuz-Hazar baskısı batıya yönelen Peçenekler de, aynı kaderi yaşadılar. Bu Türk kitlelerinden Peçenekler 11. yüzyılın başlarından itibaren Hıristiyan propagandasına maruz kaldılar. 1008’de bir Alman olan Evek, Peçeneklerin ülkesine giderek beş ay süre ile onlara Hıristiyanlığı telkin etti ve bazı mühtediler kazandı. Hatta Bakü yakınlarında Seret kıyısında bir katedral de inşa edildi. Peçeneklerin Hıristiyanlık ile temas ettikleri bir başka yerde

²⁶ Kafesoğlu, a.g.e., s.141-143.

²⁷ Günay-Güngör, a.g.e., s. 212.

²⁸ Nakracas a.g.e., s. 53–54.

Macaristan oldu, oraya vardıklarında Peçenekler henüz geleneksel dinlerine mensuptular ve Hıristiyan oldukları takdirde eski kimliklerini kaybederek eriyebileceklerini biliyorlardı. Bir Macar kroniği, Peçeneklerin efsanevi hanı Ketel ve oğlu Tulma'nın yoğun Hıristiyanlık propagandalarına karşı zahiren bu dini kabul etmiş görünmekle birlikte milli inançlarına bağlı kaldıklarını ancak zamanla bunun kaybolduğunu haber veriyor. Bizans iki Peçenek Türk beyi Kegen ve Kurat arasındaki çekişmelerden de yararlanmayı bilmiş zor durumda kalan Kegen Bizans imparatoruna sığınınca 1048 de vaftiz edilmiş, kendisine şeref unvanları verilmiş; başkanlarının Hıristiyan olduğunu gören Peçenek grupları da onu takiben bu dine girmişlerdir. Kegen'e Tuna boyunda üç kale ve bir miktar arazi veren Konstantin Monomak aynı zamanda onun vaftiz babalığını da yapmıştır. Kağan Turak Bizans'tan Kegen'in iadesini istemiş ve Bizans ülkesini yağmalamaya başlamışsa da topluluğun içinde salgın hastalıklar baş göstermesi ile Peçenekler yenilmiştir. 140 Peçenek büyüğü İstanbul da vaftiz edilmiş ve en son Kuman-Bizans ittifakı sonucu 1091 de yenilen Peçenekler Balkanlara dağılarak, Hıristiyanlaşıp erimiştir²⁹.

Buradan görülüyor ki Bizans Balkanlara yerleşen Türk kitleleri ile temasa giriyor ve onları zamanla dini, askeri veya iskân politikaları gibi çeşitli politikalar uygulayarak hâkimiyeti altına alıyordu ve Slavlaştırıyordu. Bizans'ın bu Türk kitleleri üzerinde Hıristiyanlığı yayma politikasının sebebi Bizans'ın bir imparatorluk olması ve dolayısıyla birçok milleti bünyesinde barındırmasıdır. Siyasi anlamda birliği sağlayacak kuvvet Bizans açısından dindir. Ortodoks kilisesi bu vazifesini fazlasıyla yapmış, bir asıldan olmayan milletleri aynı potada toplayan ve devlet temelini pekiştiren önemli bir faktör olmuştur. Çok farklı unsurları bir arada tutmak elbette belli derecede müsamaha ile mümkün olabilmektedir. Bizans bunu çok iyi bildiği için bünyesine dâhil unsurları fazla zorlamamıştır. Hatta Ortodoksluk mezhebinin Katolikliğe göre daha müsamahakâr olması bu konuda Bizans'a yardımcı olmuş, toplumları zorlamadan yavaş yavaş bünyesine alıp onları temsil etme yolunu seçmiştir.

²⁹ Günay-Güngör, a.g.e., s. 210–211.

Roma imparatorluğu, Hıristiyanlaştırdığı milletlere kilise dili olarak Latinceyi zorla kabul ettirirken, Bizans Hıristiyanlaştıracığı kavimlere kendi dillerinde ibadet etme serbestliği vererek, bunun kendi çıkarlarına olacağı inceliğini kavramıştır. Bozkır coğrafyasının hürriyet eğilimli Türk insanı için böyle müsamahakâr bir din anlayışı cazip gelmiştir³⁰. Yalnız Hıristiyanlığı kabul eden Türklerin Hıristiyan isimleri kullanmış olmakla Türkçe adları da terk etmemiş olmaları önemli ortak özelliklerinden birisidir; fakat yoğun Helenizm politikası uygulandığı dönemlerde Hıristiyanlaşan Türklere Türkçe isim kullandırılmamıştır³¹.

Bizans bulunduğu coğrafyanın özelliği açısından askeri nitelikli bir devlet olmak zorundaydı. Çünkü bu topraklar daima doğu-batı mücadelesine sahne olmuştur. V. y.y da Hunlarla VI. y.y da Slavlarla VII. y.y da İranlılarla, Avarlarla ve sonra Araplarla, VIII. y.y dan X. yüzyıla kadar güneyden gene Araplarla, kuzeyden Bulgarlarla, Ruslarla ve Macarlarla, XI. asırda Osmanlı Türkleri ile mücadele etmek zorunda kaldı. İmparatorluğun sürekli akınlara uğraması sosyoekonomik dengesini bozdu. Özellikle Anadolu'daki çiftçi halk batıya göçmek zorunda kaldı ve Anadolu boşalmaya başladı. İşte bu noktada sınır boylarında yaşayan, kılıçlarını ve hizmetlerini para ya da toprak karşılığı satmaya hazır çeşitli kavimler vardı. Bizans her zaman aralarında Turanî gruplarında bulunduğu birçok kavimden seçme askerler bulmuştur³².

Bizans'ın uyguladığı en çarpıcı ve günümüzde de örneklerini Türk Hıristiyanların Anadolu'da bıraktığı tarihi eserleri ile görebileceğimiz iskân politikasıdır. Bizans Devleti'nin doğu akınlarına özellikle de Müslümanlara karşı sınırlarını korumak amacıyla, Anadolu'nun çeşitli yerlerine değişik tarihlerde, Balkanlara inen Müslüman olmayan hatta genellikle, Hıristiyanlaşmış Türkleri iskân ettiğini görüyoruz. 620 senesinde imparator Heraclius, İran ile savaşması için Avarlardan oluşan bir orduyu İran'a yollamıştır. 755 senesinde Bizans imparatorluğu, Bulgarlardan bir kısmını Anadolu'ya geçirmiş ve Müslümanlar ile savaşmak üzere Tohma ve Ceyhan havzalarına iskân ettirmiştir. Bu tarihten 200 yıl sonra, gene

³⁰ Salih Özkan, **Kayseri'de Türk Ortodoks Kilisesi Kongresinin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, Kayseri 2003, s.20.

³¹ Mustafa Baş, **Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Ankara 2005, s.18; Ekincikli, a.g.e., s.50.

³² Özkan, a.g.e., s.20.

Bulgar Türkleri ile ilgili kayıtlar görülür. 947’de Sayf al-Davla ile Bardas arasında gerçekleşen savaşta Rum generalinin yanında önemli bir miktarda ücretli asker bulundurmuştur ki bunlar, Kapadokya bölgesine nakledilen Türk Bulgarlarıdır. Görülüyor ki Bizans Devleti daha VI. yüzyılın başlarından itibaren, Türkleri bir yandan Hıristiyanlaştırmaya, bir yandan da askeri hizmete almaya ve Anadolu’ya iskân etmeye çalışmıştır. Bu iskân ve askere alım işi Ermenilere, İranlılara ve Müslüman Araplara karşı olmuştur. Bu dini, siyasi, askeri ve iktisadi hadise, yüzyıllar süren bir sosyolojik yol içinde, Türklerin kendilerini Rum sanmalarına yol açacaktır. Doğu Anadolu ki birçok Türk boyu Ermeni kilisesinin misyoner faaliyeti içinde Ermenileşecektir. Hun Türklerinin Anadolu’ya geldikleri biliniyorsa da, ilk Türk yerleşme hareketini Bulgar Türkleri ile başlatmak daha doğru olur. “Asker veya hudut muhafızı veyahut da kolonizatör olarak Anadolu’ya sevk edilmiş olan ve iskân edilen bu unsurlar, daha sonraki yıllarda, İslamlara karşı hudutları korumak maksadıyla Karaman, Kayseri bölgelerine yerleştirilmiş bulunuyorlardı.

Zeki Velidi Togan “Bizans ordusuna intisap edip, Toros, Kapadokya vesaire taraflarda yerleştikleri görülen Bulgar, Peçenek ve Uz gibi Hıristiyanlığı kabul eden Türklerin bile, din birliğine dayanarak” Rumlaştırılıp, Ermenileştiremediklerini söylerken³³; Mehmet Eröz’e göre, Ermeni cemaati içinde kalan Türkler, benliklerini, kültürel kimliklerini iyiden iyiye kaybetmiş ve Ermenilik duygusuna saplanmış. Rum cemaati içinde kalan Hıristiyan Türkler ise kararsızdırlar. Kendilerine Rum adını verseler de bunu yürekte benimsemediklerini bu husustaki vesikaları incelendiğinde daha iyi anlaşılır Şer’i ye Sicilleri’nden öğrenildiğine göre; Selçuklular Anadolu’ya girdiklerinde buralarını Hıristiyan olmuş Türklerle meskûn bulmuşlardı. Bu Türklerden Bulgarların izlerini, yer adlarında, oymak ve insan adlarında görmek mümkündür. Bulgar Türklerinin Ankara ile Kayseri arasına, Bursa civarına, Antalya ve Milas çevresine yerleştiği anlaşılıyorsa da en büyük yerleşmenin Trabzon ve havalisi ile Tarsus (Karaman’ a kadar) civarına olduğu görülüyor³⁴.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi uzun savaşların, iç isyanların, salgın hastalıkların ve kuraklıkların boşalttığı imparatorluk topraklarını, başka yerlerden göç edenler ve

³³ Ekincikli, a.g.e., s. 76-77.

³⁴ Eröz, a.g.e., s.18-19.

harplerde esir edilerek Hıristiyanlaştırılan kitleler ile doldurmak ve o bölgeleri imar etmek Bizans İmparatorlarının başlıca müracaat ettikleri tedbirlerdendi. Milli bir cemaat halinde kavimleri imparatorluğun bir ucundan öteki ucuna taşımak, XI. Yüzyıla gelirken Bizans'ta çok sık başvurulmuş bir yoldu. İmparatorlar, uzun savaşların halkını yok ettiği köy, kasaba ve vilayetlerde oturtmak suretiyle, aileleri ile birlikte esir düşen savaşçı kolonizatörlerden çok faydalanırlardı. Bu kolonizatörler kendilerine verilen toprakların bedeli olarak mecburi askerlik hizmetini de üzerlerine alırlardı. Asker olarak faydalanmasının sebebi ise doğuda kendisini hissettiren Müslüman Türk ilerleyişidir. Bu duruma en çarpıcı örnek Türk tarihinin dönüm noktalarından birisi olan ve Selçuklu Türklerine Anadolu'nun kapısını açarak, Dünya Tarihinde de haklı bir yer edinen Malazgirt Meydan Muharebesidir. Selçuklu Sultanı Alp Arslan 27 Nisan 1071'de harekete geçtiğinde Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in ücretli askerlerinin arasında Slavların, Türk boylarından Uz ve Peçeneklerden başka, Hazar ve Kuman (Kıpçak)'ların da adları geçmektedir³⁵. Yine hazırlanan ordu Peçenek mi Kuman mı olduğu tam olarak belirtilmemekle birlikte İskit olarak geçmekte ve bu kitlenin Kapadokya'yı vatan tutanlar oldukları belirtilmektedir. Savaş öncesi Selçuklular Bizans ordusundaki Uzlar ve Peçenekler ile görüşmüş savaş öncesi bazı Uz kitlelerinin Selçuklu safına geçtikleri hatta Peçeneklerin Selçuklulara Bizans hakkında bilgiler verdiği dair kaynaklar bilgi vermektedir³⁶. Savaş başlamadan önce Uzlar Bizans'ın sağ cenahında yer almış sol cenahında ise Peçenekler yer almıştı. Bizans ordusunda bulunan Uz ve Peçenekler savaş başlamadan önce Selçuklu Devletine Bizans ile ilgili önemli bilgileri aktarmışlardır. Bizans ordusunun uçlarında bulunan Uz ve Peçenek süvarileri evvelce kararlaştırdıkları üzere savaş sırasında soydaşlarının yanına geçip savaşın dengelerini değiştirmişlerdir³⁷. Bizans bu uygulamaları sadece Malazgirt Savaşında değil 1176 Miryakefalon Savaşında ve Haçlı Seferlerinde de kullanmıştır³⁸.

Anlaşıldığı gibi Bizans tarafından çeşitli zamanlarda hâkimiyet altına alınan Türk kitleleri Anadolu'nun çeşitli bölgelerine birçok amaçla yerleştirilmiştir. Bu

³⁵ Ekincikli, a.g.e., s.95-100.

³⁶ Anzerlioğlu, a.g.e., s. 74-75.

³⁷ Ekincikli, a.g.e., s.95-100.

³⁸ Anzerlioğlu, a.g.e., s. 75-79.

yerleşim genel itibari ile Antalya, Milas, Trabzon, Çoruh, Yukarı Fırat, Ankara, Kapadokya, Karaman, Kayseri civarıdır. Baktığımızda bu Türklerin yerleşim yoğunluğunun İç Ege'den Doğu Karadeniz, Kilikya bölgesi şeklinde bir yay halinde sağlandığını söyleyebiliriz.

2. KARAMANLILARIN MENŞEİ

Anadolu'da Türkçe konuşan ve başka dil bilmeyen Ortodokslara Karamanlı adı verilir³⁹. Osmanlı arşiv belgelerinde Karamanlılara “Zimmiyan-i Karaman” ya da “Karamaniyan” denilmektedir. Karamanlılar ise kendilerine “Anadolu Hıristiyan'ı” veya “Anadolular” konuştukları dile de “Yavan Türkçe”, “Sade Türkçe”, “Anadolu Lisanı” derler⁴⁰. Rum Ortodoks Kilisesine sadece Yunan kökenli Ortodokslar dâhil değildir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Hıristiyan Türk topluluğunun olduğu kabul edilen bir gerçektir. Karamanlılardan ilk defa bahseden kişi 1553–1555 yılları arasında İstanbul ve Anadolu'yu dolaşan Alman seyyah Hans Dernschwam olmuştur. İstanbul'da Yedikule yakınlarında bir mahallede oturan ve “Caramanos” denilen bu insanlar Dernschwam'a göre Karaman'dan gelmiş Ortodoks Hıristiyan'dırlar. Hiç Yunanca bilmeyen ve Türkçe konuşan bu kitleye⁴¹ Karamanlı adının yerleştikleri bölgeden mi yoksa bir boy veya uruk adından mı verildiği tam tespit edilememiştir, ancak bu adın büyük ihtimalle Ortodoks Türklerin çoğunluğunun yaşadığı Karaman bölgesinden dolayı verildiği iddiası daha çok benimsenmiştir⁴².

Karamanlıların menşei hakkında araştırmacıların görüşleri farklıdır. Bazı araştırmacılar onları etnik yönden Orta Anadolu'nun güneyinde bir beylik kuran Karamanoğulları Beyliği'ne bağlamakta, Türk olduklarını kabul etmektedir. Salaville ve Dalleggio “Karamanlıdıkı” adıyla yayınladıkları üç ciltlik Karamanlıca eserler bibliyografyasının ön sözünde Karaman Beyin beyliğini 1243 yılında kurduğunu zamanla beyliğinin sınırlarını genişlettiğini önceleri başkentin Larende daha sonra ise

³⁹ Eröz, a.g.e. , s.31.

⁴⁰ Ekincikli, a.g.e., s. 117.

⁴¹ Anzerlioğlu, a.g.e. , s. 108.

⁴² Mustafa Akkaya, Hıristiyan Türklerden Karamanlılar (Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2001, s.41.

Konya olduğunu ifade ederek bölgenin sınırlarını çizmeye çalıştıktan sonra bu bölge halkının çok sonraları “Karamanlı” ismi aldıklarını anlatmaktadırlar. Bu araştırmacılara göre Türk fatihleri kendi dillerini Anadolu içlerinden İstanbul ve Trakya’ya kadar kabul ettirmişler⁴³. Salaville ve Dalleggio Karaman Beyliği ile Karamanlılar arasındaki ilişkiyi destekler bilgiler öne sürmektedir. Fakat Karaman Boyu’nun diğer Oğuz boyları gibi 13. yüzyılın başlarından itibaren etkisini gösteren Moğol istilası sırasında yaşadıkları bölgeleri terk ederek Azerbaycan taraflarına geldikleri, bir kısmının burada kaldığı ve büyük çoğunluğun ise Anadolu’ya döndüğü hususunda bilgiler de kabul görmektedir⁴⁴.

Dr. Robert Anhegger ise Karamanlıların iki kökten geldiğini söylemektedir:

- 1) Bizans zamanından kalma Hıristiyan Türkler
- 2) Yunanca yerine Türkçeyi benimseyen Hıristiyanlar

Karamanlıların Türk menşe’li olduklarını savunan yazar bu görüşünü şu şekilde ispatlamaya çalışmaktadır:

1) Osmanlı devleti bütün eski Yunanistan ülkesini ve Yunan dili konuşan memleketleri sınırları içine almış, Yunan dili konuşan cemaatler yüzyıllarca beraber yaşadıkları Türklerden bir kelime Türkçe öğrenmek mecburiyetini hissetmemişlerdir. Aynı idari ve siyasi şartlar altında yaşamış olan Trakya ve Anadolu’daki Ortodoks ve Rum cemaatlerinin bir kelime Yunanca bilmeyerek Türkçeyi bütün sağlığı ile konuşmakta olmaları,

2) İncilin Türk diline çevrilmiş olması, Türkçenin Ortodoks kilisesi ibadet ve ayinine sokulması, Türk papaz sınıfının tesis edilmiş olması

⁴³ Günay-Güngör, s.217.

⁴⁴ Yonca Anzerlioğlu, “Karamanlılar, Gagauzlar ve Urumlar Arasında Tarihi ve Sosyo Kültürel Bağlar Var Mıdır?”, **Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002 bildiriler 8–10 Mayıs 2002 Ankara**, 2004 s.220–239.

3) Türk dilinin yazılması için Yunan harflerinin değiştirilerek kullanılmış olması ispat etmektedir ki, Osmanlı devleti sınırları içinde yaşamış olan bu Hıristiyanların asılları Türk'tü⁴⁵.

3. ANADOLU'NUN TÜRK HÂKİMİYETİNE GİRMESİ VE KARAMANLILARIN DURUMU

Anadolu Osmanlı hâkimiyetine girdiğinde Bitinya bölgesinde katışıksız Hıristiyan toplulukları yaşıyordu. Bölgeyi 1333 yılında gezen İbn Batuta, Geyve kentinde bir tek Müslüman ailenin bulunduğunu ve Hıristiyanların kendi isteklerine göre teslim oldukları için, Türk himayesi altında yaşadıklarını anlatmaktadır. İznik'in alınmasından bir asır sonra, Nikephoras Gregoras'a göre, kent nüfusu Bithinyalılar (Bizans Hıristiyanlar) Miksobarbarlar (barbar kırmaları) ve Türkler olarak üçe ayrılıyordu. Bizans yazarına göre Miksobarbarlar nesli Osmanlı ile Hıristiyanların kaynaşmasından ortaya çıkmıştı. Yazarın ifadesine göre söz konusu kaynaşma Orhan zamanında dul Hıristiyan kadınlar ile Türk erkeklerinin evlenmesinden doğan çocuğun Müslüman ve Türk olarak kabul edilmesi şartıyla meydana gelmiştir⁴⁶.

Bizans Balkanlardan getirip yerleştirdiği Türk kitleleri üzerinde misyonerlik faaliyetler yapmıştır. Buna en güzel örnek 1958 yılında basılan 'KARAMANLIDİKA' isimli eserdir. Eser 1584–1850 tarihleri arasında Grek harfleri kullanılarak; fakat Karamanlı Türkçesi ile yayımlanmış olan, 113 kitap ve risalenin tanıtıldığı, bir bibliyografya kitabıdır. Sözü ettiğimiz bu eser, dizinin ilk cildi olup, 1850–1950 arasında çıkmış olan eserleri tanıtan, ikinci ve üçüncü ciltleri de yakın yıllarda çıkarılmıştır. Bu eser bile Rum Patrikhanesinin, asırlar süren bir misyoner faaliyeti içinde olduğunun kanıtıdır. Müslüman Türklerin matbaaya sahip olmayıp, el yazması ile yetindikleri zamanlarda, Patrikhane kitaplar basmıştır. Çoğu dini nitelikte olan bu eserlerle, Anadolu'daki Hıristiyan Türk'lere, bir yandan Yunanca öğretilmeye çalışılırken, öte yandan onların Hıristiyanlığı pekiştirilmeye, takviye edilmeye çalışılmıştır. Henüz Müslüman olmamış, Kamlık dininde kalmakta devam

⁴⁵ Ekincikli, a.g.e. , s. 116–118.

⁴⁶ Nakracas, a.g.e., s. 64–65.

eden Türk'lere dini telkin maksadı taşıdığı da tahmin edilebilir. İçeriği dini olmakla birlikte hukuk ve kültür konuları da işlenen eserlerin çoğu İstanbul, Venedik ve Atina'da basılmıştır; fakat kitabın Yunan İsyânından sonra basılmış olması dikkat çekicidir. Yayımlanan eserlerin hepsinde, çok kuvvetli bir misyoner ruhu ve Hıristiyanlaştırma ile birlikte Rumlaştırma gayretleri görülmektedir. Anadolu mahalli ağızları ile yazılan kitaplarda, dini terimlerin karşılığı, çok kere İslami terimlerle karşılanmıştır. Buradaki asıl amaç özellikle İslamiyet'te henüz esaslı şekilde karar kılamamış grupları kandırmak arzusudur. O yüzden, Müslümanlar için yumuşak dil kullanılıyor ve Hıristiyan Türkler için, "Hıristiyan Karıntaslarımız (karındaşlarımız)" deniyor; hiçbir yerde, hiçbir zaman "Rum" lafı ağza alınmayıp Rum denilmiyor. 1768'de Bükreş'te basılan ve Hıristiyan çocuklarına, Ortodoksluğun esaslarını öğretmeyi hedef alan "Talim Mesihî" isimli kitapta bu misyonerlik faaliyetini görebiliyoruz.

Örneğin:

"Allahtuallenın Nimetilen Tovletlu Refaetlu Saan Azimetlu.. buyuran kerametlu beğ efentimizin vaktinta. Ve keremlu saaplığinten korunan Ortodoks Milletin... Rumça tilinten Türk lisanına ve ziate bakılıp duzeltilti..." denilmektedir. Aynı eserin, nazım halindeki bir bölümü:

Efentim Allah simaviten nazar et,

Mumin halkının niazını kapul et...

Bu misyonerlik "körlük" teryasında olan Anadoluları (Anadoluları) savklantırtı (şavklandırdı, ışıklandırdı) diye övünüyorlar.⁴⁷

Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşına girmesi ve savaştan yenik çıkması ile ağır antlaşma hükümleri içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştı. Avrupalı emperyalist devletlerin Anadolu'yu işgal için azınlık halklar ve cemaatler bir yandan emperyalistler ile işbirliğine, bir yandan da işgali kolaylaştırmak için içeride ayaklanmaya başlarlar. Anadolu'daki en büyük destekçileri de Fener Rum

⁴⁷ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul 1969, C.I, s.35-36.

Patrikhanesi ve Rum Pontus Cemiyeti olmuştur. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunan Rumların Türk vatandaşı sayılmayacakları ve Yunanlı olduklarına dair propaganda faaliyetleri, gizlice söz konusu bölgelere gönderilen Fener Rum Patrikhanesi tarafından organize edilmişti. Rumların sosyal durumuna ve yürütülen Yunan propagandasına örnek teşkil etmesi bakımından Yorgi adlı Karamanlı bir Ortodoks'un Milli Mücadele yıllarında Fener Rum Patrikanesi ve Yunanistan'ın yürüttüğü "Yunanlık" politikası ile ilgili oğluna yazmış olduğu vasiyetname niteliğindeki mektup dikkat çekicidir. Yunanlık ve Rumluk politikasına yönelik çalışmaları daha çok İstanbul, Trabzon kısmen de Batı Anadolu'da başarılı olmuştur. Anadolu'nun diğer bölgelerinde özellikle Orta Anadolu bu politikalarından kapılmamasının sebebi tahriklerden uzak olmaları, Türk olduklarının farkında olmaları ve özellikle Papa Eftim gibi Türklük bilincini üst düzeyde taşıyan bir lider çevresinde toplanmış olmalarıdır⁴⁸. Ortodokslar Kurtuluş Savaşı sırasında da TBMM'ye destek vermek amacıyla telgraflar çekip ayinler düzenlemişlerdir. Kurtuluş Savaşı sonrasında ise Fener Rum Patrikhanesinin yıkıcı politikalarına karşı Fener Rum Patrikhanesinden ayrılma kararı almışlardır. Papa Eftim'in Kayseri ve çevresinde yapmış olduğu görüşmeler sonucu 22 Eylül 1922 de Ortodoks patrikhanesi resmen Kayseri'de kurulmuş Metropolidi Prokobiyos Efendi, Umum Türk Ortodokslarının patrik kaymakamı seçilmiştir. Daha sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisine tabi Umum Türk Ortodoksların patrik kaymakamı seçilmiş olan Metropolitan Prokobiyos'a mazbatası verilmiştir⁴⁹. Fener patrikhanesinin bu entrikalarına karşılık 06.06.1924 yılında Papa Eftim Türk Ortodoks kilisesini açmak için Panaiya kilisesinde kongre düzenleyecek ve Fener Rum Patrikhanesinden ayrılma kararı alacaktır⁵⁰.

Kurtuluş savaşı sonrasında 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasında geçmişten beri süre gelen problemlerin çözümü konusunda görüşmeler başlamış fakat bu görüşmeler sonrasında da çözüme kavuşamayan konulardan biri Türk Ortodoksları ve Patrikhanesini de ilgilendiren mesele yani

⁴⁸ Özkan, a.g.e., s.18-25.

⁴⁹ Anzerlioğlu, a.g.e., s. 246-250.

⁵⁰ Erol Cihangir, **Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, İstanbul 1997, s.243-244.

Yunanistan ile Türkiye arasında nüfus mübadelesidir⁵¹. Bu mesele 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan ‘‘Türk ve Rum ahalisinin mübadelesine dair mukavelename’’ ve buna bağlı olarak düzenlenen protokol ile karara bağlanarak bir komisyon oluşturulmuştur. Türk Ortodokslar mübadele dışı kalabilmek için çalışmalarda bulunmuş olsalar da yeterli olmamış Papa Eftim ve ailesi ile Bodrumlu İstimat Zihni gibi birkaç isim, 3.8.340 (1924) tarihli Bakanlar Kurulu’nun kararı ile mübadeleden istisna tutulmuşlardır. Anadolu’daki diğer Ortodoks tebaa, milliyetine ve isteklerine bakılmaksızın yapılan anlaşma gereği karşılıklı değişime tabi tutularak Yunanistan’a gönderilmişlerdir.

Sonuç olarak çoğunluğu Türk soyundan gelen bu insanların Yunanistan’a gönderilmelerinde mübadele anlaşmalarında temel ölçütün din olarak yer alması ve ırk ayırımından söz edilmemesi önemli rol oynamıştır. Aslında mübadelede tutulan yol bir Türk-Rum mübadelesi olmayıp, daha çok bir Rum-Ortodoks ve Osmanlı Müslüman mübadelesi şeklinde olmuştur. Böylece adeta, Hıristiyan Türkler Yunanistan’a Müslüman Yunanlılar da Türkiye’ye gönderilmiş gibi bir durum ortaya çıkmıştır⁵². 1923 ile 1930 arasında 1.125.000 kadar Rum Türkiye’den Yunanistan’a ve bundan oldukça küçük sayıda Türk de Yunanistan’dan Türkiye’ye gönderilmiştir⁵³.

4. NİĞDE’DE ORTODOKS TÜRKLER

4.1. Niğde’nin Coğrafi Konumu:

Niğde İli doğu tarafından Kayseri ve Adana illerinin birer kısmı, batı tarafından Konya İli ve batı kısmında Ankara İli, kuzey tarafından Kırşehir İli ve güney tarafından Adana ve Mersin İlleri ile bağlantılıdır⁵⁴. Kuzeybatıda Melendiz dağı ile güneydoğuda Toroslar arasındaki önemli bir geçit yeri üzerindedir. Şehrin çekirdeğini oluşturan, üstünde kalenin bulunduğu tepenin ne zaman iskân edildiği

⁵¹ Anzerlioğlu, a.g.e., s. 263.

⁵² Çetin, a.g.e., s.71–72.

⁵³ Türkdoğan, a.g.e., s.256.

⁵⁴ Avram Galanti, **Niğde ve Bor Tarihi**, İstanbul 1951, s.5.

hakkında kesin bilgi yoktur. Buradaki ilk yerleşmenin Hititler dönemine kadar indiği ve Hitit belgelerinde geçen Naghita'nın burası olabileceği öne sürülür⁵⁵.

4.2. Niğde İlinin Adı ve Tarihi Geçmişi:

Şehrin güneyinde ve 23 km uzaklıkta olan antik Tyana şehri (Kemerhisar) en eski yerleşim yeridir Arap coğrafyacıların Tavana şeklinde zikrettikleri bu kent bölgenin en büyük yerleşim yerlerinden biriydi. Şehrin adının nereden geldiği hususunda çeşitli görüşler vardır⁵⁶. Prfesör W. M. Ramsey, Türkiye devrinden önce, hiçbir yerde “Niğde” kelimesine tesadüf edilmediğini yazmaktadır. Daha önce Niğde mintikasının hükümet merkezi Tiyana (Arapçası Tavana) sayılırdı. Yakut buna Nekida, İbni- Batuta Nekta diyor. Bazı Rumlar, Niğde'ye Kados ismini veriyorlar. Bazıları, Antigu olduğunu ileri sürerek Niğde kelimesinin n. g. d. harfleri Antigu kelimesinin n.t.g. harflerinin aynı olduğunu ve yalnız harflerin yer değiştirdiğini söylüyorlar. Avram Galanti'ye göre Niğde'nin eski ismi Anahita'dır. Anahita bir ilahenin ismidir ki kemeri ve bereketi temsil eder. Müverrih Yakut'un Nekida ve Müverrih İbni Batuta'nın Nekta kelimeleri, Anahita kelimesinin aynısıdır⁵⁷. Hititler dönemindeki Naghita, Nagidos'un Ortaçağ kaynaklarında ‘Nekida’ veya ‘Nekide’ şeklinde dönüştüğü görülür. “Niğde” veya “Nikde” tarzındaki kayda ise ilk defa XIV. yüzyılda Hamdullah el-Müstevfi'nin Nuzhetü'l-Kulüb adlı eserinde rastlanır. Ortaçağ İslam kaynaklarında burası için “Darülpehlevaniyye” ve “Ma'şukiyye” unvanlarının kullanıldığı belirtilir.

Niğde yöresinin bilinen tarihi Hitit devrine kadar iner Frig ve Pers hâkimiyetinden sonra Makedonyalılar'ın idaresi altına giren bölge önce Pontus Krallığına, ardından M.Ö I. Yüzyılda Roma imparatorluğuna dâhil oldu. Bizans idaresi döneminde Arap akınlardan etkilendi. 707 yılında Tyana Müslümanların hâkimiyetine geçti ise de bu durum uzun sürmedi ve bölge Emeviler ile Bizans arasında sürekli el değişti. Abbasi Halifesi Harunürreşid (806) yılında bölgeyi kesin olarak İslam topraklarına kattı. 832 Me'mun zamanında imar faaliyetleri ile Niğde

⁵⁵ Mustafa, Oflaz, “Niğde”, **D.İ.A**, C.33, İstanbul 2007, s. 92.

⁵⁶ Oflaz, a.g.a. , s.92.

⁵⁷ Galanti, a.g.e. , s. 5–6.

Tyana'nın önüne geçti ve Tyana geriledi. 965 yılında tekrar Bizans hâkimiyetine geçse de 1071 Malazgirt Savaşı ile Niğde Türklerin eline geçti. I. Süleyman Şah zamanında Niğde ve çevresine Ebulkasım'ın kardeşi Ebül Gazi Hasan vali tayin edildi. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud zamanında Niğde ve çevresine oğlu II. Kılıçarslan hâkim oldu ve son zamanlarında oğulları arasında ülkeyi paylaşırken Niğde'yi oğlu Arslan Şah'a verdi. Alâeddin Keykubad zamanında Keykubad tarafından şehrin yönetimi Zeynüddin Beşare'ye verildi ve onun 1223 de idam edilmesine kadar sürdü. Bu tarihten sonra Niğde doğrudan sultana bağlı bir şehir haline geldi. Selçuklular zamanında büyük ölçüde imar edilen Niğde ayrıca önemli bir ilim merkezi olmuştur. Niğde Alâeddin Keykubad ve İzzeddin Keykvus döneminde Moğol hâkimiyetine kadar Selçuklu hâkimiyetinde kalmıştır. XVI. Yüzyılın ilk yarısında Niğde ve çevresi Eretnaogulları'nın idaresi altına girdi. Eretnaogulları zamanında Niğde'ye aşiret reislerinden Sungur Bey sahip bulunuyordu.

Eretna Bey'in ölümünden sonra emirler arasındaki mücadeleden faydalanan Karamanoğlu Alâeddin Bey 1366–1367 senelerinde Niğde ve Aksaray'ı kendi topraklarına kattı. 1397 yılında Akçay Muharebesinde Karamanoğulları'nı yenilgiye uğratan Yıldırım Bayezid Konya, Larende, Niğde, Develi ve Aksaray'ı aldı. 1402 tarihinde Timur'un Anadolu'yu hâkimiyeti altına alması ile Niğde Moğollara tekrar bağlandı. Bu bölge Karamanoğulları'nın da mücadele sahası olduğu için Niğde birçok kez saldırıya uğrayan ve el değiştiren bir durumda kaldı. Ayrıca Niğde Memlûklular ve Karamanoğulları arasındaki siyasi çekişmelere de sahne oldu. Memlûkların Karamanoğullarını 1419 da yenmesi üzerine Niğde Memlûk hâkimiyeti altına girdi.

Niğde'nin kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine alınması, Fatih Sultan Mehmet döneminde Karamanoğulları üzerine yapılan sefer sonucu gerçekleşti. 1466 da ordusunun başında bizzat sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet, Karaman topraklarına girdi. Larende'ye çekilen Pir Ahmet, Veziriazam Mehmet Paşa'ya yenilince daha içerilere kaçmak zorunda kaldı. Kaynaklarda açık bilgi olmamakla birlikte, Niğde'de bu sefer sırasında İshak Paşa tarafından Osmanlı hâkimiyetine girdi. 1470 Pir Ahmet'in yeniden faaliyete geçmesi üzerine sefere çıkan İshak Paşa bu sefer

sırasında Niğde surlarını da tamir ettirdi. Bölgede tamamen Osmanlı kontrolünün sağlanması 1475 yılına kadar sürdü. Şehir Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra II. Bayezid devrinde oluşturulan ve eski Karamanoğulları Beyliği'nin hâkimiyet sahasını ihtiva eden Karaman Eyaleti'nin sınırları içerisinde kaldı ve Niğde Sancağının merkezi oldu.

Niğde XV. yüzyıl sonlarında Memlukların saldırısına uğradı. 1490 Emir Özbek kumandasındaki Memluk kuvvetleri Niğde'yi yağma ve talan etti. Kanuni Sultan Süleyman İrakeyn Seferi dönüşünde Niğde'den geçti. Niğde Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra hızla imar edildi ise de Selçuklular zamanındaki parlak günlerine dönemedi ve hep ikinci planda kaldı.

XVII. yüzyıl başlarına gelindiğinde şehir bu defa da Celali isyanları sırasında büyük tahribata uğradı. XVIII. yüzyılda Çapanoğulları şehirde etkili oldu. Niğde Milli Mücadele yıllarında yabancı işgaline uğramadı. Cumhuriyet döneminde il merkezi haline getirildi⁵⁸.

4.3. Niğde İli İdari Taksimatı:

1466–1475 yıllarında yapılan seferlerle Karamanoğulları Beyliği'nin topraklarının tamamı feth edilip Karaman Eyaleti'ne dönüştürülünce, Niğde de bu eyalete bağlanmıştır. Bu tarihte Niğde'nin idari durumunun ne olduğu hakkında kaynaklarda net bilgi yoktur⁵⁹. Karaman Eyaleti'nin liva (sancak) düzeniyle ilgili ilk belge 1518 tarihli Karaman Eyaleti Mufassal Defteridir⁶⁰. Bu deftere göre eyalet altı sancaktan oluşuyordu. Bunlar; Konya-Larende, Beyşehir, Akşehir, Aksaray ve Niğde idi. Niğde'nin bu durumu 16. 17. ve 18. yüzyıllarda da devam eder. 17.yüzyılda Niğde'ye gelen Evliya Çelebi, Niğde'nin Karaman Eyaleti'ne bağlı bir sancak olduğunu yazmaktadır. 19.yüzyıl başlarında Niğde, Konya Vilayet'ine bağlı bir sancak olma özelliğini sürdürür. 1831 tarihi, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde ilk

⁵⁸ Oflaz, a.g.a, s. 92–94.

⁵⁹ İbrahim Öztürk, **Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı 1868–1923)**, Konya 2008, s.23.

⁶⁰ Mustafa Oflaz, 16.yy. da Niğde Sancağı (Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1992, s.38.

cididi Nüfus sayımının yapıldığı yıldır. Bu sayımda da Niğde Konya Vilayet'ine bağlı 7 sancaktan biri olarak görülmektedir.

1832'de II. Mahmud döneminde ayanlıklar kaldırıldı. Vilayetlerde "Müşirlikler" ihdas edildi. Niğde'de bu dönemde Konya müşirliğine bağlanmıştır. Tanzimat'ın ilk yıllarında ise Osmanlı Devleti mülki taksimat yönünden eyalet ve livalara ayrılmıştır. Bu dönemde de Niğde Karaman Eyaletine bağlı liva olarak görülmektedir⁶¹.

1840'ta Niğde Eyaleti Konya'ya bağlı bir muhassıllıktır. 1847'deki idari taksimatta ise Niğde Yöresi, Eyalet-i Karaman'a bağlı Nevşehir Livası içinde yer almaktadır.

Niğde 1849'da sancak merkezi olmuştur. 1867 Vilayet Nizamnamesi'nde de Niğde, Konya vilayetine bağlı bir sancak olarak gözükmektedir. O dönemde Niğde sancağında 5 kazası vardı. Bunlar: Niğde merkez Kaza, Nevşehir, Kırşehir, Yahyalı, Ürgüp ve Aksaray idi⁶².

1860 (1276) yılında yapılan idari taksimatta yine Niğde merkezi Konya olan Karaman Eyaletine bağlı liva özelliğini korumuştur.

1864 (1281) tarihli Vilayet Nizamnamesine göre Konya Vilayetine bağlı Niğde Sancağı ve Kazaları: Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Yahyalı, Ürgüp, Aksaray ve Niğde merkez olmak üzere 6 kazadan ibarettir. Daha önce Aksaray Konya Vilayeti'ne bağlı sancak iken nizamnamede kazaya dönüştürülüp Niğde sancağına bağlanmıştır⁶³.

1868 tarihli salnamede Niğde Sancağı, Niğde merkez olarak Nevşehir, Aksaray ve Ürgüp olmak üzere dört kazadan; merkez kazaya bağlı dört nahiye (Bor,

⁶¹ Öztürk, a.g.e., s.23.

⁶² Serdar Ösen, H.1306-1302/M.1888-1894 Yılları Arası Şer'iyye Sicilleri ve Arşiv Belgelerine Göre Niğde, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2005, s. 28.

⁶³ Öztürk, a.g.e., s. 23-24.

Anduğu, Sücaeddin, Çamardı), Nevşehir’e bağlı Arabsun ve Ürgüp’e bağlı Yahyalı olmak üzere altı nahiyeden oluşmaktadır. Aksaray’a bağlı nahiyedir⁶⁴.

Konya Vilayet Salnamelerinin ilk (1285/1868)’inden, son salnamenin çıktığı (1330/1914) yılına kadar sancağa bağlı kaza ve nahiyelerde bir takım değişiklikler meydana gelecektir. Bu arada (1291/1874) tarihli salnameden itibaren Niğde merkez ve diğer kazalarda belediye teşkilatı kurulacaktır. 1870 (1287) tarihli üçüncü salnamede Niğde merkez kazaya bağlı Bor Nahiyesi kaza yapılmış ve merkeze bağlı Sücaeddin Nahiyesi’ de Bor kazasına bağlanmıştır. 1872 (1289) tarihli beşinci salnamede Niğde merkez kazaya bağlı olarak Fertek Nahiyesi kurulduğunu öğreniyoruz.

Tablo 1. 1876 Tarihinde Çıkan Nevahi Nizamnamesinde Niğde’ye Bağlı Kaza Ve Nahiyeler:

Sancak	Kazalar	Nahiyeler
Niğde	Niğde Merkez	Fertek
	Bor	Anduğu
	Nevşehir	Sücaeddin
	Ürgüp	Arabsun
		Yahyalı

Nahiyesi bulunmayan kazalar gösterilmediği için Aksaray kazasından nizamnamede bahsedilmemektedir. 1875 tarihli 8. Konya Vilayet salnamesinde ve bundan sonraki salnamelerde Yahyalı Nahiyesi Ürgüp Kazası’ndan ayrılıp Niğde Merkez kazaya bağlı görünürken, Nizamnamede Ürgüp’e bağlı olarak gösterilmiştir. Bu durumda nizamnameyi hazırlayanlarca yanlışlık veya eksik bilgilendirmeden dolayı, Yahyalı Ürgüp’e bağlı olarak gösterilmiştir.

⁶⁴ Öztürk, a.g.e., s.113.

1879 tarihli 12. Vilayet Salnamesine göre Niğde Sancağının idari yapısında yine değişiklik yapılarak, Nevşehir Kazasına bağlı Arabsun Nahiyesi kaza yapılmıştır. Böylece Niğde Sancağı'nın kaza sayısı merkez dâhil olmak üzere altıya çıkmıştır.

1883 tarihli 15. Vilayet Salnamesinde Kilisehisar karyesi Bor Kazasına bağlı nahiye olarak gösterilmiştir. Aynı salnamede Aksaray kazasına bağlı 7 adet Nahiye belirtilmiştir. Bunlar Dağ Nahiyesi, Su Üstü Nahiyesi, Ekecek Nahiyesi, Hacı Ahmetli Nahiyesi, Şerefli Nahiyesi, Kuratlı Nahiyesi ve Salari Nahiyesi'dir.

1884 ve 1885 tarihli salnamelerde Niğde Sancağının idari yapısında değişiklik olmazken, 1886 tarihli 19. Salnamede ise idari yapıda değişiklik yapıldığı görülmektedir. Bu salnameye göre Arabsun Kazası nahiyeye dönüştürülerek Nevşehir Kazası'na bağlanmıştır. Yine Bulgar Dağı'nın bulunduğu bölgede Hamidiye isimli bir kaza teşkil olmuştur. Ayrıca bu salnamede Misli Karyesi merkez kazaya bağlı nahiye halini almıştır⁶⁵.

Niğde sancağı, 1892 ve 1903'te, yine Konya vilayetine bağlı kalmıştır. Fakat sancağın toplam kaza sayısı 5'ten 8'e yükselmiştir. Bu kazalar: 1. Niğde merkez Kaza, 2. Bor, 3. Nevşehir, 4. Ürgüp, 5. Aksaray, 6. (Çamardı) Maden, 7. (Ulukışla) Şücaeddin, 8. (Gülşehir)Arapsun kazasıdır⁶⁶.

1915 yılında yapılan idari düzenlemeyle Niğde Sancağı, Konya Vilayeti'nden ayrılarak müstakil sancak olmuştur.

1924 yılına kadar Niğde Sancağı bu statüsü korumuş, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Mülga Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 89. maddesi ile sancaklar kaldırılmış ve idari adlandırma; vilayet, kaza, nahiye ve köy olarak tekrar düzenlenince Niğde ve Aksaray vilayet olmuşlardır.

1933 yılında 2411 sayılı Kanunla Aksaray'ın vilayetliği kaldırılıp bir ilçe olarak Niğde'ye bağlanmıştır.

⁶⁵ Öztürk, a.g.e., s. 25-27.

⁶⁶ Ösen, a.g.t., s.113.

1954 yılında da 6429 sayılı Kanunla Nevşehir İl haline getirilerek Niğde'den ayrılmıştır.

1989 yılında da Aksaray, Niğde Vilayeti'nden ayrılmış, Niğde bugünkü durumunu almıştır⁶⁷.

4.4. Sosyal Yapı:

Niğde Sancağı'nın sosyal yapısını incelemeye geçmeden önce “Sosyal Yapı” kavramından ne olduğu hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir.

Sosyal Yapı' kavramı birbirinden bağımsız birçok konuyu içine alan ve buna bağlı olarak sınırları oldukça genişleyen bir anlamı ifade etmektedir. Bu kavramın içerisine sosyal yapıyı oluşturan toplumun demografik yapısından tutunda, toplumu ilgilendiren gelenek ve göreneklere; evlenme, doğum, ölüm, sağlık, camii, okul, mahkeme, hapishane, çevre vb. pek çok konuyu içine almaktadır.

Ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde Niğde'nin sosyal yapısını oluşturan toplum yapısı ile bazı sosyal kurumlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız⁶⁸.

4.5. Niğde Sancağı'nın Etnik Yapısı:

Taranan kaynaklarda Niğde kaza ve sancağında yaşayan temelde üç etnik kesim belirtilmektedir. Bunlar Türk, Rum ve Ermenidir. Konya Vilayet Salnamelerinde tasnif yapılırken, din göz önünde tutulmuş ve Müslim, gayr-ı Müslim ayrımına gidilmiştir. Gayr-ı Müslimler de Rum, Ermeni, Protestan şeklinde ayrılmıştır.

Salnamelerde Rum diye bahsedilen kesim ve Ermeniler, milliyet adı verilerek zikredilmiştir. Sebebi de her iki kesiminde Hıristiyan ve Ortodoks olmasındandır.

⁶⁷ Öztürk, a.g.e., s. 28.

⁶⁸ Alparslan Ermiş, 9 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri (185–233) (H.1308/M.1891) Transkripsiyon ve Değerlendirme, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2001, s.190.

Aynı şekilde Hıristiyan olan Protestanlar verilirken milletten bahsedilmeyip sadece mezhep isimleri belirtilerek verilmiştir. Salnamelerde Müslim diye bahsedilen kesim Türklerdir⁶⁹. Doktor Mehmet Hayri, Niğde tarihinde Ortodoksları iki kısma ayırmıştır. “Biri madenci diğeri yerlidir. Madenciler esasen Trabzon vilayetinin Lazistan sancağı ahalisinden olup vaktiyle işletilmekte olan Bulgar Dağı ve Bereketli maden ocaklarında amelelik etmek üzere gelmişler ve buralarda yerleşmişlerdir. Yerli Ortodokslar meyanında madenci lakabıyla anılan bunların muamelat-ı mezhebiyede mercii elyevm Trabzon Metropolithanesidir. Madenciler merkez kasabasında ve Niğde kazasının Maden nahiyesinde, Sulucaova, Enehil karyelerinde; Ulukışla kazasının Maden, Kavuklu, Ovacık, Eminlik karyelerinde ikamet etmekte olup yerli Rumlarla tesalüp etmişlerdir. Hepsî Türkçeye vakıf olmakla beraber kendi aralarında gayet kaba bir Rumca ile tekellüm ederler.

Yerli Ortodokslar öteden beri bu havalide sakin olanlardır. Bunların lisan-ı maderzadı Türkçedir. Elli yaşını geçmiş olan kadınların arasında Rumca bilen yok gibidir. Sahille irtibatı bulunan bazı erkekler Rumca konuşup yazabilirler ama çok arı değildir. Mesela Hasaköy, Andaval karyesi Hıristiyanlarının lisanı Türkçeden bozulmuş isim ve sıfatlarla tasrifat-ı asliyesinden tamamen uzaklaşmış Türkçe-Rumca karışmış fiillerden ibarettir. 40–50 yaşındaki livadan çıkmamış kadın ve erkeklerin Türkçeden başka dil bilmemeleri buradaki Ortodoksların Rumluk ve Yunanlık ile bir ırkî yakınlıkları olmadığını gösterir. Bunlar İslamiyet’in buralara yayılmasından önce Hıristiyan olup yerleşen Türklerdir⁷⁰.”

15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Osmanlı bibliyografya kaynaklarında ayrı ayrı dini veya ulusal kimliklerden söz edilmemektedir. Çünkü böyle kimlikler zaten yoktu. Osmanlı dönemi belgelerinde belirli bir Hıristiyan cemaatinden söz edilirken 15. yüzyılda “Nasara” terimi, 16. ve 17. yüzyıllarda ise “Kefere” terimi kullanılıyordu. Rum ve Millet teriminin kullanımı ilk kez ancak 18. yüzyılda başladı. Böylelikle Ortodoks Hıristiyan ayrı bir dini cemaatin üyeleri olarak belirleniyordu. O dönemde dini cemaat, ulusal kimlik niteliklerine haiz değildi. Çağdaş ulusal kimlikler Fransız İhtilalı’nın siyasi sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda

⁶⁹ Öztürk, a.g.e., s.217.

⁷⁰ İlhan Gedik, **Niğde Sancağı**, Niğde 1994, s.37–38.

Anadolu'nun içinde Ortodoks Hıristiyanları belirlemek kolay değildi. Yunanlıların Anadolu'da Rum nüfusunun fazla gösterilmesi özellikle Niğde ve Kayseri'de dahil olmak üzere Ortodoks cemaatlerin Helenliğini kanıtlamaya çalışmaları bilinen bir gerçektir⁷¹.

4.6. Gayr-i Müslimlerin Sancak İdari Yapısındaki Yeri:

Rumların Türk idaresine girdikleri tarihten itibaren diğer Gayr-i Müslim unsurlarda da olduğu gibi hoşgörüye mazhar oldukları bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi ile başlattığı Rumlara devlet himayesindeki hoşgörü daha sonraları yeni hak ve imtiyazların verilmesi ile devam etmiştir.

Bu hak ve imtiyazlar ile Rumlar muhtelif memurluklarda görevlendirilmişlerdir. 18.y.y ile 19.y.y ilk yarısında Rumlar idarede, diplomaside kısa zamanda Müslümanların ortağı haline geldiler. Dokuz Numaralı Şer'iyye Defterinde Rumların Niğde Sancağında devlet kademelerinde ki mevkilerine örnek verebiliriz.

Dava No: 9/240/88

Karye-i mezkure ahalisinden Mukavelat muharriri (Noter) Aslan Efendi

Dava No: 9/237/84

Nahiye-i mezkure ahalisinden ve Nüfus ketbesinden Haralambas Efendi

Dava No: 91260/123

İcra Mübaşiri Bendellioğlu Yuvakim

Dava No: 9/273/149

⁷¹ Nakracas, a.g.e., s.170–171.

İcra Mübaşiri Pandilioğlu Yuvakim⁷²

Yine Dokuz Numaralı Şer'iyye Defterinde Dedecik Mahallesi Muhtarı Asir oğlu Minadır. Muhtarların mahalle efradınca seçildiği göz önüne alınırsa Hıristiyan birisinin mahalle muhtarı olarak seçilmesi dikkate şayan bir konudur⁷³.

Gayr-i Müslimlerin Belediye Meclis Üyeliğinde de görev aldıklarını görüyoruz. Belediye Meclis Üye adedi reis hariç 6 sı seçim ile 3 ü (reis muavini, tabib ve mühendis) tabii olmak üzere 9 üyeden meydana getirilmiştir. Birkaç örnek vermek gerekirse:

Mena Efendi 1868 Liva İdare Meclisi Üyesi

Petraki Efendi, Anestaş Efendi, Kigorak Efendi Liva Temyiz Meclisi Üyesi

Kiğuvrak Efendi 1869 Liva Temyiz Meclisi Üyesi'dir.⁷⁴

⁷² Birol Toyer, 9 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri (235–282) (H. 1308/M.1891) Transkripsiyon ve Değerlendirme, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2001, s. 195–196.

⁷³ Toyer, a.g.t., s.188

⁷⁴ Geniş bilgi için (B.k.z. Öztürk, a.g.e., s. 41-111).

Tablo 2. Liva ve Kaza Belediye Meclis Üyeleri

Belediye Meclis Üye adedi reis hariç 6 sı seçim ile 3 ü (reis muavini, tabib ve mühendis) tabii olmak üzere 9 üyeden meydana getirilmiştir⁷⁵.

Salname		Niğde		Nevşehir		Aksaray		Ürgüp		Bor		Arabsun		Hamidiye	
Sayı	Tarih	Gayri Müslim	İslam	Gayri Müslim	İslam	Gayri Müslim		Gayri Müslim	İslam	Gayri Müslim	İslam	Gayri Müslim	İslam	Gayri Müslim	İslam
7	12917/1874	1	4	2	3	1	5	3	3	2	2				
8	1292/1875	3	2	2	3	1	4	3	3	2	3				
10	1294/1877	1	3	3	3	1	4	2	2		2				
11	1295/1878	2	3	2	4	1	4	1	2	2	3				
12	1296/1879	2	3	2	4	2	4	1	2	2	3	2	3		
14	1298/1881	3	3	3	3		3	3	3	2	3	1	3		
15	1299/1882	1	3	4	3		3	3	3	2	3	2	2		
16	1300/1883			2	6		3	1	3	3	2	2	2		
17	1301/1884	2	3	2	6		3	1	3	3	2	2	2		
18	1302/1885	2	3	2	6	1	1	1	4	3	2	2	2		
19	1303/1886	2	3	2	6	2	3	1	3	2	2				
20	1304/1887	2	3	2	6	2	3	1	3	3	2			3	1
21	1305/1888	2	3	2	6	2	3	1	3	3	2			3	1
22	1306/1889	2	3	3	5	2	3		4	3	2			2	
25	1310/1892	3	3	5	7	3	6	2	3	2	2	2	2	2	1
26	1312/1894	3	3	5	4	3	5	2	3	4	5	2	2	2	1
27	1314/1896	3	3	4	4	3	5	2	3	3	4	2	2	2	1
28	1317/1899	3	3		4	2	4	2	4	3	3	2	2	5	
29	Mali1322/1906	4	5	4	5	2	4	1	3	1	4	3	3	2	2

⁷⁵ Öztürk, a.g.e., s.31.

4.7. Müslim ve Gayr-i Müslim Münasebetleri:

Gayr-i Müslim tebaa ile Türkler, birbirlerine ev, bağ, bahçe, çeşitli ticaret eşyası, mal ve mülklerini satıyorlardı⁷⁶. Ayrıca Müslim ve Gayr-i Müslimlerin On iki Numaralı Şer'iyye Defterinde zımmi diye tabir olunan gayr-i Müslimler Müslüman tebaa ile yakın ilişkilerde bulunmuşlar ve kendi isimlerinin yanında Türkçe isimler kullanmışlardır. Bu isimlerden “Hacı”, “Hızır”, “Bağcıoğlu”, “Çimenoğlu”, “Arslanoğlu” gibi isimleri örnek verebiliriz. Ayrıca kullanılan isimler zımmilerin hangi millete ait olduğu hakkında ipuçları vermektedir⁷⁷. 9 numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defterinde Ortodoks Rum lakapları şunlardır:

-Akbiyk Avraham

-Bayramoğlu Keli

-Kurtoğlu Kasti

-Çivioğlu Aleksi

-Öksüzoğlu Rafail

-Koyunluoğlu Vasaliki

-Değirmencioğlu Arslan

-Karacehennemioğlu Bedos

-Arapoğlu Yuvam⁷⁸

⁷⁶ Murat Faruk Üçel, 15 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri (111–165) (H.1327/M.1909) ve Deftere Göre Sosyal, İdari, Dini, Hukuki ve Kültürel Açından Niğde, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2005, s.130.

⁷⁷ Tarkan Kırılancı, 12 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri (1–63) (H. 1313/M.1897) Transkripsiyon ve Değerlendirme, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 1999, s. 38.

⁷⁸ Toyer, a.g.t., s. 195.

- Seferoğlu Kara Save⁷⁹
- Karacaoğlu Bedosaki Efendi⁸⁰
- Sulb-i kebire kızı Fatma
- Sulb-i kebire kızı Yüluksaniye
- Ümmü Hacı Tefonosya Hatun
- Çimenodoğlu Hacı veledi Yovanis
- Haleli Türkmendoğlu Konstandi
- Bayramodoğlu Save
- Tilkioğlu Andu veledi Lefter
- Ayvaz veledi Körpeli
- Değirmenci Hacıodoğlu Alkan veledi Lazari⁸¹

Araştırmamıza konu olan Türk Ortodoksların bir başka ifade ile Karamanlıların kullandıkları isimler onların Türk olup olmadıkları konusundaki tereddütleri ortadan kaldıracak niteliktedir. Özellikle Ragıp Önen'in yapmış olduğu bir araştırmada Bor ve çevresinden aldığı isimler bu meseleyi daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bahse konu çalışmada geçen isimlerden birkaçını burada vermeyi uygun bulduk. Söz konusu isimlerden "Bahsi oğlu Abdül, Yunus oğlu Arında, Nikola oğlu Arında, Bahşayış oğlu Aygut, Bahar, Tanrıvermiş, Turmuş oğlu Bahadır, Gençarslan oğlu Bağband, Aykut oğlu Bahşayış, Fekeli oğlu Çepni, Mermer kızı Gülen, Kılarbeyi, Küçük Sinan, Nevale, Ördek Sustu oğlu Sultan,

⁷⁹ Erol Yıldız, 12 Numaralı Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1307/1890-H.1310/1893 155–246 Sayfalar Arası), (Niğe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğe 2001, s. 19.

⁸⁰ Yıldız, a.g.t., s.25.

⁸¹ Kırlandıç, a.g.t., s.10-32.

Tanrıvermiş oğlu Turmuş, Turmuş oğlu Tursun, Kesiş oğlu Yağmur” ve⁸² İsak, Gülistan, Arslan ve Murat isimleri dikkat çekmektedir.

Toplumsal ilişkiler içerisinde değerlendireceğimiz bir başka unsurda Müslim ve Gayr-i Müslimlerin bir birlerine bir birleri lehine şahitlik yapmaları birbirlerine vekâlet vermeleridir. Böyle bir duruma örnek 9 Numaralı Şer’iyye Sicil Defterinde 9.260.124 nolu davada Derviş Ağa vekil olarak Rum milletinden Havanik Efendi’yi tayin ederken 9.246.99 nolu davada ise, Mübayacı oğlu Nikolaki lehde şahit olarak Mustafa Ağa’yı göstermiştir⁸³.

Osmanlı Devleti’nin dağılma dönemi ve içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa böyle bir ortamda Niğde Şer’iyye Sicillerindeki dava özetlerinde Gayr-i Müslim tarafından herhangi bir taşkınlık veya anlaşmazsızlık davası kayda geçmemiştir. Rumlar Türklerle iç içe yaşamakta ve sıkı münasebetlerde bulduklarını görüyoruz⁸⁴. 15 Numaralı Şer’iyye Sicil Defterinde 15.128.40 Niğde’nin Tırhan Karyesi sakinlerinden Sava oğlu Nikola kendisi ile ilgili bütün davalarda Türk milletinden Mustafa Efendi oğlu İzzet Efendi’yi mahkeme kararıyla vekil tayin etmesi⁸⁵ bu duruma en güzel örnektir.

4.8. Niğde İli’nde Gayr-i Müslim Nüfus Dağılışı:

Bir toplumu araştırırken başvuru ilk kaynak toplumu oluşturan nitelik ve niceliklerdir. Ulusların gerçek görünümünü, ancak o toplumu oluşturan nüfus özelliklerini öğrendikten sonra ortaya konulabilir. Osmanlı İmparatorluğunda da devletin kuruluşundan hemen sonra “Memleket Tahriri” adlı defterler tutulmuş alınan topraklar üzerindeki halkın gelirlerini arazilerini saptamak amacıyla sayım ve yazım yapılmıştır. Tahrirler sonucu tutulan defterler, asker almada, vergilendirmede ve diğer kamu hizmetlerinin görülmesinde başvuru ana kaynak olmuştur. Fakat zaman içinde kurumlardaki bozulmalar yüzünden Memleket Tahriri bir yana

⁸² Öztürk, a.g.e., s.222.

⁸³ Toyer, a.g.t., s. 195.

⁸⁴ Ösen, a.g.t., s.35.

⁸⁵ Üçel, a.g.t., s.28.

bırakılmıştır⁸⁶. Bu yüzden 19. yüzyıla kadar ki veriler tam anlamıyla net bilgiler vermemektedir.

19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğunun dağılma ve çökmekten kurtulma çalışmaları ile birlikte, nüfus, arazi ve mülk sayımı yeniden önem kazanmaya başlamıştır. 1830'da özel bir meclis oluşturulmuş ülke genelinde bir sayım yapılması kararlaştırılmıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra sayımda güdülen amaç, Anadolu ve Rumeli deki erkek nüfusunun saptanmasıydı. Sayımda Müslüman- Hıristiyan ayrımı esas alınmış, Müslüman olmayanlar Rum, Ermeni, Yahudi, ayrımına tabi tutulmuştur⁸⁷. Hıristiyan tebaa reaya olarak cizyeye müstahak olan ve olmayan reaya olarak iki kısma ayrılmıştır. Cizyeye müstahak olan reaya devlete karşı mükellefiyetlerinden dolayı Ala, Evsat, Edna olarak üç kısma ayrılırken cizyeye müstahak olmayan reaya ise ihtiyar, amelmande olarak ayrılmıştır⁸⁸. Sayım işlerinin yürütülmesi için Ceride Nezareti kurulmuş Eyalet ve Sancak merkezlerinde buna paralel olarak nüfus işlerine bakmak üzere Defter Nazırlığı oluşturulmuştur. Bazı kentlerde yaşlar 0-12 ve daha yukarısı olmak üzere gruplandırılarak belirtilmişken, bazı yerlerde de herkesin yaşı neyse ayrı ayrı yazılmıştır. Çoğu sayım memurları meslekleri de belirtmiştir⁸⁹. 1830 genel sayım "Hülasa Defterine" göre 4.000.000 kadar erkek nüfusun bir buçuk milyonuna yakını Rumeli de, iki buçuk milyondan fazlası Anadolu tarafında görülmüştür⁹⁰.

XIX. Yüzyılın ilk yarısında şehrin, tahmini nüfusunun 6000 olduğunu biliyoruz. Fakat Niğde'nin önceleri büyük bir merkez ve kalabalık nüfusa sahip bir şehir iken, sonraları nüfus azalıp harabeye dönmüştür. Hatta Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Niğde, Kayabaşı, Araban ve Uluğağaç ile sahir köylerde ki Rum ahalesinin Adana ve İstanbul'a göç ettikleri haberi hakkında tahkikat için Emniyet-i Umum Müdürlüğü'nden Niğde Mutasarrıflığı'na konunun araştırılması için telgraf çekilmiştir⁹¹. Yine başka bir belgeye göre birçok Rum ailenin İstanbul'a geçmek için

⁸⁶ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara 1991, s.44.

⁸⁷ Toyer, a.g.t., s. 190-191.

⁸⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara 1943, s.19

⁸⁹ Çadırcı a.g.e., s.45.

⁹⁰ Toyer, a.g.t., s.190.

⁹¹ B.O.A, DH. ŞFR, 1338 S 24, 104-247.

Ulukışla'ya gelmelerinin sebebini araştırma için Kayseri ve Niğde Mutasarrıflıklarına telgraf çekilmiştir⁹².

Niğde kazasının, XIX. Asır sonlarında nüfusu tahmini 10.000 civarındadır. Şehir Tepeviran, Kayabaşı ve Şehiriçi olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan Kayabaşı'nda Türkçe konuşan Ortodokslar oturmaktadır. Şehirde 84 cami, 36 medrese 1 kütüphane 3 kilise, 6 hamam vardır. Bu da şehrin büyüklüğü, tahmini nüfus, etnik yapısı ve sosyal durumu hakkında bizi aydınlatır⁹³.

Niğde Sancağı üzerinde ilk ciddi nüfus çalışmasında diğer yerleşim alanlarında olduğu gibi 1830 yılında yapılan nüfus sayımına göre erkek nüfusu 5997dir. Bu nüfusun 4527'i Müslüman, 1475'i ise Gayr-i Müslim'dir⁹⁴. Anadolu'da Müslüman Türk olduğu gibi Ortodoks Türklerin (Karamanlılar) olduğu bir gerçektir. Nakracas Niğde çevresinde ve değişik uzaklıklarda nüfusları Ortodoks olan 3 grup köyleri aşağıdaki gibi vererek kaydetmektedir⁹⁵.

Doğu Grubu Köyleri:

Andabal köyü: Türkçe konuşan 400 Rum aile

Uluağaç köyü: Türkçe konuşan 180 Rum aile ile 60 Müslüman aile

Kırkaçağaç köyü: Türkçe konuşan 30 Rum aile ile 30 Müslüman aile

Semendra köyü: Türkçe konuşan 250 Rum aile ile 250 Müslüman aile

Enehil köyü: Türkçe konuşan 200 Rum aile ile 80 Müslüman aile

Sulucaova köyü: Bilgi verilmemiştir.

Kavlakepe köyü: Bilgi verilmemiştir.

⁹² B.O.A, DH. ŞFR, 1335 N 20, 78–80.

⁹³ Öztürk, a.g.e., s. 113.

⁹⁴ Toyer, a.g.t. , s. 191.

⁹⁵ Nakracas, a.g.e., s.174-176.

Batı Grubu Köyleri: Niğde-Kayseri'nin batısında bulunuyordu.

Araban köyü: Rumca konuşan 180 Rum aile

Gordon (Kurduna veya Kadrona) köyü: Rumca konuşan 250 aile

Teney veya Tiyana (Eneyi veya Yeşilburç) : Türkçe konuşan 320 Rum aile

(Üzümlü) Fertek köyü: Türkçe konuşan 200 Rum aile ile 400 Türk aile

Küçükköy (İloson) : Türkçe konuşan 50 Rum aile ile 20 Türk aile

Delmison veya Dulmucun (Telmisos): Rumca konuşan 250 aile vardı ve Rumlar köy sakinlerinin % 80'ini oluşturuyorlardı.

Sazalca köyü: Türkçe konuşan 45 Rum aile ile 25 Türk aile

Madala veya Ballı (Meledos): Türkçe konuşan 60 Rum aile vardır.

Kuzey Grubu Köyleri: Bu gruba ait Niğde'nin 5 köyüne, Semendra (Desmendron) köyü ile Nevşehir kasabası arasındaki yolun ortalarına doğru rastlanır.

Misli (Misti) köyü: Rumca konuşan 800 Ortodoks Hıristiyan vardır.

Hasanköy (Naksos veya Aksos): Rumca konuşan 600 Ortodoks Hıristiyan vardır.

Gölcük (Limni) köyü: Türkçe konuşan 400 Rum aile ile 100 Türk aile vardır.

Çarıklı (Çariki) köyü: Bozuk Rumca konuşan 678 Rum vardı.

Tırhan (Trohos) köyü: Rumca konuşan 100 Ortodoks aile vardı.

Ayrıca Şer'iyye sicil defterlerinde Niğde Sancağındaki Gayr-i Müslim isimlerinin sıkça geçtiği köy ve mahalle adları şu şekildedir.

Köyler: Nakracas'ın vermiş olduğu isimlerin haricinde Karaltı, Adırmısun, Lemye, Divara⁹⁶, Kordenes, Mezale (Mazala), Dimasun

Mahalleler: Kayabaşı, Oskolyan, Danabaşı, Tod Ahmed, Ahi Mustafa, Simoğlu, Mezerbaşı, Kenise, Kilisemah (kemerhisar),⁹⁷ Huzur, Sungur, Burhan, Hoca Veysi, Uzun Sokak, Kilise, Tatar Hamid⁹⁸

1831'deki Niğde Kazası nüfus durumu şöyledir:

Tablo 3: 1831'deki Niğde Kazası Nüfus Durumu

Yıl	Hane Sayısı	Büyük	Küçük	Asker	Alil (Sakat)	Toplam
NİĞDE	1661	2005	1245	81	22	3353
KÖYLER	311	561	327	2	5	895
TOPLAM	1972	2566	1572	83	27	4248

1868 (H. 1285) yılında hazırlanan ilk Konya Vilayet salnamesinde merkez kaza nüfusu-köyler dâhil-9929 olarak verilmiş, nahiyelerin nüfusu ayrı ayrı belirtilmiştir. Köy nüfuslarının ve köyler hariç merkez kaza nüfusun belirtilmediği nüfus bilgileri şöyledir.

⁹⁶ Kırlangıç, a.g.t., s. 38.

⁹⁷ Toyer, a.g.t., s.194.

⁹⁸ Kırlangıç, a.g.t., s. 37.

Tablo 4. 1868 Tarihli Nüfus Sayımı Bilgileri:

YIL 1868	Nüfus İslam- Hıristiyan	Köy ve Mahalle Adedi
Niğde Kazası	9929	80
Bor Nahiyesi	6937	24
Anduğu Nahiyesi	3375	13
Sücaaddin Nahiyesi	4128	22
Çamardı Nahiyesi	11616	62
Toplam	35985	201

1868 tarihli salnamedeki bilgiler 1869 ve 1870 tarihli salnamelerde aynen tekrar edilmiştir. 1872 tarihli salnamede köy nüfusları ve hane sayıları detaylı olarak verilmiştir⁹⁹.

Tablo 5. 1872 Tarihli KVS Nüfus Bilgileri Nahiyeler Toplamı:

Yer Adı	Nüfusu	Hane sayısı	Köy sayısı
Niğde Merkez	4750	1750	
Köyleri	14.537	3680	74
Fertek	1980	500	
Köyleri	2968	947	4
Yahyalı	1867	619	
Köyleri	972	317	8
Toplam	27.074	7.813	86

1868 KVS’nde belirtilen Niğde nüfusu 35.985 den 1872 KVS’nde 27.074’e düşmüştür. Aradan geçen dört yıla rağmen nüfusun 8911 kişi azalması, Niğde’nin nahiyesi olan Bor’un ve ona nahiye olarak bağlanan Anduğu ve Sücaaddin nahiyelerinin Niğde kazasından ayrılmasındandır.

1873, 1874, 1875, 1877, 1878 tarihli KVS’lerinde 1872 KVS’indeki bilgiler aynen tekrar edilmiştir.

⁹⁹ Öztürk, a.g.e., s. 114.

1879 KVS’inde ilk defa Müslim ve Gayr-i Müslim sayıları ayrı ayrı verilmiştir. Yine ilk defa bu salnameden Niğde kazasında yaşayan Gayr-i Müslimler ve toplam nüfus içindeki oranlarını tespit edebiliyoruz.

Tablo 6. 1879 Tarihli KVS Nüfus Bilgileri:

YIL	Müslüman Nüfus	Gayri Müslim Nüfus		Gayri Müslim Toplamı	Genel Toplam	1872 KVS Top. Nüf.	Köy Sayısı	Hane Sayısı
		Rum	Ermeni					
1879	8854	1163	463	1625	10480	27074	82	9822
% leri	84.50	11.10	4.40	15.50				
Gayri Müslimlerin Kendi İçinde Oranı		71.59	28.47					

1872 tarihli KVS’inde 27.074 olan Niğde Kaza nüfusu, 1879 KVS’ne göre 88.606’dan 1879 KVS’inde 98.209’a yükselirken, Niğde Kazasının 16.594 kişi azalması bir yanlışlık sonucu olsa gerektir. Bu rakamlarda bir yanlışlık olduğunu İngiliz Anadolu Genel Konsolosu C. Wilson’un raporu da doğrulamaktadır. C. Wilson’un İngiltere’ye gönderdiği 1882 yılına ait Anadolu’nun nüfusu ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. 1879 KVS ile 1882 KVS arasında geçen üç sene içerisinde ciddi farklar görünmesi bir yanlışlık yapılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Tablo 7. 1882 Tarihli İngiliz Anadolu Genel Konsolosunun Verdiği Nüfus Bilgileri:

Yıl	Müslim	Hıristiyan	Çingene	Toplam
1882	8838	1626	16	10980

Tablo 7. 1883 Tarihli KVS'ne Göre Niğde Kaza, Köy ve Nahiyelerinin Nüfus ve Etnik Durumu:

Yıl / 1883	Müslüman Nüfus	Gayri Müslim Nüfus Rum Ermeni		Gayri Müslim Nüfus Toplamı	Genel Toplam	1879 KVS Toplam Nüfus	Köy Sayısı	Hane Sayısı
Niğde Merkez	3196	1207	331	1538	4734	10480		6127
%'leri	67.50	25.50	7.0	32.50				
Köyleri	4914	1213	23	1236	6150		35	2446
%'leri	79.90	19.70	0.40	20.20				
Kaza ve Köyler	8110	2420	354	2774	10884			8573
%'leri	74.50	22.20	3.30	25.50				
Gayri Müslimlerin Kendi İçinde Oranı		87.23	1277					

Tabloda dikkat eden husus, 1879 KVS verilerinde toplam nüfus içinde ki oranı %15.50 olan Gayr-i Müslimlerin, 1883 KVS verilerine göre %34.78'e yükselmeleridir.

Gayr-i Müslimler 1879'da toplam 1626 iken, 1883'te 8451'e yükselmiştir. 1883 kaza nüfusu 1872 nüfusu ile kıyaslandığında nüfusta düşüş görülmektedir. Bunu sebebi Yahyalı Nahiyesi'nin nüfusunun belirtilmemesidir. 1883 KVS'ndeki bilgiler 1884 ve 1885 KVS'lerinde aynen tekrar edilmiştir.

Tablo 8. 1883 Tarihli KVS' ne göre Niğde Kaza, Köy ve Nahiyelerinin Nüfus ve Etnik Durumu:

Yıl / 1883	Müslüman Nüfus	Gayri Müslim Nüfus		Gayri Müslim Nüfus Toplamı	Genel Toplam	1879 KVS Toplam Nüfus	Köy Sayısı	Hane Sayısı
		Rum	Ermeni					
Niğde Merkez	8110	2420	354	2774	10884			
Fertek	541	691	-	691	1232			618
%'leri	43.91	56.09	-	56.09				
Köyleri	7190	4986	-	4986	13408		44	833
%'leri	53.62	37.18	-	37.18				
Kaza ve Köyler	15841	8097	354	8451	24292		79	10024
%'leri	65.22	33.33	1.45	34.78				

Tablo 9: 1886 Tarihli KVS'ne Göre Nüfus Durumu

Yıl/1886	İslam			Rum			Ermeni			G.Müs. Toplam	Genel Toplam	1883 Kvs Top.Nüfus	Fark
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam				
Nüfus	15806	19085	34891	7414	8339	15753	341	449	790	16543	51434	24292	27142
% leri	45,30	54,70	67,84	47,06	52,94	30,62	43,16	56,84		32,16			
Gayri Müslimlerin Kendi İçindeki Oranı						94,08			5,92				
Kadınların Nüfus İçindeki Oranı %45,80													

1886 KVS ilk olarak, Müslim, Gayr-i Müslim nüfusları yanında kadın erkek nüfuslarını da ayrı ayrı vermiştir¹⁰⁰.

Tablo 10. 1892 Tarihli KVS' ne göre Niğde Kaza, Köy ve Nahiyelerinin Nüfus ve Etnik Durumu:

Yıl/1892	İslam Kadın Erkek Topl.			Rum Kadın Erkek Top.			Ermeni Kadın Erkek Topl.		G.Müslim Toplam	Genel Toplam	
Fertek	1566	2274	3840	125 9	250 2				2502	6342	
Misli				752	722	1474			1474	1474	
Yahyalı	2099	3016	5115							5115	
Niğde Kaz.	15939	18952	34891	751 2	846 6	1595 8	341	449	790	16748	51639
% leri	45.68	54.32	67.56	47.0 7	52. 93	30.9 0	43.1 6	56.8 4	1.52	32.43	
Gayri Müslimlerin Kendi içinde Oranları					95. 28			4.72			

¹⁰⁰ Öztürk, a.g.e., s. 118-123.

Tablo 11: 1894 Tarihli KVS' ne Göre Niğde Kaza, Köy ve Nahiyelerinin Nüfus ve Etnik Durumu

Yer Adı	Nüfusu	Hane	Köy Sayısı	Köy Sayısı (1892)
Niğde Merkez	9776	-	-	-
Köyleri Toplamı	22256	5454	50	74
Fertek	1684	589	(Merkez) 1	-
Köyleri Toplamı	5297	1308	9	5
Misli	1503	434	(Merkez) 1	-
Köyleri Toplamı	8424	1890	22	1
Yahyalı	4025	1030	(Merkez) 1	-
Köyleri Toplamı	2115	663	10	21
TOPLAM	55077	11368	94	-

Tabloda dikkat çeken husus 1892 KVS verilerinde Niğde Kazasının merkez nüfusu 38708 iken, 1894 KVS verilerinde bu rakamın 32032'ye düşmesidir. Bunun sebebi merkez kazaya bağlı köylerin nahiyelere bağlanmasıdır. 1894 KVS'inin bir bölümünde köyler alfabetik sırayla, hane ve nüfusları ile birlikte verilirken bir başka bölümünde de nüfus toplu olarak, kadın-erkek, Müslim Gayr-i Müslim sayıları detaylı olarak verilmiştir. Fakat bu bölümdeki bilgiler 1892 KVS'inde verilen rakamların aynen tekrarıdır.

Bu durum salnamede Niğde nüfusu ile ilgili iki rakam çıkmaktadır. Birincisi köylerin alfabetik sırayla verildiği bölüm burada toplam nüfus 55077, diğeri 1892 KVS'inde verilen rakamların aynen verildiği umumi nüfus bölümü burada nüfus 51639'dur. Ayrıca 1896 KVS'inde, 1894 KVS'indeki bilgiler aynen tekrar edilmiştir.

Tablo 12: 1899 KVS Niğde Merkez Kazanın Nüfus Durumu:

1899	İslam	Rum	Ermeni	Protes.	Ecnebi	Gayri Müslim	Genel Toplam	1894 KVS Nüf.	Fark	% Artış Yıllık
Nüfus	24432	11895	3809	98	10	15812	40244	32032	8212	5.12
% leri	60.70	29.55	2.01	0.24	0.02	39.29				
Gayri Müslimlerin Kendi İçinde Oranı		75.22	24.08	0.61	0.06					

KVS verilerinde 32032 olan merkez kaza nüfusu 1899 KVS’inde 5 yılda 40.244’e yükselmiştir. Bu yıllık ortalama % 5,12’lik bir artışın sonucudur. Ancak 1894 KV’nde kaza köylerinin toplamı 74’den 50’ye düşmüşken 1899 KVS’inde köy sayısı 65’e yükselmiştir.

1894 KVS verilerine göre toplam nüfus 55.077 iken 1899 KVS verilerine göre 66.420’ye yükselmiştir. Beş yılda 11.343 kişi artmıştır. Bu artış, yıllık ortalama % 4, 11’lik bir artışa tekabül etmektedir. Ayrıca bu salnamede kadın-erkek, hane ve köy sayıları belirtilmemiştir. Gayr-i Müslimlerin toplam nüfus içindeki % 37.47’lik oranı dikkat çekmektedir. Yahyalı ve köylerinde hiç Gayr-i Müslim yokken, Niğde kaza merkezi dışında Ermeni, Protestan ve Ecnebi Gayr-i Müslimler bulunmamaktadır¹⁰¹.

¹⁰¹ Öztürk, a.g.e., s. 127-130.

Tablo 13: 1906 KVS Verilerine Göre Niğde Kazası Nüfus Durumu:

Yıl/1906	İslam			Rum			Ermeni			Protestan			G.Müs. Topam	Genel Toplam	1899 KVS T.Nüf
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam			
Nüfus	24023	26166	50189	12184	13594	25778	521	549	1070	68	80	148	26996	77185	66420
% leri	47.86	52.13	65.02	47.26	52.73	33.39	48.69	51.30	1.38	45.94	54.05	0.19	34.97		
Gayri Müslimlerin Kendi İçinde Oranı					95.48			33.96			0.54				

1906 KVS'den sonra 1914 yılına kadar Konya Vilayet Salnamesi yayınlanmamıştır. 1912 yılında Niğde Kazası nüfus durumu G. Soteriadis'in "Helenizm in the Balkan Peninsula and Asia Minor" adlı eserinde nüfus ile ilgili tespitlerde bulunmuştur. 1906 Konya Vilayet Salnamesinin nüfus artışına göre kıyaslanırsa Rum nüfusunu Megola İdea amacıyla rakamları çarpıtarak vermiştir. Ayrıca kitabın yazıldığı dönem Osmanlı Devleti'nin son günlerini yaşadığı dönem olduğu göz önünde bulundurulursa çarpıtılma nedeni anlaşılmaktadır.

Tablo 14. 1912 Yılı Niğde Sancağı Nüfus Durumu:

Yıl/1912	İslam	Rum	Ermeni	Yahudi	Diğ. Mil.	Gayri Müslim	Genel Toplam	1906 KVS Nüf.	Fark
Niğde Nüf.	46300	32203	753	41	38	33035	79335	77185	2150
% 'leri	58.36	40.59	0.094	0.05	0.04	41.63			
Gayri Müslimlerin kendi içindeki Oranı		97.48	2.27	0.12	0.11				

1914–1918 yılları arası Osmanlı Devleti'nin nüfusu hakkında bilgi veren M. Zamir, Niğde kazasının nüfusu hakkında şu bilgileri verir.

Tablo 15. 1914–1918 Niğde Kaza Nüfusu Hakkındaki Veriler:

Yer	İslam	%'leri	Rum	%'leri	Ermeni	%'leri	Genel Toplam
Niğde Kazası	52754	65.78	26156	32.61	1286	1.60	80196

19. yy'ın ilk yarısından itibaren verilen nüfus bilgileri bir düzenlilik arz etmemektedir. Verilen bilgiler hiçbir seferinde tam değildir. Tam olduğunu farz ettiğimizde bile siyasi yapılanma veya başka sebeplerden kaynaklanan problemler ortaya çıkmaktadır. Gayr-i Müslimlere ait nüfus geçen yıllar göz önünde bulundurulduğunda sürekli bir artış göstermiştir. Bunun sebebi Müslim nüfusun sürekli hareketlilik göstermesi örneğin göçebe olanlar veya askere alınmalar etkili olmuştur. Ayrıca kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olması özellikle 1911

Balkan Savaşlarıyla başlayıp 1924'e kadar savaş dönemi olduğu da hesaba katılmalıdır.

Tablo 16. 1927 yılı Genel Nüfus Sayımına göre Niğde Vilayeti:

Kaza	Kadın	%'leri	Erkek	%'leri	Toplam
Niğde Merkez	30972	52.23	28317	47.76	59289

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1927 sayımında olmayan unsur Gayr-i Müslimlerdir. 1924 yılında yapılan Lozan Antlaşmasıyla Anadolu'da bulunan Hıristiyan unsur Yunanistan'daki Müslüman unsurla mübadele edilmiştir¹⁰².

4.9. Niğde İli'nde Gayr-i Müslimlerin Ekonomik ve Ticari Faaliyetleri:

Niğde Sancağının ekonomik yapısı genel olarak ticaret, tarım, hayvancılık, dokumacılık, dericilik, maden işletmeciliği ve nakliyeciliğe dayanmaktadır. Sancak arazisinin tarıma elverişli olmayışı, sancakta yaşayan insanları, geçimlerini sağlamak için ticaret yapmaya sevk etmiştir. Ancak, yeterli sermayesi bulunan insanlar ticaretle; bulunmayanlar ise İstanbul, İzmir, Adana gibi büyük şehirlere giderek bakkallık, tablacılık gibi çeşitli hizmet ve mesleklere yönelmişlerdir¹⁰³.

Niğde'nin ekonomik yapısında gelir kalemine bakıldığında toplam gelirlerin yarısı (Çamardı) Maden'den elde edilirdi. Yine en büyük gider kalemi maden harcamaları olmuştur. Yine ticaret ihracatta tarımsal ve endüstriyel ürünleri, sanayi mamullerine dayanıyordu¹⁰⁴.

Niğde Şer'iyye Sicil Defterine göre ticaret ile uğraşan kesimin büyük bir kısmı Gayr-i Müslimlerdir. Müslüman kesimin ticari faaliyetlerdeki etkinliği Rumların ki kadar değildir. Özellikle Rumlar ticari alandaki tercihlerini İstanbul'dan

¹⁰² Öztürk, a.g.e., s.133-137.

¹⁰³ Ermiş, a.g.t., s.177.

¹⁰⁴ Ösen, a.g.t., s.39-41.

yana kullanmışlardır¹⁰⁵. İstanbul bağlantılı ticaretin gelişmesinde Gayr-i Müslimelerin rolü oldukça büyüktür. Niğde merkez ve kazalardan çeşitli sebeplerle göç eden Rumlar, burada yapmış oldukları faaliyetlerde de adlarını duyurmuşlardır. Yapılan ticari faaliyetlerle de refah düzeyleri oldukça yükselmiştir¹⁰⁶. Hatta özellikle İstanbul'da vakıflara ait emlaklerin icareteyn usulü ile kiralanması ve buralarda zahirecilik, sarrafçılık, şerbethanecilik, bakkalcılık, debbağcılık gibi esnaf kollarında etkin olmuşlardır. Ayrıca kendi aralarında şirketleşmeye gittiklerine dair belgeler mevcuttur. İstanbul'un yanında Bursa, Ankara, İzmir, Kayseri, Konya, Adana, Mersin, Tarsus gibi yerleşim birimleri ile olan ticari münasebetleri de göze çarpmaktadır¹⁰⁷. Bunda Tanzimat'ın beraberinde getirdiği yeni yaşama biçimi, batılılaşma akımı, başta başkent İstanbul olmak üzere ülkenin büyük yerleşim merkezlerinin de tüketimde özendirme ayrıca Tanzimat ile birlikte dış etkenler ile başlayan serbest ticaret yapma girişiminin de etkisi rol oynamaktadır. İstanbul'da ticari faaliyet gösterdikleri dallar, yerler, caddeler ve hanlara birkaç örnek vermek gerekirse:

İsmi	Ticaret Kolu	Yer
Bedos	Zahireci	Eminönü
Sarafim	Tuzcu	Üsküdar
Anaşaş	Bakkal	Rumiyon mahallesi
Hristo	Mağaza	Cazbahanı
Rofoyel	Şekerci Dükkânı	Balık pazarı ¹⁰⁸

Görüldüğü gibi Niğde'de yaşayan Rumlar değişik dallarda İstanbul'un değişik bölgelerinde ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Buna karşılık Rumların ticari faaliyetleri Niğde'de yok denecek kadar azdır. Niğde'de ticari faaliyetlerde bulunan Rumlar ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰⁵ Toyer, a.g.t., s.197.

¹⁰⁶ Ermiş, a.g.t., s.177.

¹⁰⁷ Yıldız, a.g.t., s.57.

¹⁰⁸ Toyer, a.g.t., s.198.

İsmi	Mesleği	Yer
Haralambas	Bakkal	Niğde-Merkez
Sava	Manav	Niğde-Uluağaç Köyü ¹⁰⁹

Yine 12 Numaralı Niğde Şer'iyeye Sicil Defterindeki dava kayıtlarında Rum halkını ilgilendiren davalarda oturdukları yerleşim yerleri, ekonomik durumları ve uğraştıkları meslek grupları hakkında bilgilere rastlanmaktadır.

Dava numarası:

12/48/164- Deneği Karyesi sakinlerinden Nohutçu Yevan veled Yorgi veled İtam

12/59/155- Kyabaşı'nın Üskolyon mahallesinden Manifaturacı esnafından İnşitaş Ağa veled Yordan İtam

12/60/157- Tütüncü esnafından İnşitaş veled Yordanı

12/65/172-Kordinos Karyesi sakinlerinden sucu esnafından Pereveraşkuh Efendi, komisyoncu esnafından Sakalı Bedos veled Oraham

12/67/173-Kabzamal esnafından Simraloğlu Kara Yevan veled Yordan

12/91/185-Bakkal esnafından Vasil

12/2/194- Bakkal esnafından Yılan Gözoğlu Yevan.¹¹⁰

15/111/22- Fertek Nahiyesi sakinlerinden Şerbethaneci Damyanos¹¹¹

¹⁰⁹ Toyer, a.g.t., s.198–199.

¹¹⁰ Yıldız, a.g.t., s.5–39.

¹¹¹ Üçel, a.g.t., s.22.

4.10. Niğde İli İçindeki Gayr-i Müslimlerin Ödediği Vergiler:

20. yüzyılın başlarında Niğde Sancağında Gayr-i Müslimlerin Niğde merkez kasabası vergi mükelleflerine oranı % 11,78'dir. Gayr-i Müslimlerin bütün mükelleflerin ödedikleri vergi içindeki payları %20,42'dir. Bu oran Niğde ortalamasının üzerindedir. Yani Sancağın diğer kazalarda oturan Gayr-i Müslimler, Merkez kazada bulunanlara nazaran daha az vergi ödemişlerdir. Merkez Kasabada bütün mükellefler itibariyle kişi başına düşen vergi miktarı yaklaşık 7 kuruştur. Gayr-i Müslimlerin kendi aralarında kişi başına ödedikleri vergi ise 25 kuruştur. İki grup arasındaki fark yaklaşık 4 katı nispetindedir. Bu da Niğde'de yaşayan Gayr-i Müslimlerin Müslümanlara göre daha varlıklı olduklarına işaretir¹¹².

9. Şer'iyye Sicil Defterinde vergi ile alakalı olarak 9.246.99 nolu davada Gayr-i Müslim Rumlardan alınan Avarız vergisine rastlanmıştır. Ancak alınan vergi miktarı bu davada belirtilmediğinde ne kadar vergi ödendiği bilinmemekle birlikte KİLİSE tarafından Avarız vergisi ödenmek üzere toplanan miktar ise 30 adet yüzlük mecdi altın olarak görülmektedir¹¹³.

¹¹² Ermiş, a.g.t., s.178.

¹¹³ Toyer, a.g.t., s.207.

İKİNCİ BÖLÜM

NİĞDE İLİNDE BULUNAN TÜRK ORTODOKSLARINA AİT ESERLER

1. DİNİ ESERLER

1.1. AKTAŞ KİLİSESİ (RUM KİLİSESİ)

Bina Aktaş Kasabasında (Resim 1)¹¹⁴. Eserin kitabesi yoktur. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 1).

Dikdörtgen planlı doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına yerleşen ve giriş açıklığı bina aksına yerleşmiş olan eser kırma çatılıdır.

İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Doğu cephede her bir apsiste birer tane dikdörtgen formlu ve apsisin yukarısındaki cephe duvarında büyük olanı cephe aksında olmak üzere köşelere biraz mesafeyle yerleştirilmiş yuvarlak kemerli üç adet pencere açıklığına yer verilmiştir. Güney cephede aynı seviyede boyuna dikdörtgen biçiminde üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır¹¹⁵. Eserin batı cephesinin aksında boyuna dikdörtgen formunda yerleşen bir adet ile aynı seviyede ve köşelere biraz mesafeyle açılan iki tane kare biçimli pencere yer almaktadır.

¹¹⁴ Sacit Pekak'a göre eserin yapım tarihi 1842'dir. Sacit Pekak, "18-19. Yüzyıllarda Niğde Ve Çevresinde Hıristiyan Dini Mimari", T.C Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.I, Ankara 1999, s.28.

¹¹⁵ Eserin kuzey cephesinde doğuya yakın olan penceresi açılarak kapı eklenmiştir.

Kuzey cephede ise yine güney cephedekilerle aynı özelliklere sahip üç adet pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim 2). Pencerelerin tamamı yekpare, düzgün kesme bloklar halindeki söve taşlarıyla çerçeveselmiştir.

Eserin örtü sistemini iki sıra halinde yerleşimi ve başlıkları üç sıra kademeli yuvarlak silmelerle süslenmiş üçer sütun taşımaktadır. İç mekânın doğu tarafında yer alan pastoforion hücreleri ve apsis bölümü bir camekânla boydan boya kapatılmıştır¹¹⁶.

Eser camiye çevrildiği dönemde batısına bugünkü son cemaat yeri yapılarak kuzey batı köşesine minare inşa edilmiştir. Avlusundaki şadırvanda oturma birimleri olarak kullanılan küçük boyutlu başlıklar muhtemelen gynekaionda, avluda zeminde duran büyük boyutlu başlık ve sütunlar orijinalde nartekste kullanılmış olmalıdır.

Eserin içi tamamen sıvanarak beyaz bana ile badanalandığından her hangi bir süsleme tespit edilememiştir.

1.2. ALTUNHISAR SİVRİ KİLİSESİ (RUM KİLİSESİ)

Eser Niğde'nin Altunhisar İlçesinin yaklaşık 2-3 km. güneyinde tarım arazisi olarak kullanılan bir alanda yer almaktadır (Resim 3). Kitabesi bulunmamaktadır. Doğu batı doğrultusunda uzanan eserin kapısı bina aksındadır. Eserin apsisi bulunmamaktadır. Eserin yapısı devşirme malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Batı cephesindeki giriş kapısının kapı lentoları bazalt taşı ile yapılmıştır. Giriş kapısı kemerlidir. Giriş kemerinin üst kısmı dış motifi ile bezelidir. İç mekânda üç adet nef bulunmakta, orta nef tek tonozlu, tonoz dışarıya moloz taşlarla oluşturulmuş çatı örtüsü şeklinde yansımaktadır. İç mekânda volütlü sütunlar kullanılmıştır. Sütunlar bazalt taşı ile yapılmış, diğer kısımlarda kireç taşı horasan harçlı malzeme kullanılmıştır. Yapının iç kemer kısımlarında ve üst örtüsünde yer yer yıkılmalar ve çatlaklar olduğu görülmektedir.

¹¹⁶ Soğuk havalarda ibadet etmek amacıyla pastoforion hücreleri ve apsis bölümünün bir camekânla boydan boya kapatılmıştır.

Kilisenin sonraki yıllarda han olarak kullanıldığı ifade edilmektedir¹¹⁷.

1.3. BALLI (HAGIA VASILOS) KİLİSESİ

Eser Niğde'nin 8 km. kuzeyinde Ballı Köyünün doğusunda köyü Hasaköy ve Güllüce'ye bağlayan yayla yolunun 1. kilometresinde yolun kuzeyinde yer alır (Resim 4)¹¹⁸. Eserin kitabesi bulunmamaktadır.

Eser Ballı Köy'ünün doğusunda meyilli bir arazinin tesviye edilmesiyle elde edilen bir alan üzerinde yer almaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 2). Üç adet apside sahip olan Tonoz örtülü binanın batısında çapraz tonozlu narteks bölümü yer almaktadır. Kıırma çatılı eserin kapısı bina aksındadır.

İnşaa malzemesi olarak düzgün kesme bazalt taş kullanılmıştır. Doğu cephesindeki üç apsiste birer pencere güney cephede bir birleri ile aynı seviyede ve duvarın doğu ucuna yakın bir mesafeyle yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen formlu iki pencere bulunmaktadır. Batı cephede narteksin yukarısında cephe aksına açılmış kareye yakın dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile köşelere biraz mesafeyle açılmış birer mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey cephede ise yine güney cephedeki pencerelerin özelliklerini yineleyen boyuna dikdörtgen formlu iki pencere yerleştirilmiştir. Tamamı yekpare, düzgün kesme söve taşlarıyla çerçevelenmiş. Pencerelerin tamamı bilinmeyen bir tarihte kapatılmıştır.

Eserin kapısı mühürlü olduğundan içine girilememiştir. Eserin güney batısında kısmen yıkılmış olan kare planlı bir çan kulesi yer almaktadır (Resim 5).

1.4. BALLI ŞAPEL

Eser Niğde'nin 8 km. kuzeyinde Ballı Köyünün doğusunda, köyü Hasaköy ve Güllüce'ye bağlayan yayla yolunun 1. kilometresinde yolun güneyinde yer alır.

¹¹⁷ Niğde Müzesi Arşivinden

¹¹⁸ Nakrakas'a göre Ballı Köyü'nün adları "Madala", "Meledos"dur. Nakracas, a.g.e., s.76.

Eserin kitabesi bulunmamaktadır. Eserin apsis seviyesine kadarki kısmı saçak seviyesine kadar örülmüş çatı sistemi ise sonradan örtülmüştür.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan yapı dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Eser tek apsislidir (Resim 6) ¹¹⁹.

İnşa malzemesi olarak avlu kısmı da dâhil olmak üzere çoğunlukla kaba yontu bazalt taş kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde tek apsis bulunmaktadır. Yapı camiye çevrildiği sırada apsise bir kapı eklenerek giriş sağlanmıştır. Eserin güney cephesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu iki pencere bulunmaktadır. Pencerelerden biri kapatılmıştır. Pencerelerin üstü yarım kemer şeklinde sarımtırak trakit taşı kullanılarak hareketlendirilmiştir. Yine güney cephesinde batı cephesine yakın mesafede zeminden biraz yukarıda süslemeli devşirme mermer parçası bulunmaktadır¹²⁰.

Eserin batı cephesinde ana giriş kapısı kapatılmıştır. Kapı üstü hizasında kare formlu bir pencere bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesinde pencere bulunmamaktadır.

Eserin iç mekânı apsise kadarki bölüm dikdörtgen bir odadan ibarettir. Eserin güney cephesine pencerelerden biri kapatılarak mihrap eklenmiştir. Yapının içi sıvanmış ve beyaz badana ile badanalanmış olduğu için her hangi bir süsleme tespit edilememiştir (Resim 7).

Eserin bahçesinde mermerden devşirme sütun başlıkları bulunmaktadır.

¹¹⁹ Günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Apsisten bir kapı açılarak esere giriş sağlanmaktadır.

¹²⁰ Günümüzde eserin güney cephesindeki pencerelerden biri kapatılarak minber yapılmıştır.

1.5. BEGÜM CAMİ (MERYEM ANA KİLİSESİ)

Eser Niğde Kayabaşı Mahallesinde ana yolun sol tarafında bulunmaktadır¹²¹
Eserin kitabesi ana giriş kapısının hemen üstünde yer almaktadır¹²².

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser doğu-batı yönünde uzanan üç nefli üç apsisli bazilika planına sahiptir (Resim 8). Kıрма çatılı eserin kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme bazalt taş ve sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesindeki üç apsisde kare planlı birer pencere bulunmaktadır. Güney cephesinde ise bir birleri ile aynı seviyede lento ve söve taştan kare formlu üçer adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca güney cephenin batısında nartekse yakın mesafede bir giriş kapısı daha bulunmaktadır. Batı cephede nefler yarım kemerler ile istimplâk duvarına birleştirilmiştir. Kuzey cephede ise yine güney cephedeki pencerelerin özelliklerini yineleyen kare formlu üç adet pencere yerleştirilmiştir. Yine bu cephede ikinci kat seviyesinde çatıya yakın mesafede dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile pencerenin hemen iki yanında köşelere biraz mesafeyle açılmış birer mazgal pencere yer almaktadır.

¹²¹ Pekak, a.g.m. s.27, “Cami kapısının yukarısındaki duvar üzerinde yer alan mermer kitabeye göre kilisenin adı “Meryem Ana Kilisesi”olarak anılmaktadır. Kitabeden anlaşıldığına göre yapının inşasına II. Mahmut Dönemi’nde, Konya Metropoliti Yuvakim zamanında 1831 yılında başlanmış, 25 Mart 1835 tarihinde bitirilmiştir.”

¹²² Begüm Cami Kitabesi Mehmet Ekiz ve Gökhan Eşel tarafından yeniden okunmuştur.

Begüm Cami Kitabesi:

1841, Noevr.

Z. Martu

Şefkatlu Sultan Mahmut Hokaın eyamı
vletine bina kuruldu bu aziz şerif H.N. okunan
inciliname ikonu Kurios, Kurios399 İoakeim
efenti egkama egleti tae sthatis teotoku
panaya ismine şefaatchi ola hrsiannarın
Cümlesine

İç mekânın doğu tarafında pastoforion hücreleri ve apsis bölümünde birer niş bulunmaktadır. Girişin sağ tarafında bulunan merdivenlerden gynekion kısmına çıkılmaktadır.

Eser camiye çevrildiği sırada sıvanmış ve badanalanmış olduğu için her hangi bir süsleme tespit edilmemiştir (Resim 9).

1.6. BOR KİLİSESİ

Eser Niğde İlinin Bor İlçesinde Orta Mahallesi, 29 Ekim İlköğretim Okulu'nun yanında bulunmaktadır. Eserin Kitabesi vardır¹²³.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan yapı doğu-batı yönünde uzanan üç nefli üç apsisli bazilika planına sahiptir (Resim 10). Eser kırma çatılıdır. Eserin ana kapısı bina aksındadır¹²⁴.

İnşa malzemesinde çoğunlukla düzgün kesme bazalt taş ve sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde üç apsis bulunmaktadır¹²⁵. Her apsisde uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiş birer pencere bulunmaktadır. Eserin ikinci katında yine üç adet dikdörtgen formlu söve taşıyla çerçevelenmiş bir adet pencere vardır. Orta pencere üzerinde bir haç motifi görülür.

Güney cephe duvarının boyunu dört yüzeye ayıran üçgen kesitli başlıklara sahip üç adet pilastr yerleştirilmiştir. Cephelerde dikey bölümlenme sağlayan pilastr zeminden başlayıp saçağın hemen altına yerleştirilen başlıklarda son bulmaktadır. Duvarın doğu ucundan batıya doğru ilk ve ikinci bölümde yer alan aynı seviyedeki boyuna dikdörtgen formlu iki pencereye birer tahfif kemeri yapılarak lento ile kemer arasındaki kısım alınlık şeklinde yansıtılmıştır. Üçüncü bölümde kilisenin boyuna

¹²³ Eserin Karamanlıca kitabesi narteks kemerlerinin üzerinde yer almaktadır. Kitabedeki yazıt bir madalyonun içinde bulunmaktadır.

¹²⁴ Günümüzde nefler dükkânlar ile bölünmüş durumda olduğu için ana giriş kapı kapatılmış durumdadır.

¹²⁵ Eserin apsisi pencere seviyesine kadar toprakla dolmuştur.

dikdörtgen formlu ve basık sivri kemerli güney giriş açıklığı ve onun hemen yukarısında ilk iki bölümdeki pencerelerle aynı özelliğe sahip bir pencereye yer verilmiştir. Narteksin güney cephesinin de yer aldığı dördüncü bölümde ise narteksin iki kemer açıklığı ile bunların oldukça yukarısında yerleşmiş boyuna dikdörtgen formlu pencere açıklığı görülmektedir. Pencerelerin tamamı düzgün kesme taş söveler ile çerçevelenmiştir.

Batı cephesinde beş kemerli narteks bulunmaktadır. Narteks kemerleri yuvarlak silmeli bir başlığa sahiptir. Günümüzde ana giriş kapısı kapatılmış, narteksler bölünerek dükkâna çevrilmiştir.

Kuzey cepheye duvarı boyuna dört yüzeye ayıran üçgen kesitli başlıklara sahip üç adet pilastr yerleştirilmiştir. Cephelerde dikey bölümlenme sağlayan pilastrlar zeminden başlayıp saçağın hemen altına yerleştirilen başlıklarda son bulmaktadır. Duvarın doğu ucundan batıya doğru ilk ve ikinci bölümde yer alan aynı seviyedeki boyuna dikdörtgen formlu iki pencereye birer tahfif kemeri yapılarak lento ile kemer arasındaki kısım alınlık şeklinde yansıtılmıştır. Üçüncü bölümde kilisenin boyuna dikdörtgen formlu ve basık sivri kemerli kuzey giriş açıklığı kapatılmıştır. Kuzey giriş açıklığının hemen yukarısında ilk iki bölümdeki pencerelerle aynı özelliğe sahip bir pencereye yer verilmiştir. Pencerenin kemer alınlığında insan başlı iki kanadını açmış bir figür bulunur. Narteksin kuzey cephesinin de yer aldığı dördüncü bölümde ise narteksin iki kemer açıklığı ile bunların oldukça yukarısında yerleşmiş boyuna dikdörtgen formlu pencere açıklığı görülmektedir. Pencerelerin tamamı düzgün kesme taş söveler ile çerçevelenmiştir.

Eserin içi giriş kapısından apsis ve pastoforion hücrelerine kadar iki sıra halinde ikişer sütun bulunmaktadır. Eserin pastoforion hücreleri sonraki dönemlerde kapatılmış ve odaya çevrilmiştir. Ana kapının her iki tarafında gynekiona geçiş sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Sol taraftaki gynekaiona çıkış merdivenin sonundaki sütun başlığında kuş figürleri bulunmaktadır¹²⁶.

¹²⁶ Eser bir dönem sinema olarak kullanılmıştır. Sinema olarak kullanıldığı dönemde gynekaion bölümü kapatılmıştır.

Eserin naos bölümü absis ve pastoforion hücrelerinde tahrip olmuş freskler bulunmaktadır¹²⁷. Eserin kitabesinin çerçevesi saç örgüsü ile çerçevelemiştir.

1.7. ÇAMARDI KİLİSESİ (BEREKETLİ MADEN)

Eser Niğde'nin Çamardı İlçesi, Maden Mahallesiinde bulunmaktadır (Resim 11)¹²⁸. Eserin kitabesi bulunmamaktadır.

Eser dikdörtgen planlı doğu-batı yönünde uzanan üç nefli üç apsisli bazilika planına sahiptir (Plan 3). Eser günümüzde beden duvarlarının yarısına kadar toprak altında kalmıştır. Çatı sisteminin bir kısmı yıkılmakla birlikte toprak örtülüdür. Eserin kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme sarımsak trakit taş kullanılmıştır. Doğu cephesinde bulunan üç apsisten ortada bulunan apsis penceresi ve duvarların bir bölümü yıkılmış durumdadır ve diğer iki apsis küçük açıklıklar ile hareketlendirilmiştir. Doğu cephesinin ikinci katı seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir pencere mevcuttur. Eserin güney cephesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu iki adet pencere bulunmaktadır.

Eserin batı cephesinde bulunan narteks yıkılmış ve ana giriş kapısına kadarki bölüm toprak altında kalmıştır. Ana giriş kapısının hemen üstünde bir kemer alınlığı bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesi pencere hizasına kadar toprak ile dolmuştur.

Eserin ana giriş kapısından apsis ve pastoforion hücrelerine kadar iki sıra halinde üçer sütun mevcuttur. Sütunlar birbirlerine kemerlerle bağlanmaktadır. Yapının pastoforion hücrelerinin bitiminde birer niş bulunmaktadır.

Ana giriş kapısının sağ tarafında gynekaiona çıkışı sağlayan merdivenler günümüzde kısmen yıkılmış durumdadır.

¹²⁷ Bir dönem sinema olarak kullanılmıştır. Galeriye localar ve makine dairesi eklenmiştir. Eser günümüzde Bor Belediyesinin deposu olarak kullanılmaktadır.

¹²⁸ B.O.A, MKT, 1260 Z 29, 20-9 Matta ve Markosi adında iki kiliseden bahsetmektedir. Bu kiliselerin harap durumda olduğu ve kiliselerin tamiri için izin istenmektedir. Saha araştırmamız sırasında bir adet kilise saptanmıştır.

Esere girişin sol kısmında orta sahanın tavanında ve nartkes üzerinde sağlam kalmış freskler bulunmaktadır¹²⁹ (Resim 12). Eser günümüzde harap ve terk edilmiş durumdadır¹³⁰. Ayrıca eser avlu ile çevrelenmiştir.

1.8. ÇÖMLEKÇİ KİLİSESİ

Eser plan itibarıyla merkezi kubbeli, serbest haç planlı, ortası taş örgülüdür. Eserin kubbesinin geçişleri pendentiflerle sağlanmıştır (Resim 13). Haç kollarında Beşik tonozlar görülmektedir. Kilisenin etrafı ve üzeri evlerle kaplıdır. Yapılan tadilatlarla orijinal halinden uzaklaşmıştır. Kemerler arası kapatılarak ahır ve samanlık olarak kullanılmıştır.

Büyük çoğunluğu kubbeli mekânın batısındaki tonozlu mekânda yer alan batı duvarında fresk kalıntıları bulunmaktadır. Eserin kuzey duvarlarında genç kadın tasviri vardır. Eserin kemer içlerinde rozet ve aziz resimleri vardır¹³¹.

1.9. DİKİLİTAŞ KİLİSESİ

Eser Niğde'nin Dikilitaş Kasabası Kale Mahallesinde bulunmaktadır (Resim 14). Eserin kitabesi bulunmamaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen formlu ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli, üç apsizli bazilika planına sahiptir (Plan 4). Eser kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksında olup kapıyı çevreleyen haç görünümlü silmeler bulunmaktadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır.

Doğu cephesindeki üç apsiste birer adet pencere bulunmaktadır. Yapının apsileri üstünde ikinci kat seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu ortadaki

¹²⁹ Sacit Pekak'a göre eserin duvarında "Meryem'e Müjde" fresk kalıntısı yer aldığını belirtmektedir. Saha araştırmamız sırasında bu fresk kalıntısı tespit edilmemiştir. Pekak, a.g.m., s.32.

¹³⁰ B.O.A, MKT, 1261 Ra 17, 23-7 Kilise ile ilgili Kaza Naibi Mehmet Nuri ve meclisinin harap durumda olan kilisenin onarılması ile ilgili mazbatayı kilise planını çizecek, kiliseyi onaracak mühendisin bulunmadığı belirtilmektedir.

¹³¹ Niğde Müzesi Arşivinden

diğerlerine göre daha büyük olmak üzere üç adet pencere bulunmaktadır. Güney cephesinde nartekse kadar bir birleri ile aynı seviyede lento ile hareketlendirilmiş dört adet pencere bulunmaktadır.

Kilisenin batı cephesinde dört sütunlu narteks bulunmaktadır. Yapının iki giriş kapısı bulunmaktadır. Ana giriş kapısı cephenin aksına yerleştirilmiştir. Yapının saçak altı seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir pencere ve pencerenin üstünde kabartmalı bir aziz asker figürü bulunmaktadır¹³²; ayrıca eserin ikinci kat seviyesinde çatıya çıkışı sağlayan iki adet kapı ve merdivenler bulunmaktadır.

Eserin iç mekânının doğusunda apsis ve pastoforion hücreleri bulunmaktadır. Eserde iki sıra halinde dörder adet sütun bulunmaktadır. Sütun başlıkları sadedir.

Eser'in iç mekânında herhangi bir süsleme unsuru tespit edilmemiştir¹³³.

1.10. DİKİLİTAŞ KİLİSESİ II (ESKİ KİLİSE)

Eser Niğde'nin Dikilitaş Kasabasında Çarşı Mahallesi'nin Çeşme Sokağında bulunmaktadır. Eserin kitabesi bulunmamaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Eserde tek apsis bulunmaktadır¹³⁴ (Resim 15). Eser kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır. Doğu cephesindeki apsis yıkılmış durumdadır. Eserin güney cephesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir adet kapatılmış pencere bulunmaktadır.

Eserin batı cephesinde ana giriş kapısı bulunmaktadır. Giriş kapısının yukarısındaki kemer yayının çevresi zeminden yükseltilerek bir alınlık gibi vurgulanmıştır. Batı cephesinin ikinci kat seviyesinde pencerenin altında balkon bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir adet pencere bulunmaktadır. Eserin içine girilememiştir.

¹³² Pekak, a.g.m., s.31, "Aziz figürü (H. Georgios/Dimitros?) Kilisenin ithaf edildiği aziz hakkında bir fikir verebilir."

¹³³ Eser bir dönem halı dokuma atölyesi olarak kullanılmıştır.

¹³⁴ Eserin yıkılan apsisi örülerek kapatılmıştır.

1.11. FERTEK CAMİ

Eser Niğde'nin yaklaşık 2 km. güney-batısında Fertek Kasabasının Dr. Hayri Erdoğan Sokağı ile Cami Sokağı arasında bulunmaktadır (Resim 16). Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹³⁵.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli üç apsisli bazilika plandadır (Plan 5). Eser kırma çatılıdır. Eserin ana kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde düzgün kesme sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır. Doğu cephesi üç apsis bulunmaktadır. Üç apsis dıştan düz bir duvarla kapatılmıştır. Doğu cephesinin ikinci kat seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu üç adet pencere bulunmaktadır.

Güney cephesinde bir biri ile aynı seviyede bulunan pencerelerin tamamı yekpare, düzgün kesme bloklar halindeki söve taşlarıyla çerçevelenmiş uzunlamasına dikdörtgen formludur.

Batı cephesinde bulunan narteks kemerler ile bölünmüştür. Narteksin orta kısmı yarım daire biçimli olup öne taşkındır. Narteks'te sade ve sarkıtlı sütun başlıkları bulunmaktadır. Eserin ikinci kat seviyesinde yuvarlak formlu üç adet pencere bulunmaktadır. Yapının ana giriş kapısının yanında bir giriş kapısı daha bulunmaktadır. Batı giriş cephesi dikey plastırlarla hareketlendirilmiştir.

Eserin iç mekânında iki sıra halinde beşer sütun yer alır. Yapının apsis ve pastoforion hücreleri duvar ile kapatılmıştır¹³⁶. Yapını gynekaiona çıkış merdiveni "U" biçimlidir ve gynekaionda 28 küçük sütun bulunmaktadır. Eserin güney cephesine mihrap ve minber eklenmiştir. Tavan tonoz örtülüdür.

¹³⁵ Eserin Karamalı'ca kitabesinde 1837 tarihi okunmakla birlikte kitabede "Karamanoğlu Hacı Nikola" ismi yer almaktadır.

¹³⁶ İçte apsislerin olduğu kısım cami haline geldikten sonra düz bir duvarla kapatılmış ve dört adet pencere örülmüştür. Kapatılan bölüme geçişi sağlayan bir kapı yapılmıştır.

Eser camiye çevrildiği için içi tamamen badanalanmıştır. Eserin iç mekânında bulunan Sütun başlıklarında ahşap işçiliği bulunmaktadır. Eserin kuzeydoğu cephesinde yer yer freskler vardır (Resim 17).

Ayrıca esere yakın bir mevkide köy yolu üzerinde vaftiz töreni için yapılmış bir eser bulunmaktadır.

1.12. HAMAMLI KİLİSESİ

Eser Niğde İlinin 2 km. batısında Hamamlı Köyü'nün güney batısında Manastır Tepe de denilen Kayardı Bağları girişinde bulunmaktadır (Resim 18)¹³⁷. Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹³⁸.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 6). Eser kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır. Eserin beden duvarlarının bütün cephelerini çepeçevre dolaşan içten dışa doğru kademeli silmeler bulunmaktadır. Eserin apsis kısmı da benzer şekilde silmelerle sınırlandırılmıştır. Doğu cephesinde çokgen planlı üç apsis yer almaktadır ve her apsisde uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiş birer pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinin ikinci katında ortadaki daha büyük olmak üzere uzunlamasına dikdörtgen formlu üç adet pencere daha bulunmaktadır. Eserin güney cephesinde üç adet pencere mevcuttur. Pencerelerin tamamı yekpare, düzgün kesme bloklar halindeki

¹³⁷ Parman, Ebru, "Niğde Araştırmaları", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.5, Sayı:2, Aralık 1988, s. 133–134 "Kilisenin yeri eski kaynaklarda Gordiason olarak geçen bu tepede Archistrategos Michael manastırı mevcut iken 1846'da yeni bir kilise daha yapılmıştır."

¹³⁸ Öztürk, a.g.m., S.I, s.81–87.

Eserin kitabesi:

Bu aziz eklisayı (kilise) sıvayan Kayserili Entirikten Fak (ir?...)gsori Metamorphotis yardımcı olsun cümle

söve taşlarıyla çerçevenmiş boyuna dikdörtgen formludur. Batı cephesinde beş kemerli narteks bulunmaktadır. Eserin ana giriş kapısının sağında ve solunda iki adet giriş kapısı daha bulunmaktadır. Eserin batı cephesinin ikinci katında beş adet pencere mevcuttur. Bu pencerelerden ortada bulunan pencere diğerlerine göre daha büyük ve pencere seviyesinden saçak seviyesine kadar uzanan bir haç motifi göze çarpmaktadır. Pencerelerin hepsi uzunlamasına dikdörtgen formlu düzgün kesme bloklar halinde söve taşlarıyla çerçevenmiştir.

Eserin iç mekânında iki sıra halinde sekizer adet sütun yer alır. Eserin iç mekâna giriş kapısının sağında ve solunda olmak üzere *gynekaiona* çıkış merdivenleri bulunmaktadır (Resim 19). Eserin ibadet kısmında Apsis ve pastoforion hücreleri ve bema kısmı sağlam durumdadır. Eserin apsis kısmında iki adet niş bulunmaktadır.

Eserde zengin süslemeler mevcuttur. Eserin iç mekânında batı cephesinin hemen üstünde çanak şeklinde bir süsleme bulunmaktadır. Ayrıca eserin yine batı cephesinde av sahnesini gösteren figür yer almaktadır. Sütun başlıklarında lotus palmet çiçeği motifi bulunmaktadır. Eserin hemen hemen her cephesinde yer yer fresklere rastlanmaktadır. Nartekste bulunan her bir başlık diğerinden farklı süslemeye sahiptir.

1.13. HANÇERLİ CAMİ

Eser Niğde'nin 6.km. kuzey batısında Hançerli Köyünde bulunmaktadır (Resim 20). Kitabesi vardır¹³⁹. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika plana sahiptir (Plan 7). Eserin kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme bazalt taş kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde üç apsis bulunmaktadır ve her apsisde uzunlamasına dikdörtgen planlı söve taşlarıyla çerçevenmiş birer adet

¹³⁹ Eserin kitabesi yerinden çıkartılmıştır. Sağlam durumda olan kitabe eserin içinden muhafaza edilmektedir.

pencere mevcuttur. Ayrıca eserin ikinci kat seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir adet pencere daha mevcuttur. Eserin güney cephesinde altı adet pencere mevcuttur. Pencereilerin tamamı yekpare, düzgün kesme bloklar halindeki söve ve lento taşlarıyla çerçeveslenmiş boyuna dikdörtgen formludur.

Batı cephesinde beş kemerli narteks bulunmaktadır. Ana giriş kapısının sağında ve solunda olmak üzere iki giriş kapısı daha bulunmaktadır. Eserin batı cephesinin ikinci kat seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu bir adet pencere bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesi buradan geçen yol sebebi ile kısmen doldurulduğu için narteksin bu cephedeki keme açıklığı da tamamen dolmuştur. Cephe masif bir karakter göstermektedir.

Eserin iç mekânında ikişer sıra halinde beşer sütun bulunmaktadır. Apsis ve pastoforion hücrelerde bir adet niş bulunmaktadır. Eserin güney cephesine mihrap ve hemen yanına bir minber eklenmiştir.

Eserde her hangi bir süsleme tespit edilmemiştir (Resim 21). Eserin güneyindeki istinat duvarının altında kitabesi olan birde çeşmesi bulunmaktadır.

1.14. HASAKÖY KİLİSESİ (SASİMA KİLİSESİ)

Eser Niğde'nin Hasaköy Köyünde bulunmaktadır (Resim 22)¹⁴⁰. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser uzunlamasına dikdörtgen, doğu-batı doğrultusunda uzanan, üç apsisli, üç nefli bazilika plandadır (Plan 8). Eser kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksındadır. Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁴¹.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme bazalt taş kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde üç apsis yer almaktadır ve

¹⁴⁰ Ebru Parman'a göre Hasaköy'ün kaynaklarda geçen eski ismini "Sasima" olduğunu belirtilmektedir. Parman, a.g.m., s.25.

¹⁴¹ Hasaköy Kilisesinin Kitabesi Mehmet Ekiz ve Gökhan Eşel tarafından yeniden okunmuştur. Eserin kitabesinde "Hagias Kryake" ve 1848 tarihi okunmaktadır.

her apsiste uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşları ile çerçevelenmiş birer adet pencere mevcuttur. Bu cephenin üst katında yine uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiş üç adet pencere bulunmaktadır. Eserin orta apsisteki penceresi daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır.

Eserin güney cephesinde dikdörtgen formlu söve taşları ile çerçevelenmiş üç adet pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin ikisi daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Eserin güney cephesinin batısındaki nefin başladığı yerde bir giriş kapısı daha bulunmaktadır.

Eserin batı cephesinde beş kemerli narteks bulunmaktadır. Ortada bulunan narteks diğerlerine göre daha geniştir. Ana giriş kapısının hemen solunda bir giriş kapısı daha mevcuttur. Ana giriş kapısının çevresinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır.

Eserin kuzey cephesinde dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiş üç adet pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin ikisi daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Eserin kuzeydoğusundaki apside bitleştirilmiş, mezar şapeli bulunmaktadır. Bu bölüm ilki kilisenin içinden diğeri şapelin batı duvarından olmak üzere iki farklı girişe sahiptir.

Eserin iç mekânında iki sıra halinde sütunlar bulunmaktadır. Sütun başlıkları gayet sadedir. Eserin apsis ve pastoforion hücreleri daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Eserin kuzey doğusundan şapele geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır¹⁴². Gynekaiona geçişi sağlayan merdivenler giriş kapısının solundan başlamaktadır.

Yapının iç süslemesi freskler ve mimari plastik öğelerden oluşmaktadır (Resim 23). Yer yer dökülmüş, kazınmış üzeri çeşitli yazılarla karalanmış freskler seçilebilir durumda olanlar, ana mekânın doğu duvarında “Meryem’e Melek Gabriel tarafından çocuğunun olacağı müjdelenmesi” sahnesi bulunmaktadır. Orta nefi örten beşik tonozun ortasında “Pantokrator İsa”, tonoz başlangıcının biraz

¹⁴² Şapelin içinde kapağı açılmış ve kırılmış bir lahit bulunmaktadır.

yukarısında karşılıklı ikişer tane olmak üzere İncil yazarları, kemer aynalarında madalyon içinde dökülmüş ve tahrip olmuş bazı figürler, batıdaki duvarda harap durumda asker azizler, güneyinde ise “İsa’nın Vaftizi” sahneleri tasvir edilmiştir.

Eserin iç mekânında dört köşesi sarkıtlı başlık tipleri dikkati çeker¹⁴³. Ayrıca eserin dış mekânında güney cephesindeki pencerelerde geometrik motifli kabartma bordürleri bulunmaktadır.

Ayrıca eseri dıştan çevreleyen bir avlu duvarı bulunmaktadır. Eserin batı köşesinde de çan kulesi bulunmaktadır.

1.15. KAYIRLI HARABESİ

Eser Niğde’nin Kayırlı Kasabasında kasabanın çıkışında bir tarla içinde bulunmaktadır. Eser tamamen toprak altında bulunmaktadır (Resim 24).

1.16. KIÇIAĞAÇ KİLİSESİ (H. GEORGİOS KİLİSESİ)

Eser Niğde’nin 19 km. kuzeydoğusunda Kiçiağaç Köyünün Kilise Mahallesinde bulunmaktadır (Resim 25)¹⁴⁴. Eserin kitabesi bulunmamaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı doğu-batı yönünde uzanan üç nefli, tonoz örtülü bazilika planındadır (Plan 9). Eser kırma çatılıdır. Eserin kapısı bina aksındadır. İnşa malzemesi olarak sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde üç apsis yer almaktadır ve her apside uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiş birer adet pencere mevcuttur. Pencereler daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Bu pencerenin her iki yanında diagonal yerleştirilmiş kareler şeklinde birer küçük açıklığa yer verilmiştir.

¹⁴³ Ebru Parman’a göre Kappadokya’da 19. yüzyıla ait eserlerde yaygın olarak rastlanan bir başlık tipi olduğu belirtilmektedir. Parman, a.g.m., s.127.

¹⁴⁴ Sacit Pekak, Kiçiağaç kaynaklarda geçen eski adı” Kildesi” olduğu belirtilmektedir. H. Rott’un köyde tespit ettiği ve yıkıldığını belirttiği H. Nikolas ve H. Haralambos Kilisesinden başka H. Georgios’a adanan yeni bir kilise inşasından bahsetmesinden dolayı mevcut kilisenin H. Georgios Kilisesi olabileceğini belirtmiştir. Pekak, a.g.m., s. 29.

Eserin güney cephesinde üç adet boyuna dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Yapının batı cephe aksında boyuna dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı ve bu açıklığa biraz mesafeyle küçük boyutlu birer oval pencere daha yerleştirilmiştir. Kapı açıklığı söve taşları ve lento ile çerçevelenerek kuşatılmıştır. Kapı lentosunu yukarısında kemer alınlığı gibi düzenlenmiş bir kitabelik yer almaktadır ancak kitabe yoktur.

Eserin iç mekânı ikişer sıra halinde dört sütun ile üç nefe ayrılmıştır. Apsiste iki adet niş bulunmaktadır. Orta tonozun ortasında “İsa’nın Göğe Yükselişi” konulu bir fresk bulunmaktadır. Eser¹⁴⁵ metruk bir vaziyettedir.

1.17. KİTRELİ KİLİSESİ

Eser Niğde’nin Kitreli kasabasında bulunmaktadır. Eserin büyük bir bölümü yıkılmış ve önemli oranda toprak altında kalmıştır. Dışarıdan tek apsisli olduğu tespit edilmiştir (Resim 26).

¹⁴⁵ Günümüzde eser Mehmet Erdoğan’ın çocuklarının mülkiyetindedir.

1.18. KONAKLI KİLİSESİ

Eser Niğde'nin Konaklı kasabasının Hürriyet Mahallesinde bulunmaktadır (Resim 27)¹⁴⁶. Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁷.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 10). Yapının örtü sistemi orta nefte tonoz ve yan neflerde kubbelerle sağlanmıştır, kapısı bina aksındadır.

İnşa malzemesinde avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde üç apsis ve apsisleri beden duvarlarına bağlayan silindir şeklinde apsislerin sağında ve solunda olmak üzere iki adet yarım apsis görüntüsünde çıkıntılar vardır. Eserin ortadaki apsisinde iki adet, diğer apsislerde birer adet pencere bulunmaktadır. Pencereilerin tamamı uzunlamasına dikdörtgen

¹⁴⁶ Ebru Parman Konaklı'nın kaynaklarda geçen eski adlarının "Misli", "Misti", "Misthi", Musthilia olduğunu belirtmektedir. Parman, a.g.m., s.128.

¹⁴⁷ Güngör Harun, **Türk Budun Bilimi Araştırmaları**, İstanbul 2008, s. 248–249 Eserin üç kitabesi batı cephesindeki giriş kapılarında bulunmaktadır. Konaklı (Misli) Kasabası Kilise Kitabesi:

I.

Cümle tintarlere ver
İrim kamet Aziz Haralampistan
Olsun ni'ame
Tbu haneye çekilen zahmet fazilet sağbo-u statlere 1884

II.

Aziz Vasileostan bahşişti
Mistilere ne mutlu kedip (i)
Köenlere rahmet kafasına y
Aptıranlere irahmet
Olsun cetlerine

III.

Allahü azımışan alempenal
Aptilmecid efentimizin fermanıylen
İkonu ruhani İoakeimin kametiyle kalfa
Kuramon cahtı kayretiyle
mistı sakıntarların zahmetiyle cümle ortodoksuları
arılakeyleye ol cenneti aleye âmin
1844 Augusto 15

formlu söve taşlarıyla çerçevelenmiştir. Doğu cephesinin ikinci kat seviyesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşıyla çerçevelenmiş üç adet pencere bulunmaktadır. Eserin bu cephesindeki tüm pencereler kapatılmıştır. Pencereler apsisin hemen üstünden saçak seviyesine kadar silmelerle hareketlendirilmiştir.

Eserin güney cephesinin zemin katında dört adet pencere bulunmaktadır. Eserin ikinci kat seviyesinde aynı hizada olmak üzere dört adet daha pencere bulunmaktadır. Cephenin nefe yakın mesafede bir adet pencere daha bulunmaktadır. Pencerelerin tamamı uzunlamasına dikdörtgen formludur. Ayrıca bu cephede bir giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı muhtemelen daha sonradan örülerek kapatılmıştır. Eserin zemin katındaki pencereler ve kapı kemerli olup, kemer üstleri kör kemerler ve dekoratif payelerle süslenmiştir.

Eserin batı cephesinde beş kemerli narteks bulunmaktadır. Ortada bulunan narteks diğerlerine göre daha geniştir. Eserin iç mekânına giriş üç kapıdan sağlanmaktadır. Ana giriş kapısı diğerlerine göre daha büyüktür.

Eserin kuzey cephesinin zemin katında dört adet pencere bulunmaktadır. Eserin ikinci kat seviyesinde aynı hizada olmak üzere dört adet daha pencere bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesinin nefe yakın mesafesinde bir pencere daha bulunmaktadır. Pencerelerin tamamı uzunlamasına dikdörtgen formludur. Ayrıca bu cephede bir giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı muhtemelen daha sonradan örülerek kapatılmıştır. Eserin zemin katındaki pencereler ve kapı kemerli olup, kemer üstleri kör kemerler ve dekoratif payelerle süslenmiştir.

Eserin iç mekânında iki sıra halinde sütunlar bulunmaktadır. Apsis ve pastoforion hücrelerde nişler bulunmaktadır (Resim 28). Ayrıca eserin apsis kısmının hemen önünde nefleri bölen bema kısmı bulunmaktadır. Eserin sağında ve solunda olmak üzere gyneciaona çıkış merdivenleri bulunmaktadır.

Eserin İç mekânda orta nefi örten beşik tonozun ortasında “Pantokrator İsa” freski, kuzey cephesinde ve kuzey cephesinin pencere alınlıklarında ve sütun kemerlerinde aziz resimleri bulunmaktadır. Eserin güney cephesinde atlı asker motifi bulunmaktadır. Eserin freskleri yer yer kazınmış dökülmüş durumdadır (Resim 29).

Eserin beden duvarlarının hepsi baştanbaşa plastırlar ve çıkmalarla hareketlendirilmiştir. Eserin batı cephesinde çatıya yakın seviyede vazodan çıkan hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Eserin giriş kapılarının çevresi şerit şeklinde motifler ile süslenmiştir.

1.19. KUMLUCA CAMİ

Kilise Niğde'nin 2 km batısında Kumluca (Aravan, Barnwa, Orbada) köyündedir. Kuzey batısından Hamamlı köy yolu ile güneybatısından Binevler Sokağın kuşattığı kabaca üçgen biçiminde bir alan üzerinde yer almıştır (Resim 30)¹⁴⁸. Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabesine dikdörtgen formlu mermer bir levha üzerine oyulmak suretiyle yazılmıştır¹⁴⁹.

Halen örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahip binanın kapısı aksa yerleşmiştir¹⁵⁰ (Plan 11). Eserin ana mekânı kırma çatı galeri katı ise düz dam ile örtülmüştür.

İnşa malzemesi olarak seçilen düzgün kesme, koyu renk bazalt cinsi taş tüm cephelerde ve örtü sisteminde kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde yer alan üç adet apsis dıştan yuvarlak, eş boyutlu ve konik çatı ile örtülmüştür. Eserde üç apsis ve her apsis aksında yer alan kare formlu

¹⁴⁸ Ebru Parman Kumluca'nın kaynaklarda geçen eski adlarının "Orbada", "Bomwa" (veya Barnava), "Aravan" olduğu belirtilmektedir. Aziz Theodosius kilisesinin kalıntılarının 1909 yılında küçük bir Rum köyü iken ayakta olduğunu ve 19. yüzyıl sonundaki kaynaklarda ise bir tepe üzerinde Panağia manastırının var olduğunu belirtmektedir. Parman, a.g.m., s.138.

¹⁴⁹ Öztürk, a.g.m., s. 86 Kapısı üzerinde 1835 tarihli 9 satır dikdörtgen kitabesi vardır. Niğde Kumluca Köyünde bulunan kilise kitabesinin orijinal ve günümüz Türkçesinin çevrilmiş şekli:

1. İş bu emave (?) ihtas olan Hagios Stephanos Kilisesi/dikkatli yapıldı/Ruy-i zemin
2. Halifesi/şefketlu, elametlu, fukaraya merhametlu Padişah-ı alempenah sultan
3. Mahmut Efendimizin merhametkara inayetullahı hatt-ı hümayun ferman
4. Nı alışaniylen/cümlemiz yektil ve yekcihet olalım/avaz edelim.
5. Rek diyelim/Zül-celal Hazretlerine ki/bu adaletlu padişahı
6. Mızın üzerinde olsun/Âmin/Devlet-i Aliye kullarından
7. Şerefetli kyrios Kyrios Hagios İkoniou Despotu Anthimios efendimizin
8. Vakt-i duasıylen/Gümüşhane karyesinden Hemereli Papa Lazaros
9. Torunu Gregor kalfa marifetiyle/1835 İouliou (Temmuz) 2 yapıldı

¹⁵⁰ Giriş kapısının iki yanında birer haç bulunmaktadır.

pencereler kesme taş sövelerle kuşatılmıştır. Güney cephesinde açılan boyuna dikdörtgen formlu üç adet pencere kesme taş sövelerle kuşatılmıştır. Bu cephede bilinmeyen bir tarihte kapatılmış boyuna dikdörtgen formlu bir kapı açıklığının izleri tespit edilmiştir. Eserin batı cephesinde yer alan narteks üç adet yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir. Yine bu cephede eserin ikinci kat seviyesinde ve cephe aksında yer alan boyuna dikdörtgen formlu tek pencere kesme taş sövelerle çerçevelenmiştir. Eserin kuzey cephesinde güney cephedekilerle aynı özelliklere sahip üç adet pencere bulunmaktadır.

Yapının giriş kapısı boyuna dikdörtgen formludur ve onu çevreleyen haç biçimli bir çerçeve ile kuşatılmıştır. İç mekânın doğu tarafında yer alan pastoforion hücreleri ve apsis bölümü duvar örülme suretiyle kapatılmıştır¹⁵¹. Eserin naosu neflerden iki sıra halinde sekiz sütun ile ayrılmıştır (Resim 31). Kilisenin gynekaiona çıkışı merdiveni giriş kapısının solundadır.

Eserde mimari plastirik öğeler özellikle içteki sütun başlıklarında ilginç örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Köşeleri sarkıtlı impost kısımlarında hayvan figürlü, geometrik ve bitkisel kabartmalı başlıklar bulunmaktadır. Yapı, bugün cami olarak kullanıldığı için boyanmakla beraber tavanında yer yer bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Kemer içleri ve tonozlarda 19. yüzyıl kalem işlerinin sade örnekleri mevcuttur¹⁵².

1.20. KÜÇÜKKÖY KİLİSESİ

Eser Niğde'nin batısında Küçükköy'de dir (Resim 32)¹⁵³. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahip eserin kapısı bina aksına yerleşmiştir (Plan 12). Çatı taş kaplı olup kırma çatı şeklindedir.

¹⁵¹ Eser camiye çevriliş sırasında apsis ve pastoforion hücreleri duvarla tamamen kapatılmış durumdadır.

¹⁵² Parman, a.g.m., s. 139.

¹⁵³ Ebru Parman'a göre Küçükköy'de Aziz Nikolaos adına 1834'de yenilenmiş bir manastır vardır. Parman, a.g.m., s. 143.

İnşa malzemesi olarak avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme bazalt taş kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde üç adet apsis yer almaktadır ve her birinin aksına yerleştirilmiş kare formlu pencereler kesme taş sövelerle kuşatılmıştır. Bu cephenin üst kat seviyesinde yerleştirilmiş pencerelerden aksta olanı yuvarlak formlu olarak yapılırken bunun her iki yanına biraz mesafeyle yerleştirilen birer pencere basit kemerli birer açıklık olarak düzenlenmiştir. Apsisler basık koni çatılıdır. Doğu cephede apsislerin saçak hattını belirleyen silmeler kuzey ve güney duvarlarında da devam eder ve birer yılanbaşı ile sona erer. Eserin güney cephesinde yer alan üç adet pencere dikdörtgen formludur ve kesme taş sövelerle kuşatılmıştır. Eserin batı cephesinde nartekste dört paye vardır. Binanın ikinci katında yine dikdörtgen formlu ve kesme taş sövelerle kuşatılmış üç adet pencere bulunmaktadır. Batı cephede yer alan narteksin güney kanadı sonradan oda olarak bölünmüştür bu bölüm çapraz tonoz ile örtülmüştür. Eserin kuzey cephesi ikinci kat seviyesine kadar toprak altındadır.

Narteksten geçilerek ulaşılan giriş açıklığı boyuna dikdörtgen formludur ve büyük boyutlu söve taşlarıyla kuşatılmıştır. Açıklığın yukarısında teğetli sivri kemerli bir alınlık yer almaktadır. Dış yüzeyi metal kaplanmış ahşap kapısı iki kanatlıdır. İç mekân iki sıra sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Doğuda apsis ve iki yanında pastoforion hücreleri bulunmaktadır (Resim 33). Orta nef üç kubbe ile örtülürken diğer iki nef tonozla kapatılmıştır. Eserin gynekaion'a çıkış merdivenleri yıkılmıştır.

Eserde zengin süslemeler ve freskler bulunmaktadır. Eserin sağ cephesinde Hz. İsmail'in kurban edilmesi sahneli fresk vardır. Ortada kubbeye geçişte dört İncil yazarının tasvir edildiği fresklerde mavi renk ağırlıklı barok tarzda kartuşlar içinde bitkisel motifler vazodan çıkan çiçek motifleri gibi kalem işi süslemeler vardır (Resim 34). Ayrıca eserin güney pencereleri çiçek, haç gibi motifler ve silmeler ile hareketlendirilmiştir. Eserin üç tarafını çevreleyen avlunun doğu cephesinin avlu girişinde sarımtırak trakit taşından avluya giriş kapısı mevcuttur.

1.21. OVACIK CAMİ (H. MİKAEL KİLİSESİ)

Niğde İlinin 18 km kuzeydoğusunda, Ovacık Kasabası'nda bulunmaktadır (Resim 35)¹⁵⁴. Kitabesi bulunmamaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 13). Esere narteksin kuzey cephesindeki kapıdan girilmektedir¹⁵⁵.

İnşa malzemesi olarak avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün kesme sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde üç adet apsis yer almaktadır ve her birinin aksına yerleştirilmiş kareye yakın dikdörtgen formlu pencereler kesme taş sövelerle kuşatılmıştır. Binanın yine bu cephesinin ikinci katında ortadaki diğerlerine göre daha büyük olan dikdörtgen formlu üç pencere bulunmaktadır. Eserin güney cephesinde kesme taş sövelerle kuşatılmış ve dikdörtgen formlu üç pencere mevcuttur. Yapının duvarlarla örülen narteksinin güneyinde muhtemelen daha sonraki dönemde kapatılmış bir kapı mevcuttur. Eserin kuzey cephesinde bulunan günümüzdeki yapıya giriş kapısı olarak kullanılan kapı narteksin örülmesi ile yapılmıştır; ayrıca bu cephede dikdörtgen planlı üç pencere mevcuttur.

İç mekânın¹⁵⁶ doğusunda apsis ve pastoforion hücreleri bulunmaktadır. İç mekân iki sıra halindeki üçer sütun ile üç bölüme ayrılmıştır. Eserin güney duvarına mihrap eklenmiştir. Eserin gynecaiona kısmı sağlam durumdadır. Eserde herhangi

¹⁵⁴ Sacit Pekak 9.-10. Rott'un, Ovacıklıların, Uluğağaç ve Kıcığağaç halkı gibi Yunanca Konuştuğunu, yerleşimde bir okulun bulunduğunu, evlerin haç biçiminde kapıları bulunduğunu tespit ettiğini hatta yerleşimdeki kiliselerin ismini verdiğini belirtmektedir. Köyde okul tespit edilmemiştir. Pekak, a.g.m., s.30.

¹⁵⁵ Narteksin kemerleri taş malzeme ile örülerek kapatıldığı içi günümüzde ana kapı girişi mevcut değildir. Eserin kuzey ve güney cephesindeki narteks örülerek kapı olarak kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde güney cephesindeki kapı örülerek kapatılmıştır.

¹⁵⁶ İç mekânda bulunan alt döşeme orijinalinden farklı olarak tahta malzeme ile ana zeminden yukarı kaldırılmıştır. Ayrıca kilisenin içine mihrap eklenerek cami olarak kullanılmaktadır.

bir süsleme tespit edilememiştir¹⁵⁷. Kilisenin güney doğusunda çan kulesi bulunmakta olup, sonradan minare ilave edilmiştir¹⁵⁸.

1.22. SULUCAOVA KİLİSESİ

Eser Niğde'nin kuzey doğusunda Sulucaova Köyü'ndedir¹⁵⁹. Kitabesi bulunmamaktadır. Örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan bina üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 14). Çatı taş kaplı olup kırma çatı şeklindedir. Eserin kapısı bina aksındadır (Resim 36).

İnşa malzemesi olarak, eseri kuşatan avlu duvarı da dâhil olmak üzere çoğunlukla sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır. Yapının doğu cephesinde üç apsis bulunmaktadır. Ayrıca apsis ile çatı saçağı arasında dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Bina güney cephesi pencere hizasına kadar toprakla kapatılmıştır. Eserin güney cephesinde boyuna dikdörtgen formlu iki pencere bulunmaktadır. Eserin batı cephe aksında yer alan ilk giriş açıklığı bilinmeyen bir tarihte kapatılarak duvarın kuzeybatı ucuna yakın mesafeyle yeni bir kapı açılmıştır. Eserin kuzey cephesinde yer alan pencereler güney cephedekilerle aynı özellikleri göstermektedir. Eserin iç mekânında apsis ve pastoforion hücreler bulunmaktadır. Örtü sistemi iki sıra halindeki dört sütunla bölünmüş taşınmaktadır¹⁶⁰.

1.23. TIRHAN KİLİSESİ I (H. MAKRİNA KİLİSESİ, TIRHAN ESKİ CAMİ)

Niğde İlinin Tırhan Köyünde Köy içi mevkiindedir, güneyinde Ümit Güneş Tırhan Köyü İlköğretim Okulu yer almaktadır.

¹⁵⁷ Eser günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Eserin içi tamamen sıvanmış ve badanalanmıştır.

¹⁵⁸ B.O.A, İ.AZN, 1331 B 26, 112-1331 B-12 Kilisenin çan kulesine çan takılmasına dair ruhsat verilmiştir.

¹⁵⁹ Pekak, a.g.m., s.31 "1978 yılında inşa edilen caminin yerine kullanılmış. Bugün caminin deposu olarak kullanılmaktadır."

¹⁶⁰ Eser dönemin diğer eserlerine göre daha küçük ve sade bir yapı göstermektedir.

Eserin kitabesi bulunmaktadır¹⁶¹. Günümüzde örtü sistemine kadar ayakta olan ve doğu-batı yönünde uzanan tek nefli bir plana sahip yapı depo olarak kullanılmaktadır (Resim 37).

Dikdörtgen planla doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına yerleşen eser kırma çatılıdır (Plan 15). Eserin kapısı bina aksındadır. İnşa malzemesi çoğunlukla kaba yontu, kısmen düzgün kesme taştır.

Eserin cepheleri, beden duvarlarının yukarısında uzanarak bütün cepheleri çepeçevre dolaşan bir saçakla sınırlandırılmıştır. Kırma çatı taş plakalarla kaplanmakla beraber üzerine toprak atılmak suretiyle kapatılmıştır. Genellikle düzgün kesme taş örgülü masif duvar yüzeyleri yansıtan cephe görünüşlerini, güney, kuzey ve batı cephelerdeki birer pencere hareketlendirir. Pencereleden kuzeyde olanı bir niş içine yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen formludur. Batıdaki ise düzgün kesme taşlar ile örülmek suretiyle çerçevelenmiş boyuna dikdörtgen formludur. Güney cepheye dıştan eklenen muhdes yapı sebebiyle bu cephedeki pencere görülememektedir.

Doğu cephede yarım daire kesitli bir apsis izi görülmekle beraber apsis bilinmeyen bir tarihte yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Güney cephe sonradan bitştirilen muhdes oda sebebiyle büyük oranda kapatıldığı için tam olarak görülememektedir. Batı cephede giriş açıklığının üzerine yerleştirilen boyuna dikdörtgen formlu pencere ile sonradan duvar örülmek suretiyle kapatılan giriş açıklığı cepheye hareket kazandırmıştır. Yapıya ait kitabede bu cephede giriş açıklığının yukarısında yer almaktadır. Kuzey Cepheyi hareketlendiren ve kuzeydoğu köşeye biraz mesafe ile açılan pencere boyuna dikdörtgen formlu olup derin bir niş içine yerleşmiştir. Bu cephede saçakların hemen altına duvarın her iki ucuna eşit mesafede yerleştirilen taş çörten göze çarpmaktadır. Kilisenin kapısı, düzgün kesme taş bloklarla örülen söveler ve bir taş lento ile kuşatılmış boyuna dikdörtgen formunda bir açıklıktır. Kapının çevresi sarmal süslemelerle bezenmiş bir silme ile süslenmiştir. Kapı açıklığı bugün duvar örülmek suretiyle kapatılmıştır. Eserin içine girilemediği için sadece kapı açıklığından görülebildiği kadarıyla kaburgalı bir tonoz

¹⁶¹ Eserin Rumca kitabesinden 1907 tarihi okunmaktadır.

örtüsüne sahip olduğu tespit edilebilmiştir. Eserde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

1.24. TIRHAN CAMİ II (H. GEORGİOS KİLİSESİ)

Köy içi mevkiindedir, yapının kuzeyinden Çiftlik İlçe yolu yapının batısından ise eski Hasköy yolu geçmektedir (Resim 38).

İlk yapının duvarları saçak seviyesine kadar örülmüş ancak yarım kalan binanın örtü sistemi beton ile düz dam yapılarak kapatılmış ve camiye olarak kullanılmıştır¹⁶².

Yapı dikdörtgen planla doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına yerleşmiştir (Plan 16). Eser camiye çevrilirken büyük değişikliğe uğramıştır¹⁶³

Eser kesme taş kullanılarak yapılmıştır ancak bazı bölümlerde pencere seviyesine kadar bazalt kullanılırken diğer bölümlerde sarı trakit taşı kullanılmıştır.

Eserin cepheleri, pencereler, yatay kornişler, dikey bölümlenme sağlayan plastırlar ve çıkmalarla hareketlendirilmiştir.

Doğu cephede boyuna dikdörtgen formlu iki pencere duvar aksının iki yanına eşit mesafede yerleştirilmiştir. Duvar örgüsü ile oluşturulan pencere çerçevesi blok bir taş lento ile geçilmiştir. Bu cephede duvar örgüsü pencere seviyesine yakın mesafeye kadar bazalt, bu seviyeden yukarısı sarı trakit kesme taşlarla gerçekleştirilmiştir. Cephede kullanılan dört farklı silme buraya hareket kazandırmaktadır. Güney cephenin her iki köşesine yapılan çıkmalar, plastırlar ve dört adet pencere bu cepheyi hareketlendirmiştir. Eserin pastoforion hücre kısmında diğer pencerelere göre daha küçük boyuna dikdörtgen bir pencere mevcuttur. Batı cephesindeki nartekse kadar kuzey cephesi ile aynı doğrultuda boyuna dikdörtgen üç

¹⁶² B.O.A, İ.AZN, 1328 M 4, 93–1328 M–03 H. Georgios Kilisesi'nin 1912 yılında inşasına izin verilmiştir.

¹⁶³ Köyün Muhtarı Ferruh Öztürk'ten aldığımız bilgiye göre kilisenin yapımı sırasında köyün Rum halkının göç etmesi nedeniyle kilise yarım kalmış ve yeni gelen Müslüman Türk ahali tarafından bu bina 1977 yılında tamamlanarak camiye çevrilmiştir.

pencere yer almaktadır. Kilisenin batı cephesinin her iki narteksinde boyuna dikdörtgen iki pencere mevcuttur. Nartekse girişte ortada ve her iki yanda olmak üzere yarım daire şeklinde ve devşirme postament bilezik ile hareketlendirilmiş ayaklı üç sütun ile desteklendirilmiştir. Orta giriş diğerlerine göre daha geniş ve yüksektir. Kuzey cephesinde ise aynen güney cephesinde olduğu gibi pastoforion hücre kısmında diğer pencerelere göre daha küçük boyuna dikdörtgen bir pencere mevcuttur ve nartekse kadar boyuna dikdörtgen üç pencere yer almaktadır

Eserin giriş kısmına sonradan bitştirilen bir eklenti mevcuttur. Her iki narteksin arasında yarım çember şeklinde kaburga sistemi pencere seviyesine kadar inmektedir. Narteksler gynekiona geçiş sağlayan merdivenler tamamlanamamakla birlikte güney bölümündeki gynekiona çıkan kapı camiye çevrildiğinde kapatılarak mihrap olarak kullanılmıştır (Resim 39). Bu bölümde merdivenlerin ortasındaki devşirme sütun ve üzerindeki büyük boyutlu korint tipi başlık şuan caminin ardiye deposu olarak kullanılan bölümün içinde kalmıştır. Ana mekâna giriş kapısının hemen üstünde bir kitabe mevcutken tamamen sıvanmış olduğu için okunması mümkün olmamıştır. Naosun plan tipi anlaşılacakla birlikte üç nefli bazilika plan olduğu varsayılabilir. İç mekânda güney cephede pastoforion hücrenin penceresinin hemen yanında sonradan bir mihrap eklenmiştir.

Eserin içi tamamen sıvalı ve badanalanmış olduğundan dolayı her hangi bir süsleme tespit edilmemiştir.

1.25. ULUAĞAÇ KİLİSESİ

Niğde İlinin 17 km. kuzey doğusunda Uluğağ Köyü'nde bulunmaktadır¹⁶⁴. Kitabesi bulunmamaktadır. Eserin kapısı bina aksındadır (Resim 40).

Eserin üstüne konut inşa edildiği için eser çok fazla bilgi vermemektedir. Yapılan konutta harap durumadır. Doğudaki temel izlerinden anlaşıldığına göre

¹⁶⁴ Sacit Pekak eserin 1944–45 yıllarında dönemin Niğde valisi tarafından yıktırıldığını ve köy merkezinde bulunan kilise kalıntısının, bölgenin en güzel yapısı olduğunu belirtmektedir. Pekak, a.g.m, s.30.

kilisenin dışı taşkın, içte ve dışta yuvarlak üç apsisi bulunmaktadır (Plan 17). Eserin iç mekânına girilememiştir.

Kilisenin batısındaki giriş kapısı üzerinde üzüm salkımı bezemeler bulunmaktadır¹⁶⁵.

1.26. YEŞİLBURÇ KİLİSESİ

Niğde'nin birkaç km. batısında Yeşilburç'ta derin bir vadinin doğu yamacındadır. Kitabesi bulunmaktadır. Eser doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir, çatısı kırma çatı biçiminde yapılarak taş kaplanmıştır. Eserin kapısı bina aksındadır (Resim 41).

İnşa malzemesi olarak çan kulesi de dâhil olmak üzere çoğunlukla sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde çokgen planlı üç apsis bulunmaktadır. Apsislerde boyuna dikdörtgen formlu birer pencere bulunmaktadır. Eserin ikinci kat seviyesinde farklı seviyelerde beş adet pencere yer almaktadır. Bunlardan cephe aksında olanı ile ondan daha alt seviyede yer alanlar boyuna dikdörtgen formlu yapılırken diğer ikisi saçağın altına biraz mesafeyle kare biçimli birer açıklık olarak yerleştirilmiştir. Eserin güney cephesinde boyuna dikdörtgen formlu dört adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca güney cephenin zemin seviyesinde sonradan kapatılmış kapı tespit edilmiştir. Yine aynı cephede narteksin hemen üstünde ikinci kat seviyesinde boyuna dikdörtgen formlu bir adet pencere daha yer almıştır. Yapının batı cephesinde narteks tamamen kapatıldığı için narteksin kuzeyine açılan bir kapıdan girilir. Narteksin güney duvarına mihrap eklenerek burası kışın kullanılan bir mescid haline getirilmiştir. Ana mekâna giriş boyuna dikdörtgen formlu bir açıklıktan sağlanmıştır.

¹⁶⁵ Sacit Pekak'a göre Nevşehir bölgesindeki çağdaşı yapılarıdaki ve özellikle Derinkuyu H. Theodoros Kilisesindeki kabartmalarla benzerlik gösterir. Pekak, a.g.m., s.30

Ana mekâna giriş kapısının doğusunda karşında apsis ve pastoforion hücreleri bulunmaktadır (Resim 42)¹⁶⁶. Eserin naos bölümünde nefler karşılıklı iki sıra halinde dörder sütun ile ayrılmıştır ve örtü sistemi tonozlarla meydana getirilmiştir. Yapının batı tarafında çapraz tonozla örtülen gynekaiona çıkış merdivenleri bulunmaktadır.

Tavanda kanatlı melek başları ve yer yer kalem işi süslemeler görülmektedir. Sütun başlıklarında ve kemer alınlıklarında güney cephenin pencere seviyesinde tamamlanmamış çiçek motifleri bulunmaktadır.

Eseri çevreleyen avlunun duvarının biri batı cephesinde diğeri de kuzey cephesinde olmak üzere iki adet kapısı vardır. Avlu giriş kapısının sütun başlıkları bezemelidir.

Eserin doğusundaki kapının güneyinde kare planlı ve 4'er sütunlu iki katlı ve üstü kubbeli bazalttan yapılmış bir çan kulesi bulunmaktadır (Resim 43).

1.27. YEŞİLYURT SIVRI KİLİSESİ

Eser Niğde'nin, Altunhisar İlçesi, Yeşilyurt Kasabasındadır. Batısından Kayabaşı Sokak geçen binanın güney batısından güneyine doğru Köşk Sokağı uzanmaktadır (Resim 44)¹⁶⁷. Eserin kitabesi bulunmamaktadır.

Eser oldukça meyilli bir araziye yapılmıştır. İkinci kat seviyesine kadar toprağa gömülmüştür.

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan şeması yansıtan yapı, dikdörtgen paye ile biçimlenen kapalı yunan haçı plana sahiptir (Plan 18). Haç kolları sivri tonoz, merkezi bölüm ise pandantif geçişli kubbe ile örtülüdür.

İnşa malzemesinde sarımtırak trakit ve bazalt taş kullanılmıştır. Doğu haç kolu genişliğindeki apsis ise içten dairesel, dıştan ise beş cephelidir. Eksendeki üç

¹⁶⁶ Günümüzde apsisler eserden düz bir duvarla ayrılarak kapatılmış ve imam lojmanı yapılmıştır. Lojmana giriş ortadaki apsisten kapı açılarak sağlanmaktadır. Apsislerde toplam yedi niş vardır. Apsis tavanları tonozdur.

¹⁶⁷ Yeşilyurt Belediye Başkanı Kemal Kayasan'dan alınan bilgiye göre Yeşilyurt'un eski isminin "Asmaz", "Keşlik yeri" (Eski dilde keşiş anlamında kullanılmıştır).

cephesine, yuvarlak kemerli birer adet pencere yerleştirilmiştir. Eserin güney cephesinde mevcut iki adet yuvarlak kemerli pencerenin altında, bugünkü zemin seviyesinde bir lento bulunmaktadır.

Eserin batı cephesinde ana giriş kapısı üstünde boyuna dikdörtgen formlu bir adet pencere bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesi buradan geçen yol sebebi ile kısmen doldurulmuş durumdadır. İç mekânda apsis ve pastoforion hücreler yıkılmıştır.

Eser içten yer yer sıvanmış olduğu için herhangi bir süsleme tespit edilmemiştir. Oldukça bakımsız olarak kaderine terk edilmiş olan yapı, bu gün konutlar arasına haps edilmiş durumdadır. Ayrıca eserin güney cephesinde bir çamaşırhane bulunmaktadır.

1.28. NİĞDE MERKEZ H. PRODRAMOS MANASTIRI KİLİSESİ

Niğde İli Merkez Eskisaray Mahallesiindeki eserin inşa kitabesi bulunmamaktadır¹⁶⁸. Bina doğu-batı yönünde uzanan üç nefli bazilika planına sahiptir (Plan 19). Çatı taş kaplı olup kırma çatı şeklindedir. Eserin kapısı bina aksındadır (Resim 45).

İnşa malzemesi olarak çoğunlukla sarımtırak trakit taşı ve bazalt taş kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde üç apsisin aksına yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen biçiminde üç pencere bulunmaktadır. Apsisler pencere seviyesine kadar toprak ile dolmuştur.

İkinci kat seviyesinde ortadaki daha büyük boyuna dikdörtgen biçiminde beş pencere yer almaktadır. Ayrıca eserin güney cephesindeki apsisin hemen üstünden

¹⁶⁸ Sacit Pekak Kilisenin daha önce buralar hakkında kaynak bilgi toplayan Lebides ve H. Rott'un bahsettiği 1861'de inşa edilen H. Prodromos Manastırına ait kilise olarak adlandırdıklarını belirtmiştir. Ayrıca büyüklük, çevresindeki benzer inşa tekniği ile yapılmış binalar ve hepsinden önemlisi 1861 tarihli mermere kazınmış sekiz satırlık kitabesi Lebides ve H. Rott'un bahsettiği kilise olduğunun kesinlik kazandırdığını belirtmiştir. Pekak, a.g.m., s.26.

ikinci kata çıkan merdiven izleri bulunmaktadır. Eserin güney cephesin dikdörtgen planlı dört pencere bulunmaktadır. Eserin güney cephenin bitiminde bir giriş kapısı daha bulunmaktadır; kapı daha sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Eserin güney cephesinin ikinci katında uzunlamasına dikdörtgen planlı altı pencere bulunmaktadır.

Eserin batı cephesinden başlayan narteks kuzey ve güney cephedeki apsislere kadar uzanmaktadır. Eserin batı cephesinde bir ana giriş kapısı ve dikdörtgen planlı iki pencere bulunmaktadır. İkinci kat seviyesinde ise ortadaki büyük olmak üzere kademeli olarak küçülen dikdörtgen planlı beş pencere mevcuttur. Eserin kuzey cephesinde güney cephesi ile aynı hizada uzunlamasına dikdörtgen dört pencere bulunmaktadır. Yine esrin aynı cephesinin ikinci kat seviyesinde ise altı pencere bulunmaktadır.

Batıda apsis ve pastoforion hücreleri bulunmaktadır. Apsis içinde üç adet nişe yer verilmiştir. Ayrıca apsisleri ayıran bölmelerin içinde de birer niş bulunmaktadır. Yapının giriş kapısının sağından gynekaiona çıkış merdivenlerinin izleri bulunmaktadır¹⁶⁹.

Eserin sütun başlıkları yaprak motifleriyle süslüdür (Resim 46). Orta nefin tonozunda “İsa'nın Göğe Yükselişi”, ayrıca duvarlarda Meryem, azizler ve meleklerden oluşan sahneler yer almaktadır.

2. SİVİL ESERLER

2.1. RUM OKULLARI

Niğde İlinde tespit ettiğimiz üç Rum Okulu olmasına rağmen arşiv belgelerinde sayının daha fazla olduğunu görüyoruz. Saha araştırmalarımız sırasında belgelerde yer ve adet verilen Rum okullarının isimleri verilmemekle birlikte günümüzde yıkıldığı ve eserlere ait her hangi bir kalıntının bulunmadığı tespit edilmiştir. Maarif Nezareti tarafından Niğde İli Kayabaşı Mahallesinde dört Rum

¹⁶⁹ Eser bir dönem Tekel deposu olarak kullanılmış günümüzde terk edilmiş durumdadır. Merdiven basamakları tamamen yok olmuştur.

okulunun bulunduğu okulların ihtiyaçlarının tespiti ve ruhsatlı olup olmadıkları ile ilgili malumat istenmiştir¹⁷⁰. Günümüzde eserlere ait her hangi bir kalıntı tespit edilememiştir.

2.1.1. H. Prodomos Manastırı

Eser Niğde merkezinde Sungurbey mahallesinde Merkez Rum Kilisesinin bitişiğinde yer almaktadır. Eserin kitabesi bulunmamaktadır.

Dikdörtgen planlı, kesme taştan bodrum ve üzerinde 2 katlı kâgir yapıdır (Resim 47). Yapı trakit ve bazalt taşlardan inşa edilmiştir¹⁷¹. Zemin kat şuan okulun deposu olarak kullanılmaktadır. Zemin kat beşi büyük ikisi küçük toplam yedi galeriden oluşmaktadır. Yine manastır olarak kullanılan yıllarda bazı galeriler taş ve briket ile kapatılmıştır. Zemin katına giriş iki kapıdan sağlanmaktadır; fakat asıl giriş yapının güneyindedir.

Günümüzde birinci katta orijinalliği bozulmadan kullanılan 1 müdür odası, 1 memur odası, 1 öğretmen odası ve 3 derslik yer almaktadır. Yapının ikinci katında 6 derslik ve bir rehber öğretmen odası yer almaktadır. Birinci kat pencereleri bazalt taş çerçevelenmiş dikdörtgen formlu, üzerleri üçgen alınlıklıdır. Üst kat pencereleri ise basık kemerlidir. Birinci katın kuzeye bakan cephesinde iç içe iki yuvarlak kemerli giriş kapısı yer alır. Basamaklarla bu giriş kapısına ulaşılır. Güneye bakan cephede bir kare çıkma yapılmış olup, birinci katta revaklı bir bölüm, üstünde düz cephe olup, üçgen alınlıkla taçlandırılmıştır¹⁷².

Bir dönem kütüphane olarak kullanılan şuan okulun C. Blok olarak bilinen ve okulun kantini olarak kullanılan ek bina tek katlı kesme taştandır. Girişi kuzeyden bir pencere bozularak yapılmıştır ancak orijinal kullanımda giriş doğudan

¹⁷⁰ B.O.A, MF. MKT, 1312 Ş 23, 251-1.

¹⁷¹ Okulun Müdür Yardımcısı Arif Yerçin yapının Rahibe Okulu olduğunu ve yatakhane olarak da kullanıldığını ifade etmiştir.

¹⁷² Niğde Müzesi Arşivinden

sağlanmaktadır¹⁷³. Güneye bakan pencerelerden ikisi kapatılmış durumdadır. Pencerelerin hepsi uzunlamasına dikdörtgen formludur.

Binanın asıl ana kapısı okulun avlusuna açılmaktadır. Binanın batı cephesinin ikinci katında pencere kenarlarında yangından kalma izler görülmektedir^{174 175}.

2.1.2. Ballı Rum Okulu

Eser Niğde'nin 8 km. kuzeyinde Ballı Köyünün doğusunda köyü Hasaköy ve Güllüce'ye bağlayan yayla yolunun İnci kilometresinde yolun kuzeyinde yer alır¹⁷⁶. Eserin kitabesi bulunmamaktadır.

Eser Ballı Köy'ünün doğusunda meyilli bir arazinin tesviye edilmesiyle elde edilen bir alana inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı ve doğu-batı yönünde tek kat olarak inşa edilmiştir (Resim 48)¹⁷⁷. Eserin inşa malzemesi kesme ve kaba taştan çoğunlukla bazalt taş kullanılarak yapılmıştır. Yapının beden duvarlarında kaba taş kullanılırken pencere ve kapılarda düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Eserin doğu cephesinde uzunlamasına dikdörtgen formlu beş adet pencere bulunmaktadır. Eserin güney cephesinde uzunlamasına dikdörtgen yedi adet pencere bulunmaktadır. Güney cephesinde iki adet giriş kapısı bulunmaktadır. Eserin batı cephesi pencere seviyesine kadar toprak ile dolmuş durumdadır. Eserin batı cephesinde beş adet pencere bulunmaktadır. Günümüzde pencerelerden üçü

¹⁷³ Okul Müdür Yardımcısı Arif Yerçin'in verdiği bilgiye göre bu ek bina papaz evi olarak kullanılmış ve kapı üzerinde 1913 tarihi tespit edilmiştir.

¹⁷⁴ B.O.A., İ.MF, 1329 B 29, 18-1329 B-09 Niğde kasabasının Rum mahallesinde kilise bitişiğinde yanan Metropolithane ile mekteplerinin arsaları üzerine üç Rum mektebi inşası yapılmasına izin verilmiş hatta belgelerde ihtiyaç duyulan malzemenin miktarı da verilmiştir. Ayrıca Okul Müdür Yardımcısı Arif Yerçin okulun 1916 ve 1956 yıllarında çıkan yangından dolayı tahribat gördüğünü ve Vali Refik Aslan Öztürk döneminde manastırın içinin restore ettirdiğini bildirmiştir.

¹⁷⁵ B.O.A., MF, MKT, 1325 Ra 14, 993-30 Okulun bütçe açığının kapatılması için Beyoğlu'nda Odeon Tiyatrosu'nda piyes oynanması için izin alınmıştır.

¹⁷⁶ B.O.A., DH, İD, 1332 C 07, 214-12 Madala Köyünde bulunan Kilisenin avlusunda Rum mektebinin inşasına ruhsat verilmiştir.

¹⁷⁷ Eserin batı cephesi halen okul olarak kullanılmaktadır; fakat eserin iç mekânına girilememiştir. Doğu cephesi ise terk edilmiş durumdadır. Çatı sistemi doğu cephesinin bir bölümünde saçak üstüne daha sonraki dönemlerde beton atılmış ve şuan okul olarak kullanılan batı cephesi ise çatı ile kapatılmış durumdadır.

kapatılmış durumdadır. Eserin kuzey cephesinin büyük bir kısmı çatı seviyesine kadar toprak ile dolmuş durumdadır¹⁷⁸. Eserin içine girilememiştir.

2.1.3. Hasaköy Okulu

Eser Niğde'nin Hasaköy Köyünde bulunmaktadır. Köy yolunda Hasaköy Kilisesinin güneyinde bulunmaktadır. Kitabesi bulunmamaktadır. Halen örtü sistemine kadar ayakta olan eser dikdörtgen planlı doğu batı doğrultusunda tek katlı olarak inşa edilmiştir (Resim 49). Esere giriş kuzey ve güney cephe olmak üzere iki kapıdan sağlanmaktadır. Eserin tüm pencereleri uzunlamasına dikdörtgen formlu söve taşlarıyla çevrilmiştir.

İnşa malzemesinde avlu ve çeşmede dâhil olmak üzere çoğunlukla düzgün bazalt taş ve sarımtırak trakit taşı kullanılmıştır. Eserin doğu cephesinde iki adet pencere bulunmaktadır. Eserin güney cephesinde bir kapı ve sağında dört adet solunda dört adet olmak üzere sekiz adet pencere bulunmaktadır. Eserin batı cephesinde iki adet pencere bulunmaktadır. Eserin kuzey cephesinde bir kapı bulunmaktadır. Kapının sağında dört adet ve solunda dört adet olmak üzere sekiz pencere bulunmaktadır. Kapı girişi beden duvarlarından biraz daha içeridedir ve uzunlamasına iki pencere hemen kapının pervazlarına yakın bulunmaktadır.

Eserin iç mekânında girişte bir hol bulunmaktadır. Yapıya giriş kapısının solunda enlemesine dikdörtgen bir adet derslik bulunmaktadır. Eserin çatıya çıkan merdivenin bulunduğu bölüm sonradan kapatılmıştır¹⁷⁹. Giriş holünün bitiminde dikdörtgen planlı bir derslik daha bulunmaktadır. Eserin batısında uzunlamasına bir holde dikdörtgen planlı dört adet derslik bulunmaktadır.

Eser beden duvarları zemin, pencere kenarları ve saçak seviyesine kadar silmelerle hareketlendirilmiştir. Eserin kuzey kapısı güney kapısına göre sadedir. Kapı üstünde bir haç ve kenarlarında sağında ve solunda olmak üzere kabartmalı

¹⁷⁸ Eserin doğu cephesine yakın seviyede üç adet pencere bulunmaktadır. Günümüzde bu üç adet pencere kapatılmıştır.

¹⁷⁹ Eser daha sonraki dönemlerde de okul olarak kullanılmıştır. Okul olarak kullanıldığı dönemde kapatılan bu bölüme tuvalet inşa edilmiştir.

motif bulunmaktadır. Eserin güney cephesindeki kapı zeminden başlayarak motiflerle bezenmiştir.

Eserin avlusunda üçgen alınlıklı avlu giriş kapısı bulunmaktadır. Avlunun sağında avlu ile bağlantılı çift taraflı kullanılan bir çeşme mevcuttur. Günümüzde çeşmenin büyük bir bölümü yıkılmış durumdadır.

2.2. HAMAMLAR

2.2.1. Fertek Hamamı

Niğde'nin Fertek Kasabasında bulunmaktadır. Halen örtü seviyesine kadar ayakta (Resim 50). Eserin kitabesi mevcuttur ve Grek harfleri kullanılarak yazılan Karamanlıca inşa kitabesinden eserin Ortodoks Türklerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁸⁰.

Doğudan bir kapı ile hamamın ilk bölümü olan soğukluk ya da soyunma yerlerine girilir. Bu alan dörtgen planda olup tavan içten tromplarla dıştan da sekizgenle geçişin sağlandığı bir kubbeye sahiptir. Kubbe ortasında aydınlık feneri vardır. İçeride soyunma yerleri ve ortada küçük bir havuz bulunur. Zemin mermer ve bazalt döşemelidir. Buradan bir kapı ile de ılıklığa geçilir. Ilıklık dikdörtgen planda olup tavanı çift çapraz tonozludur. Buradan ise bir kapı ile sıcaklık ya da esas yıkanma bölümüne geçilir. Kubbe ile örtülü olan bu alan da göbek taşı vardır. İçeride halvet odaları, yıkanma bölümleri vardır. Zemin ve duvarların bir kısmı mermerdir. Kubbe ve çapraz tonozlarda aydınlatma delikleri vardır. Yıkanma yerinden ise bir

¹⁸⁰Güngör, a.g.e., s.250-251 Fertek Kasabası Hamam Kitabesi:

1833 Mart 31

Şevketmaap aptulmecit asrı melekiutinde

Binsekizyüz elliiki haziran yurrasinte

İşbu hamam inşaına mubaşirat olundu elliu (ç)?

Hıtamı martta bu kemal (/deki orundı bunun midan alması ametanet gösterenler ragmetlen haydetsevici Zampazadeler ihyasına iyanei hamamde sunanlar ragbetlu, vatansevici eksertan?

Konşular Turşucotlu Stilyanos nazırı mahsusası

Develizileden şahmurotlu İosif kalfası

Soyunuda kudretullah hiç yokterden? Gösterdi

Şifa sokusunda kalır kimin varisi derdi

Shuliyona vakfolundu salpesal varidatı¹⁸⁰

delikle külhana ve su kaynağına geçilir. Yapının iç mekânı ve dışı belirli zamanlarda onarım ve eklemeler geçirmiştir.

2.2.2. Hamamlı Hamamı

Kuzey-Güney doğrultusunda yapılmıştır (Resim 51). Alt beden duvarı kesme bazalt taştan, ana kubbe ve diğer kubbeler sarı trakit taştan yapılmıştır. Ana kubbe altı (yıkama yeri), ikinci kubbe altı (soyunma yeri) semerdan şeklini andırır. Esas girişin bir kısmı yıkılmıştır. İç kısmı soyunma yeri, banyo, sıcak kısım ve tuvalet bölümlerinden oluşmaktadır. Güney kısımdaki soğuk su depoları yıkılmıştır. İçerisi çimento ile tamir edilerek bir müddet daha kullanılmıştır. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.3. Yeşilburç Hamamı

Niğde İli Yeşilburç Köyünde bulunmaktadır (Resim 52). Yapı doğu batı yönünde uzanmaktadır. Giriş kapısı güney yöndedir¹⁸¹. Hamam giriş, soğukluk, sıcaklık ve ısıtma bölümlerinden oluşmaktadır. Duvarlar moloz taş üzerine düzgün kesme taşla kaplanmıştır. İlk iki bölüm kare planlı olup, üstte kubbeye doğru geçiş duvar ve köşelerde yapılan 8 adet sağır kemerle sağlanmaktadır. Köşelerdeki sağır kemerlerin içinde üçgen pandandif süslemeler yer almaktadır. Buradan sıcaklık bölümüne geçiş batı duvarındaki kapı ile olmaktadır. Bu ikinci bölümde sıcak suyun geçirildiği künkler halen görülebilmektedir. Kubbe üzerinde ışık gözleri mevcuttur. Bunun batısında da dikdörtgen bir mekân ile batı yönde buna bağlı ısıtma bölümü yer almaktadır. Burada bir havalandırma bacası vardır.

¹⁸¹ Niğde Müzesi Arşivinden

2.3. RUM EVLERİ

2.3.1. Konut: I

Aşağı kayabaşı Mahallesi Kadioğlu Sok. no:18'de bulunmaktadır¹⁸² (Resim 53). Kadioğlu sokağa bakan cephede solda çift kanatlı ahşap kapı ile zemine giriş sağlanır. Ara katta avlu altında kalan kısım iki, adet sağ yanda ise bir tane küçük dikdörtgen pencere vardır. Birinci katta yapı kademeli olarak bina boyunca çıkmalıdır. Soldaki ve ortadaki birim dört adet taş konsolla destekli çıkma olup, sağdaki birim üç adet taş konsolla destek gönye çıkmalıdır. Cephe düzeni 2.3.2 şeklinde 7 adet 1/2 oranında pencerelerden oluşur. Kat arası silmeli tavan altı silmesi işlemelidir (Resim 54)¹⁸³. Sağ yan cephe bitişik nizamdır. Sol yan cephe avluya bakar. Eserin içine girilememiştir.

2.3.2. Konut: II (Kadioğlu Konağı)

Niğde İlinin Yukarı Kayabaşı Mahallesinin Kadioğlu Sokağında bulunmaktadır (Resim 55)¹⁸⁴. Kâgir yapı, dikdörtgen planlı olup, bir salona açılan üç odadan meydana gelmektedir. Kâgir yapının zemin katı moloz dolgu arasına ahşap hatıllar konularak sağır duvarlar halinde örülmüştür. Her duvarda birer pencere açıldığı görülmektedir. Zemin kat şarap üretimi yapılan yer olarak kullanılmıştır. Üst kat moloz örgü üzerine kesme taş kaplamalıdır. Güneye ve doğuya bakan cephede taştan yapılmış çıkmalarla ev içerisi genişletilmiştir. Zemin katta 1. katı testere dişi şeklinde süsleme ayırmaktadır. 1. katta bütün cepheler kesme taş kaplamadır. Doğuya bakan cephe stilize sütunlarla bölünmüştür. Sütunlar kaide, gövde ve başlıktan müteşekkildir. Başlık altta mukarnas üstte ise volütlü devam edip düz bir kesimle bitmektedir. Bütün cephelerde dikdörtgen pencerelerin biraz üzerinde küçük

¹⁸² Niğde Müzesi Arşivinden edinilen bilgiye göre eser İnyet Yiğın'in mülkiyetindedir. Eser 1890 tarihinde inşa edilmiştir.

¹⁸³ Niğde Müzesi Arşivinden edinilen bilgiye göre yapının tahta kaplı tavanında Karamanlıca bir yazı yer almaktadır.

¹⁸⁴ Niğde müzesi arşivinden edinilen bilgiye göre eser Yusuf Karaca- Sabi Kadioğlu mülkiyetindedir.

yıldız pencereler vardır. Giriş avlu kapısına doğudandır. Avludan doğudaki revaklı bölüme merdivenlerle çıkılmaktadır. Revaklı bölüm camekânla kapatılmıştır. Burada asıl mekâna geçişteki kapı lentosunun üzerinde 1861 tarihi yazılıdır. Ana mekânda sofaya açılan karşılıklı ikişer oda vardır. Sofa tavanı ahşap olup süslemesi bulunmaktadır (Resim 56). Kadioğlu konağının avlusu içinde güneyde ki oturma mekânı daha vardır. Bunlar evin müstemilatıdır¹⁸⁵.

2.3.3. Konut: III

Aşağı Kayabaşı Mah. Güney Sok. No:34 – Kadioğlu Sokağı 6/6A kapı numaralı eserdir (Resim 57)¹⁸⁶. Kadioğlu sokağa bakan cephede zeminde ortada tek kanatlı bir kapı, sağında ve sonda sonradan yapılmış birer geniş pencere yer alır. Pencerelerin alt ve üst seviyesinden ahşap hatıllar geçmektedir. Ara katta ise taş konsollar arasında küçük dikdörtgen pencereler yer alır. Birinci katta sol yanda dört adet taş konsolla destekli cumba, sağ yanda ise beş adet konsolla destekli gönye çıkma bulunmaktadır. Cephede sol birimde iki tane 1/ 2 oranında dikdörtgen metal parmaklıklı pencere bulunur. Cumbanın iç yan yüzlerinde de birer tane aynı boyutlarda pencere vardır. Pencere yanlarında üstü başlıklı sütunceler olup, pencereler altı silmesi küçük nişlerden oluşmuş ve işlemelidir. Güney sokağa bakan sağ yan cephe zeminde sağırdır. Ara katta sokaktan taş basamaklarla ulaşılan avludan ara kata giriş sağlanır. Ara katın güney sokağa bakan cephesinde sadece bir tane küçük dikdörtgen pencere bulunur. Avludan taş basamaklarla birinci katın ahşap balkonuna ulaşılır. Eserin iç mekânında bir giriş holü ve üç oda bulunmaktadır. Odaların kapıları orijinaldir. Tavan ve zemin tahta döşeme ile kaplanmıştır.

¹⁸⁵ Niğde Müzesi Arşivinden

¹⁸⁶ Niğde Müzesi Arşivinden edinilen bilgiye göre eser Ali Yıldızeli'nin mülkiyetindedir.

2.4. MEZAR TAŞLARI

2.4.1. Mermer Mezartaşı I

Niğde Müzesinde bulunan kitabe 20 Mayıs 1940 tarihinde müzeye getirilmiştir. Niğde Merkez Kayabaşı mevkisinde defineciler tarafından yapılan arama sırasında toprak altında bulunmuş ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 4022–898 sayı ve 20 Mayıs 1940 tarihli yazısıyla Niğde Müzesine teslim edilmiştir. Mezar taşın Yüksekliği: 122,5 cm, En: 65,5 cm, Kalınlık: 12 cm, Kitabe yüksekliği: 66cm'dir¹⁸⁷ (Resim 58).

Mermerden olan mezar taşın yukarı kısmında sol üst köşede bir haç kabartması ile bir bulut üstünde bir melek tasvir edilmiştir. Haçın üstünde yuvarlak bir düzene göre harfler sıralanmıştır¹⁸⁸. Bu haç, dikey bacağının ucundaki kurukafadan anlaşıldığına göre, İsa'nın Gogota tepesinde üzerinde çakıldığı çarmıhı temsil etmektedir. Bulut üstündeki melek ise bir mezar lahdine dayanmış yas tutmaktadır. Sol elinde aşağı uzanan bir tomar üzerinde Grekçe olarak İncil'den alınan bir metin vardır¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Niğde Müzesi Arşivinden

¹⁸⁸ Niğde Müzesi Arşivinden edinilen bilgiye göre haçın üstünde yuvarlak bir düzene göre sıralanan harfler şu yazıyı meydana getirir: “Maria Grigoriu'nun mezarı”

¹⁸⁹Niğde Müzesi Arşivinden edinilen bilgiye göre kitabedeki figüre “ Karşındakini kendin gibi sev.” Metni yazılıdır.

Taşın alt bölümünde 11 satır halinde sıralanan kitabe metni Grekçenin el yazısı harfleri ile oyma olarak işlenmiştir¹⁹⁰.

Bu manzum kitabenin el yazısı harfler ile yazılı olması, burada vurgu işaretlerinin de kullanılması ayrıca filoloji ve bilhassa “Karamanlıca” yazılışı bakımından önemlidir. Burada dikkat çeken Türkçe kelimelerin harf değişikliği ile kullanılmasıdır; örneğin genç kelimesi kitabede kentz şekline dönüşürken bazı kelimeler Türkçeden aynen alınmıştır. Müslümanların kullandığı Rahmet kelimesinin, ana dili Türkçe olan Ortodokslar arasında da çok yaygın olduğunun burada güzel bir örneğini görmekteyiz. Yine 7. satırdaki ifadeden, mezar taşı sahibi genç kadının bir kaza, cinayet veya intihar sonunda hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. Buna sebep olan açıkça suçlandığı bellidir. Son satırda Maria Grigoriu'nun, 23 Haziran 1984'de öldüğü anlaşılıyor. Gene aynı satırda ay adı Grekçe olarak yazılmıştır. En alt satırda tam okunmamakla birlikte Esolloğlu şeklinde okunabilir¹⁹¹.

2.4.2. Mermer Mezar Taşı II

Niğde Müzesinde bulunan kitabe 19.02.2001 tarihinde müzeye getirilmiştir. Dumlupınar İ.Ö.O. deposunda temizlik sırasında şuan depo olarak kullanılan zemin kattan çıkarılarak Niğde Müzesine teslim edilmiş Niğde Müzesinde 2001/29 tescil numarası ile kaydedilmiştir. Mezar taşın Yüksekliği: 93 cm, Gen: 47 cm, Kalınlık: 5,5 cm'dir (Resim 59).

¹⁹⁰ Semavi Eyice, “Anadolu’da “Karamanlıca” Kitabeler (Grek Harfleri ile Türkçe Kitabeler)”, **Bellekten** c.xxxix, S.153 Ocak 1975, s.44 Mezar Taşı Kitabesinin çevirisi:

- 1.Sebeb-i metim civanıma meram etti felek
 - 2.Genç yaşımda ömr-ü dünyayı haram etti Felek
 - 3.Ne tahammül eylesin kardaş mader, ehl-i ayal
 - 4.Yirmibeş yaşımda ömrümü hitam etti Felek
 - 5.Yerde insan ağladı, gökte melekler etti ah
 - 6.Mezarım toprağını amber-i fam etti Felek
 - 7.Sebeb-i mevtim olan versin sualim, ağlasın
 - 8.Hak divanında beni mahzun-u aram etti Felek
 - 9.Okusun Rahmet ile ismimi hep Halk-ı cihan
 - 10.Mezarım taşına gözyaşımı kam etti Felek
 - 11.Tarih-i mevt 1894, İouniou (Haziran) 23 (okunamadı)
- E.Esolloğlu

¹⁹¹ Niğde Müzesi Arşivinden

İnce renkli mermerden yapılmıştır. Uzununa dikdörtgen şeklinde arkası düz, ön yüzü işlenmiş, önyüz üs kısmında sağ ve sol elleri ortadan tutan, bulutlara basmış yüzleri tahrip olmuş iki melek tasviri (kanatlı) kabartması tespit edilmiştir. Bu kompozisyonun altında 19 satır Rumca- Karamanlıca yazı mevcuttur. Sol alt kenarda küçük bir parça kopmuştur. Mezar taşının her bir köşesinde tutturma amacıyla çakılmış demir çiviler tespit edilmiştir¹⁹²

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN NİĞDE'DEKİ ORTODOKS ESERLERİN İNŞA VE ONARIM FAALİYETLERİNE YAKLAŞIMI:

İstanbul'un fethinden sonra Müslüman olmayan toplumların sosyal ve ekonomik konumunun belirlenmesi için girişimlerde bulunan Fatih Sultan Mehmet öncelikle bu toplumların dinsel durumu ile ilgilenmiştir. Fatih Sultan Mehmet çıkardığı bir ferman ile Rum Ortodoks toplumu, patrik ve patrikhanenin yasal durumunu belirlemiş, bu halka can mal güvenliği sağlamış, ibadet özgürlüğü ve kendi dini liderlerini seçebilme hakkı tanımıştır.

Osmanlı sisteminde inşa, onarım faaliyetlerinden Hassa mimarları ocağı ilgilenirdi. Ayrıca vakıflarla ilgili inşa ve onarımlar ile Müslüman olmayan halka ait dini yapıların onarımlarında keşif ve kabullerden de sorumluydu. Gayr-i Müslimlerin halkın sosyal, hukuksal ve dini statüleri 18.yüzyıldan itibaren değişmeye başlamış zamanla Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu siyasi durum nedeniyle özellikle Fransız İhtilalı'nın etkisi ile kazandıkları haklar ile Gayr-i Müslimlerin kiliselerinin inşa ve tamiratına müdahale etmemiş hatta yeni kilise yapımına da izin verilmiştir. 1808–1839 II. Mahmut döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı, 1856'da ilan edilen Islahat Fermanında azınlıklara verilen haklar daha da genişlediğini görülür, ancak yinede kilise yapımı için padişah izni gerekli kılınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dini yapılar ile ilgili inşa faaliyetlerindeki denetim sonucu Hıristiyan halk mevcut kiliseleri korumuş çeşitli tamiratlarla günümüze kadar

¹⁹² Niğde Müzesi Arşivinden

ulaşmıştır. Böylece Rum Ortodoks Kiliseleri mimari açıdan sürekli onarımlarla değişmiş fakat konum olarak Bizans kiliselerinin devamı olma özelliğini korumuştur¹⁹³.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Osmanlı Devleti'nin Rum okullarının ve kiliselerinin ihtiyaçlarının karşılanması için bazı kolaylıklar sağladığını görüyoruz. Arşiv belgelerinde Niğde İli içerisinde bulunan kilise ve okulların ihtiyaçları için tiyatro oyunları tertip edilmiştir. Kayabaşı Mahallesi'ndeki Rum mektebi yararına Beyoğlu'nda 1906 yılında oynanacak oyun ertelenmiş¹⁹⁴ bir sene sonra Rum mektebi yararına oyun oynanmasına Zaptiye Nezareti tarafından izin verilmiştir¹⁹⁵. Yine arşiv belgelerine göre Niğde Kasabası Rum mektebi bütçe açığının kapatılması için Beyoğlu Odeon Tiyatrosunda piyes oynanmasına izin verilmiş. Yalnız piyes bilinmeyen bir nedenden dolayı ertelenmiş ve ertelenme durumu resmi makamlara bildirilmiştir¹⁹⁶.

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde tutulan mevcut 72 adet Kilise defteri içerisinde var olan kilise ve mekteplerin ruhsatlı olup olmadıkları da kayıt altına alınmıştır. Niğde İli sınırlarında da ruhsatsız kilise tespiti birer senelik ara ile yapılmış ve bu kiliseler Rum Ortodoks, Protestan ve Ermeni olmak üzere ayrılarak belirtilmiştir¹⁹⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum kilise ve okulların faaliyetlerini denetlediğini hatta ortaya çıkan herhangi bir yolsuzluk veya kiliseyi ilgilendiren sorunlar hakkında resmi makamların yazışmalarında kiliseler ile ilgili meselelerden haberdar olduğunu görüyoruz. Bu tür durumlara birkaç örnek vermek gerekirse, Niğde'deki Rum kilise ve mektebin gelirlerinin kaybolmasına neden olan İstefanidis isimli şahıs hakkında tahkikat yapılması için Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemine

¹⁹³ Özlem Çiçek Ünal, Bilecik-Osmaneli (Lefke)'de Hagaios Georgios Rum Kilisesi, (**Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul 2007, s.37–38

¹⁹⁴ B.O.A, ZB, 1322 My 16, 386–5.

¹⁹⁵ B.O.A, ZB, 1323 Ks, 29, 29–175 Günümüzde Kayabaşı Mahallesinde esere dair her hangi bir kalıntı tespit edilmemiştir.

¹⁹⁶ B.O.A, MF, MKT, 1325 R 24, 997–49.

¹⁹⁷ B.O.A, ADVN,198.

durum bildirilmiştir¹⁹⁸. Yine bu şahısla ilgili Niğde kazasında vaki Rum kilise ve mektebi varidatının müteveli Yovanaki İstefanidis tarafından had ahad sarf ve istihlak edilmekte olduğundan bahisle milliyelerinin muhafazası istihsasına dair Papadopulos ve rufekası imzalarıyla mahalli mezkurden keşide edilen telgrafname leffen irsal kılınmakla mündericata nazaran icrasına dair Babîâli Evrak Odası'na telgrafla bildirilmiştir¹⁹⁹.

Yine Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum cemaatinin din adamlarının ataması ve azli ile ilgili düzenlemeler hakkında bilgilendirildiğini görüyoruz. Arşiv belgelerinde Konya ve Niğde Sancaklarında bunan Rum Milleti Despotu Nevandor'un azledilmesi ile yerine başkasının atanması hususunda Hariciye Nezareti Mektubi Kalemine bir yazı ile bilgilendirilmiştir²⁰⁰.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu içinde din ve vicdan özgürlüğüne sahip olan Gayr-i Müslimler arşiv belgelerinden de anlaşıldığı gibi ibadethane ve okullarını ilgilendiren her türlü meselede devlet ile irtibat halinde olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu da Gayr-i Müslimlere her türlü sıkıntıları ve ihtiyaçları konusunda gerekli hassasiyeti göstermiştir.

¹⁹⁸ B.O.A., DH.MKT, 1309 Za 7, 1957-1.

¹⁹⁹ B.O.A., BEO, 1309 Za 10, 15-1079.

²⁰⁰ B.O.A., HR. MKT, 1270 N 11, 78-49.

SONUÇ

Anadolu'da yaşamış ve Karamanlı olarak adlandırılan, menşeleri konusuna değişik görüşler ileri sürülen; din değiştirip Hıristiyanlığın Ortodoksluk mezhebini kabul etmiş olmalarına rağmen Türkçeden başka bir dil bilmeyen, Grek harfleri ile Türkçe yazan Karamanlıların yaşadığı bölgelerden biri de Niğde'dir. Niğde sınırlarında yapmış olduğumuz araştırma sırasında tespit ettiğimiz kitabelerde de Grek Harfleri ile Türkçe yazmaları ve günümüz Türkçesinden farksız olmaması, özel isimler dışında Rumca kelimelerin olmaması menşe'lerinin Türk olduğunun ve Türk Kültürünün özelliklerine sahip olduklarının en çarpıcı kanıtıdır.

Kısıtlı çalışma süreleri ve olanaklarımız çerçevesinde Niğde İlinde yaşamış Ortodokslara ait yapmış olduğumuz eser tespiti ve inceleme sonucu 39 adet eser tespit edilmiştir. Bu eserlerden de 6 tanesi Karamanlı eseridir.

Tespit edilen bu eserlerin 28 adedi dini eserlerdir. Bu dini eserlerin 18 adedi günümüze kilise olarak gelmiştir. Günümüze kilise olarak gelen eserler genellikle köy deposu vs. gibi farklı amaçlarla kullanılmaktadır ya da terk edilmiş bir haldedir.

İncelenen eserlerden 1 adedi şapeldir.

Eserlerden 7 adedi günümüzde kiliseden camiye çevrilmiş olarak kullanılmaktadır. Bu eserler büyük ölçüde plan değişikliğine uğramış durumdadır. Buna rağmen çatı sisteminden beden duvarlarına kadar korunmuş durumdadır.

İncelenen eserlerden 1 adedi harabe halindedir.

Eserlerden 11 adedi sivil mimaridir. Tespit ettiğimiz sivil mimariler okul, hamam, ev ve mezar taşlarıdır.

Eserlerden 3 adedi Rum Okuludur. Niğde merkezde bulunan Merkez Rum Manastırı (H. Prodromos Manastırı) günümüzde okul olarak kullanılmaktadır. Diğer iki okul günümüzde terk edilmiş durumdadır.

Eserlerden 3 adedi hamamdır. Günümüzde depo olarak kullanılmakta veya terk edilmiş durumdadır.

Eserlerden 3 adedi Rum evidir. Günümüzde hala sağlam durumda olan evler kullanılır durumdadır.

Eserlerden 2 adedi Mermer Mezar Taşdır. Günümüzde Niğde Müzesi tarafından koruma altına alınmıştır.

Niğde İli sınırları içinde yapılan saha araştırmaları sonucu özellikle dini eserlerde belli bir üslup birliği olduğu tespit edilmiştir. Yapıların hemen hemen hepsi doğu batı doğrultusunda olup inşa malzemesi olarak sarımtırak trakit ve bazalt taş kullanılmıştır. Bazı eserlerde kitabe tespit edilmiştir. Camiye çevrilmemiş kiliselerin genelinde fresk ve kalemişi süsleme tespit edilmiştir. Tespit edilenler içinde Hasaköy Kilisesi ve Konaklı kilisesi freskleri hemen hemen birbirine yakınlığı ve aynı sahneleri canlandırmaları bakımından (Meryeme Müjde, Pantokrator İsa, İncil Yazarları) dikkat çekmektedir. Eserlerde genellikle hayvan ve bitkisel süslemeler kullanılmıştır.

Eserlerin bazıları üç nefli üç apsisli bazilika planındadır. Bu plana sahip olduğunu tespit ettiğimiz eserler Aktaş Kilisesi (Rum Kilisesi), Ballı Kilisesi (Hagia Vasilos Kilisesi), Begüm Cami (Kayabaşı Cami) Meryem Ana Kilisesi, Bor Kilisesi, Çamardı Kilisesi, Dikilitaş Kilisesi I, Fertek Cami, Hamamlı Kilisesi, Hançerli Cami, Hasaköy Kilisesi (Sasima Kilisesi), Konaklı Kilisesi, Kumluca Cami, Ovacık Cami (H. Mikael Kilisesi), Yeşilburç Cami, Niğde Merkez Rum Kilisesi (H. Prodomos Manastırı Kilisesi)'ni örnek verebiliriz.

Tespit ettiğimiz eserlerden Çömlekçi Kilisesi serbest yunan haç planına sahiptir. Yeşilyurt Kilisesi ise kapalı yunan haçı planındadır.

Eserlerden Ballı Şapeli, Dikilitaş Kilisesi (Eski Kilise) II, Uluğaç Kilisesi ve Tırhan Kilisesi (H. Makrina; Eski Cami Kilisesi) tek apsislidir.

Eserlerden Tırhan Camisi II (H.Georgios Kilisesi) tamamlanamadığı için plan tipi belli değildir. Uluğaç Kilisesi yıkılan eski kilise temelleri üzerine inşa

edilmiştir. Günümüzde harap durumda olan eserin doğusundaki temel izlerinden ve elde ettiğimiz kilise planından anlaşıldığına göre üç apsislidir.

Tespit ettiğimiz eserlerden bazılarının büyük bir bölümü toprak altındadır. Bu eserler Kitreli Kilisesi, Çömlekçi Kilisesi ve Kayırlı Harabesidir.

Tespit ettiğimiz 39 eserden 12 adedinde bir veya birden çok kitabe bulunmaktadır. Kitabesi olan eserler Begüm Cami (Meryem Ana Kilisesi), Bor Kilisesi, Fertek Cami, Hamamlı Kilisesi, Hançerli Cami, Hasaköy Kilisesi (Sasima Kilisesi), Konaklı Kilisesi, Kumluca Cami, Tırhan Kilisesi I (H. Makrina Kilisesi, Eski Cami Kilisesi), Yeşilburç Cami, Niğde Merkez Rum Kilisesi (H. Prodromos Manastırı Kilisesi) ve Fertek Hamam'dır.

Saha araştırması sonucu tespit edilen 39 eser içinde bazılarının kitabesi bulunmadığı ve tespit edilen kitabelerin bir kısmın fiziki şartlar veya beşeri şartlardan dolayı okunamaz durumda olmasından dolayı Türk Ortodokslarına ait olup olmadığı tespit edilememiştir. Bu eserler içinde Türk Ortodokslarına ait olduğunu tespit ettiğimiz ve daha öncede araştırmacılar tarafından okunup Karamanlıca yazıldığı tespit edilen eserler Fertek Cami, Hamamlı Kilisesi, Hasaköy Kilisesi (Sasima Kilisesi), Konaklı Kilisesi, Kumluca Cami, Fertek Hamam'ıdır. Ayrıca Niğde sınırları içinde bulunup Niğde Müzesine teslim edilen iki adet mermer mezar taşının da Karamanlıca yazıldığı tespit edilmiştir.

Bu durum, Türkiye genelinde olduğu gibi Niğde'deki Hristiyan mimari eserlerinin tümünün Greklere ait olduğu yanlışını da ortadan kaldıran küçük de olsa bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Yapmış olduğumuz araştırmanın yapılacak yeni çalışmalara bir rehber olacağı yeni çalışmalar sayesinde tespit etmiş olduğumuz eserlerin sayısının daha da artacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- B.O.A, ADVN, 198
- B.O.A, BEO, 1309 Za 10, 15–1079
- B.O.A, DH. İD, 1332 C 07, 214–12
- B.O.A. DH. MKT, 1309 Za 7, 1957–1
- B.O.A, DH. ŞFR, 1335 N 20, 78–80
- B.O.A, DH. ŞFR, 1337 C 01, 97–41
- B.O.A, HR. MKT, 1270 N 11, 78–49
- B.O.A, İ.AZN, 1331 B 26, 112–1331 B–12
- B.O.A, İ.MF, 1329 B 29, 18–1329 B–09
- B.O.A, MF. MKT, 1325 R 24, 997–49
- B.O.A, MF. MKT, 1312 Ş 23, 251–1
- B.O.A, MF. MKT, 1325 Ra 14, 993–30
- B.O.A, MKT, 1260 Z 29, 20–9
- B.O.A, MKT, 1261 Ra 17, 23–7
- B.O.A, ZB, 1322 My 16, 386–5
- B.O.A, ZB, 1323 Ks, 29, 29–175

B-Tetkik Eserler

AKKAYA Mustafa, Hıristiyan Türklerden Karamanlılar, (*Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*) Sakarya 2001

ALKAN Hakan (2000), *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Ankara, Günce Yayınları

ANZERLİOĞLU, Yonca (2003), *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara, Phoenix Yayınevi

ANZERLİOĞLU, Yonca “Karamanlılar, Gagauzlar ve Urumlar arasında tarihi ve Sosyo kültürel bağlar var mıdır?” *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002 bildiriler 8–10 Mayıs 2002 Ankara*, Ankara 2004, s.220–239

BAŞ, Mustafa (2005), *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Ankara, Andaç Yayınları

C.5, S.2, Aralık 1988, s.123–148

CİHANGİR Erol (1997), *Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul, Turan Yayıncılık

ÇADIRCI Musa (1991), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

ÇEÇEN Anıl (1986), *Türk Devletleri*, İstanbul, İnkılâp Yayınları

ÇETİN Ensar (2004), *Toplum Bütünleşmemizde Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul, Kumsaati Yayınları

EKİNCİKLİ Mustafa (1998), *Türk Ortodoksları*, Ankara, Siyasal Kitabevi

ERMİŞ Alparslan 9 Numaralı Niğde Şer’iyye Sicil Defteri (185–233) (H.1308/M.1891) Transkripsiyon ve Değerlendirme’, (*Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi*) Niğde 2001

ERÖZ, Mehmet (1983), *Hıristiyanlaşan Türkler*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını

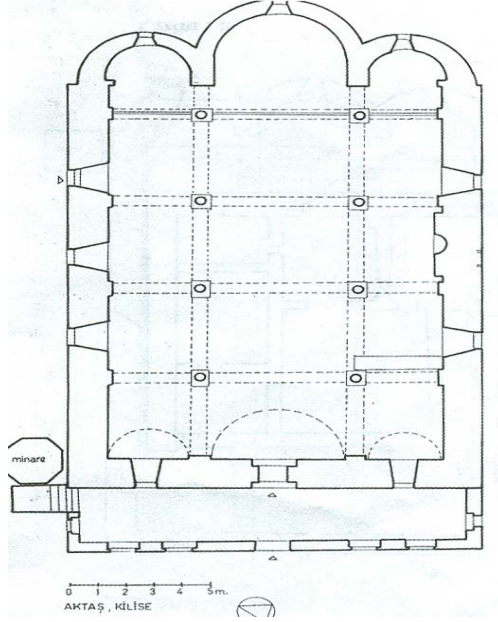
- EYİCE semavi, “Anadolu’da “Karamanlıca” Kitabeler (Grek Harfleri ile Türkçe Kitabeler)” *Bellekten* c.xxxix, S.153 Ocak 1975, s.25–48
- GALANTİ Avram (1951), *Niğde ve Bor Tarihi*, İstanbul, Tan Matbaası
- GÜNAY Ünver –GÜNGÖR, Harun (1997), *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara, Ocak Yayınları
- GÜNGÖR Harun (2008), *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, İstanbul, Kum Saati Yayınları
- KAFESOĞLU İbrahim (1977), *Türk Milli Kültürü*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- KARAL Enver Ziya (1943), *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları
- KIRLANGIÇ Tarkan, 12 Numaralı Niğde Şer’iyye Sicil Defteri (1–63) (H. 1313/M.1897) Transkripsiyon ve Değerlendirme (*Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Niğde 1999
- NAKRACAS Georgios (2000), (Çev. İbrahim ONSUNOĞLU) *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni*, Selanik, Belge Yayınları
- OFLAZ Mustafa, (1992)16.yy. da Niğde Sancağı (*Anakara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*) ,Ankara
- OFLAZ, Mustafa (2007),”Niğde”, *D.İ.A.*, C.33, s.92–95, İstanbul
- OSTROGORSKY, George , (1981), *Bizans Devleti Tarihi*, (Terc. Fikret İŞILTAN) ,Ankara, T.T.K Yayınları
- ÖSEN Serdar (2005) H.1306–1302/M.1888–1894 Yılları arası Şer’iyye Sicilleri ve Arşiv Belgelerine Göre Niğde (*Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Niğde

- ÖZKAN Salih (2003), *Kayseri’de Türk Ortodoks Kilisesi Kongresinin Toplanması ve Anadolu’da Ortodoksluk Sadası Gazatesi*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Matbaası
- ÖZTÜRK İbrahim, “Niğde’de yaşamış Türk Ortodoksları ve onlardan kalan üç kitabe”, *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Niğde 1996, S.1, s.81–87
- ÖZTÜRK İbrahim (2008), *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı 1868–1923)*, Konya, Kömen Yayınları
- PARMAN Ebru “Niğde Araştırmaları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1988, s. 123-148
- PEKAK Sacit “ 18-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresindeki Hristiyan Dini Mimarisi”, *T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22–29 Mayıs, C.I, Ankara 1999, s.25–48
- TOYER Birol, 9 Numaralı Niğde Şer’iyye Sicil Defteri (235–282) (H. 1308/M.1891) Transkripsiyon ve Değerlendirme (*Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Niğde 2001
- TURAN Osman (1969), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C.I, İstanbul, İstanbul Matbaası
- TÜRKDOĞAN Orhan (1997), *Etnik Sosyoloji*, İstanbul, Timaş Yayınları
- ÜÇEL Faruk Murat 15 Numaralı Niğde Şer’iyye Sicil Defteri (111–165) (H.1327/M.1909) ve Deftere Göre Sosyal, İdari, Dini, Hukuki ve Kültürel Açından Niğde (*Niğde Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Niğde 2001
- YILDIZ Erol, 12 Numaralı Şer’iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1307/1890)- H.1310 (M. 1893) (155–246 Sayfalar Arası) (*Niğde Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Niğde 2001

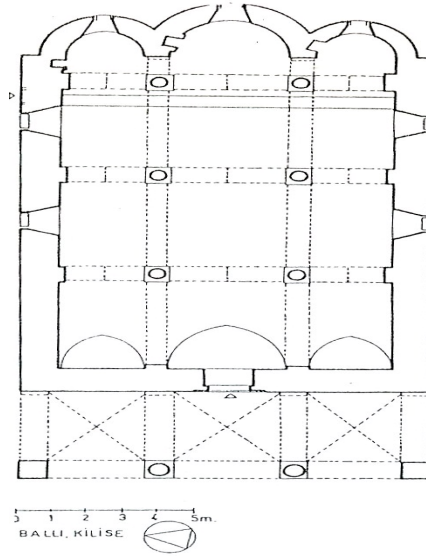
EKLER

EK-1:
ÇİZİMLER VE RESİMLER

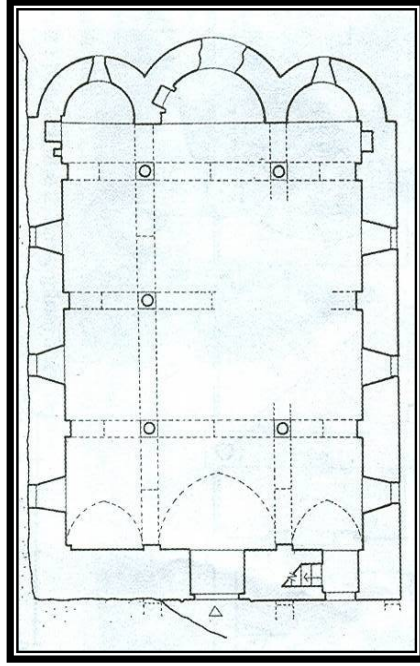
ÇİZİMLER

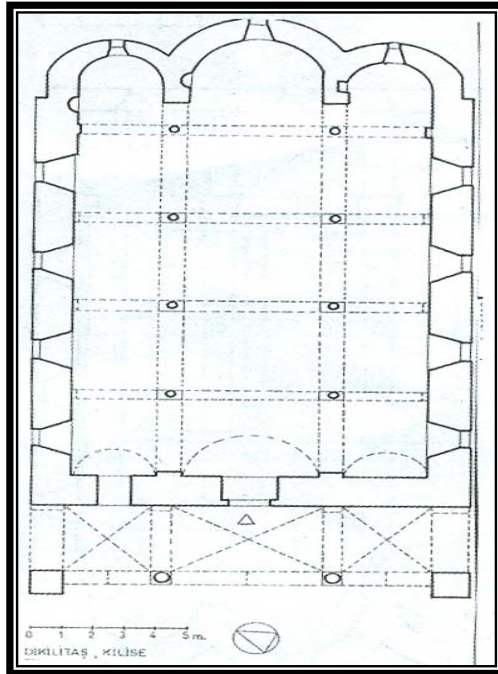
Plan 1. Aktaş Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

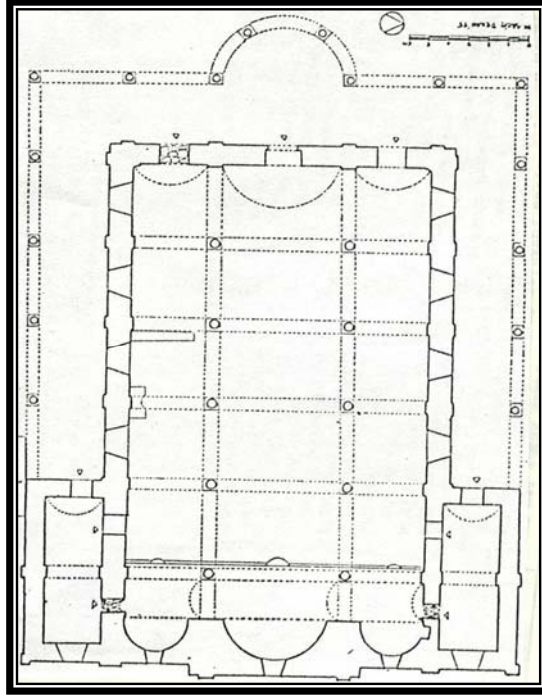
Plan 2. Balı Kilise H. Vasilos Kilisesi
(Sacit Pekak'tan)

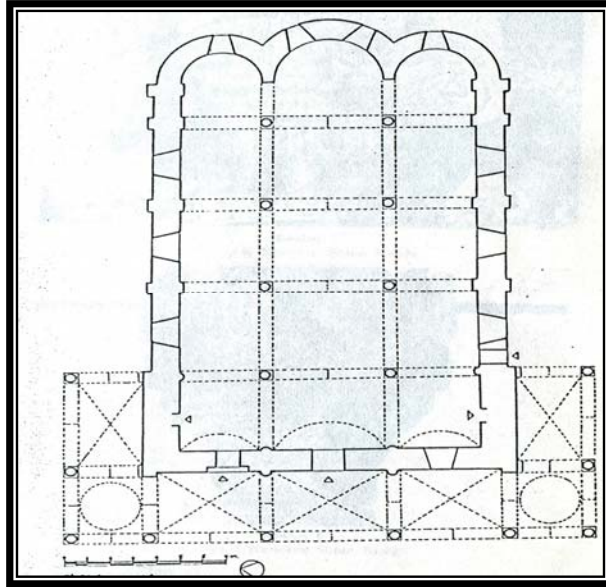
Plan 3. Çamardı Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

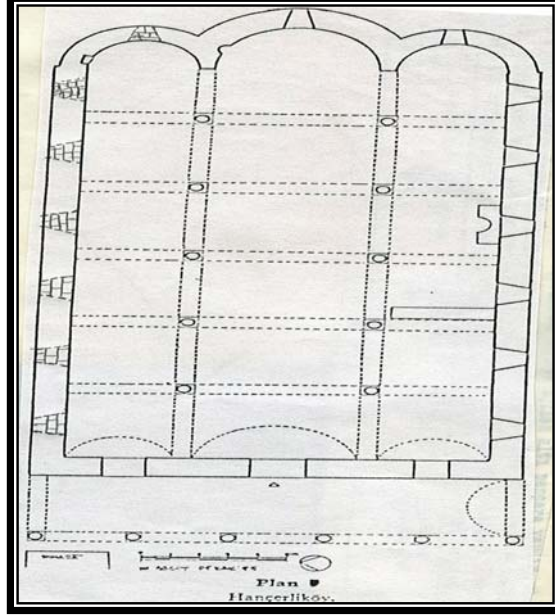
Plan 4. Dikilitaş Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

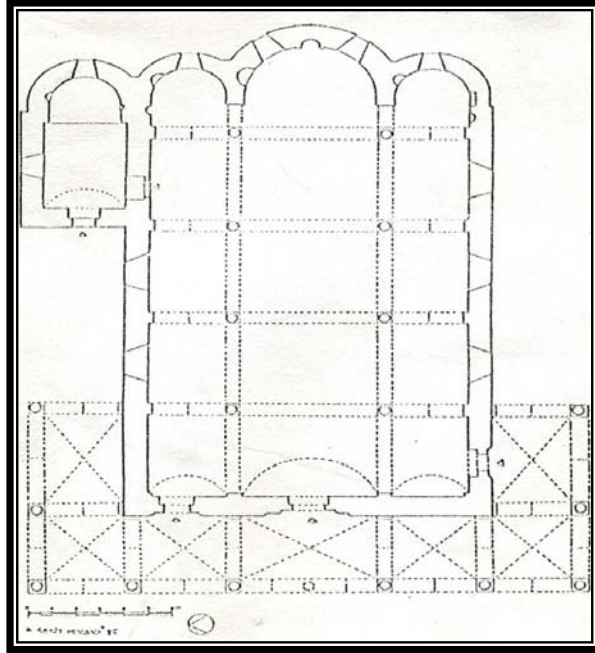
Plan 5. Fertek Cami
(Niğde Müzesi Arşivinden)

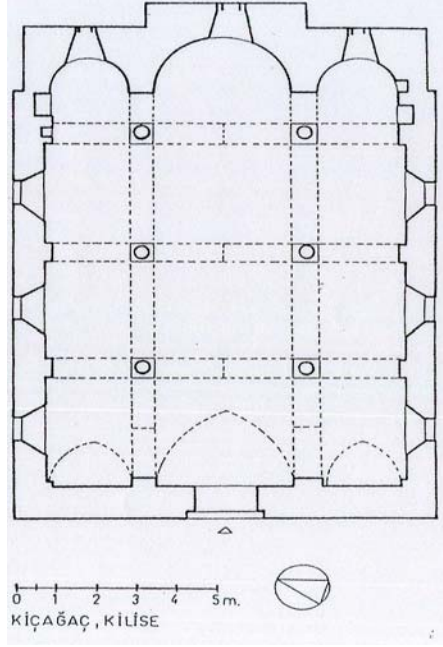
Plan 6. Hamamlı Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

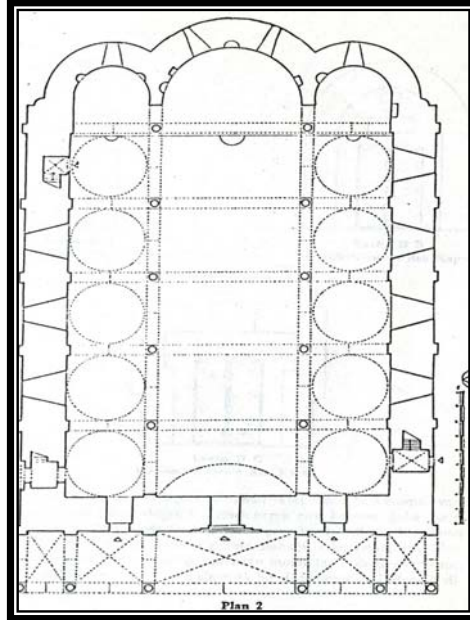
Plan 7. Haçerli Cami
(Niğde Müzesi Arşivinden)

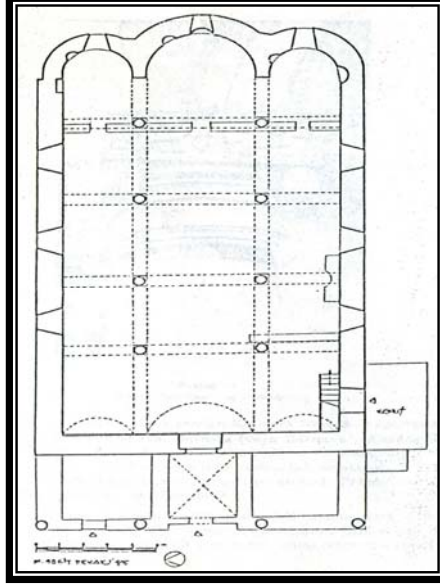
Plan 8. Hasaköy Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

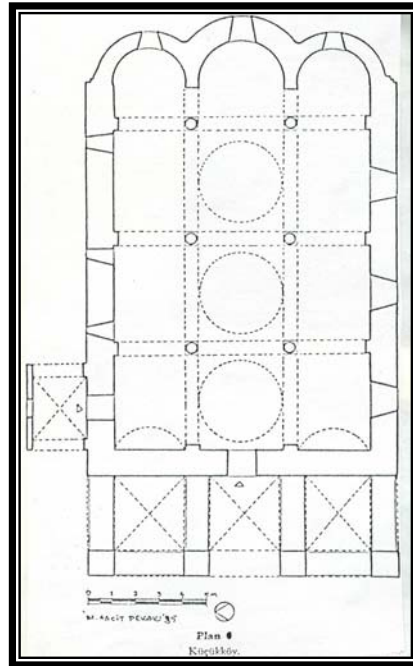
Plan 9. Kiciagaç Kilisesi (H.Georgios Kilisesi)
(Sacit Pekak'tan)

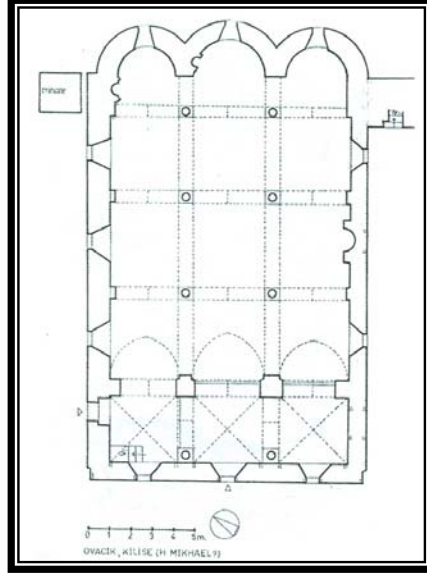
Plan 10. Konaklı Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

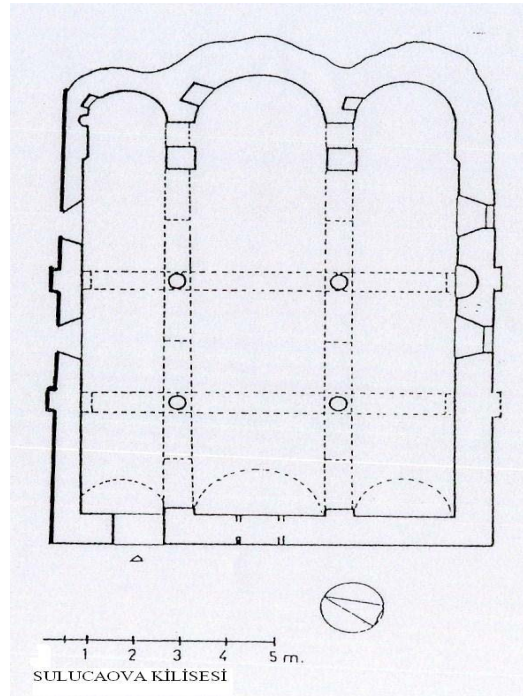
Plan 11. Kumluca Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

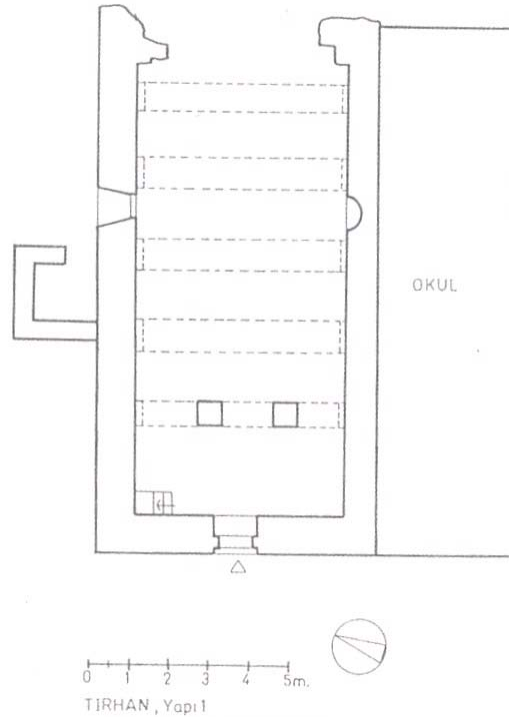
Plan 12. Küçükköy Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

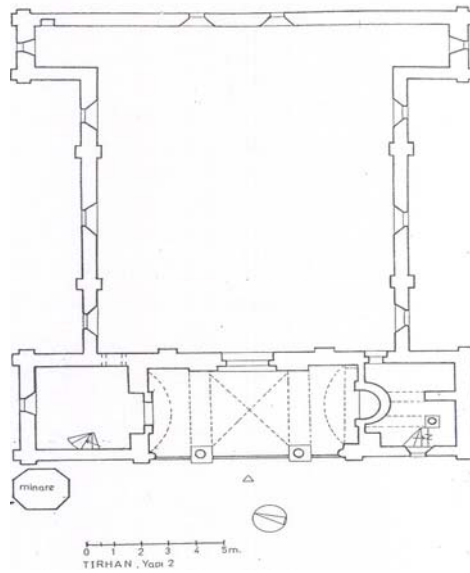
Plan 13. Ovacık Camii
(Niğde Müzesi Arşivinden)

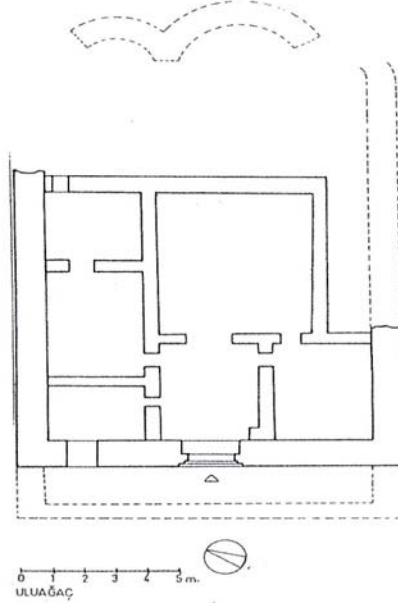
Plan 14. Sulucaova Kilisesi
(Sacit Pekak'tan)

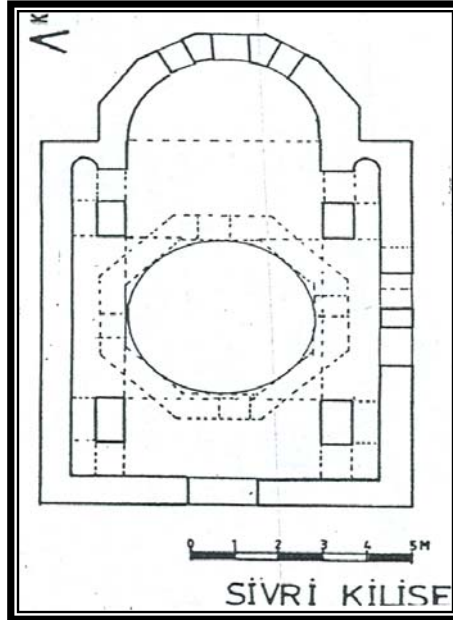
Plan 15. Tırhan Kilisesi
(H. Makrina Kilisesi, Eski Cami Kilise)
(Sacit Pekak'tan)

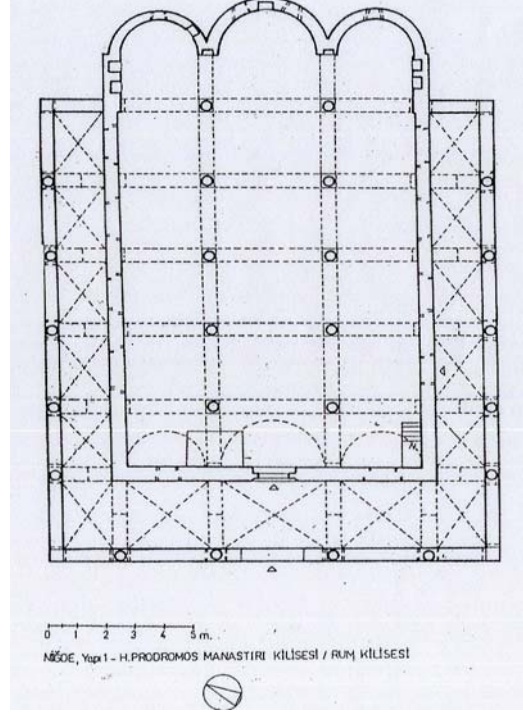
Plan 16. Tırhan Cami H. Georgios Kilisesi
(Sacit Pekak'tan)

Plan 17. Uluğaç Kilisesi
(Sacit Pekak'tan)

Plan 18. Yeşilyurt Sivri Kilisesi
(Niğde Müzesi Arşivinden)

Plan 19. Niğde Merkez Rum Kilisesi
(H. Georgios Kilisesi) (Sait Pekak'tan)

RESİMLER

Resim 1. Aktaş Kilisesi Ön Cephe Görünüşü

Resim 2. Aktaş Kilisesi Kuzey Doğudan

Resim 3. Altunhisar Sivri Kilisesi Ön Cephe Görünüşü

Resim 4. Ballı Kilisesi Ön Cephe Görünüşü

Resim 5. Ballı Çan Kulesi Ön Cephe Görünüşü

Resim 6. Ballı Şapel Doğudan

Resim 7. Ballı Şapel İç Görünüşü

Resim 8. Begüm Cami Kuzeyden

Resim 9. Begüm Cami İç Görünüşü

Resim 10. Bor Kilise Güney Batıdan

Resim 11. Çamardı Kilise Doğudan

Resim 12. Çamardı Kilisesi İç Görünüşü

Resim 13. Çömlekçi Kilisesi İç Görünüşü

Resim 14. Dikilitaş Kilisesi I Önden Görünüşü

Resim 15. Dikilitaş Eski Kilise II Güney Batıdan

Resim 16. Fertek Cami Güneyden

Resim 17. Fertek Cami İç Görünüşü

Resim 18. Hamamlı Kilisesi Kuzey Doğudan

Resim 19. Hamamlı Kilisesi İç Görünüşü

Resim 20. Hançerli Cami Güney Batıdan

Resim 21. Hançerli Cami İç Görünüşü

Resim 22. Hasaköy Kilisesi Güney Batıdan

Resim 23. Hasaköy Kilisesi Fresk

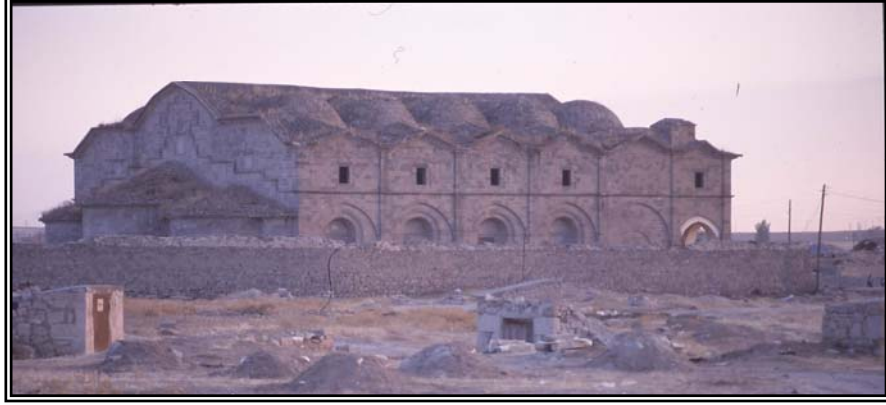
Resim 24. Kayırlı Harabesinden

Resim 25. Kiciagaç Kilisesi Doğu Cephesi Görünüşü

Resim 26. Kitreli Kilisesi Doğudan

Resim 27. Konaklı Kilisesi Kuzey Doğudan

Resim 28. Konaklı İç Görünüşü

Resim 29. Konaklı Kilisesi Fresk

Resim 30. Kumluca Cami Batıdan

Resim 31. Kumluca Cami İç Görünüşü

Resim 32. Küçükköy Kilisesi Güney Doğudan

Resim 33. Küçükköy Kilisesi iç görünüm

Resim 34. Küçükköy Kilisesi

Resim 35. Ovacık Cami Güney Batıdan

Resim 36. Sulucaova Kilisesi batıdan

Resim 37. Tırhan Kilisesi (H. Makrina Kilisesi, Eski Cami Kilisesi) doğudan

Resim 38. Tırhan Cami
(H. Georgios Kilisesi)
Batı cephesinden görünüşü

Resim 39. Tırhan Cami
(H. Georgios Kilisesi)
İç görünüşü

Resim 40. Uluağaç Kilisesi Batı Cephesi Görünüş

Resim 41. Yeşilburç Cami Doğudan

Resim 42. Yeşilburç Cami İç Görünüşü

Resim 43. Yeşilburç Cami Çan Kulesi Görünüşü

Resim 44. Yeşilyurt Kilise Batı Cepheden Görünüşü

Resim 45. Niğde Merkez Rum Kilisesi (H. Prodromos Manastırı Kilisesi)
Ön Cepheden Görünüşü

Resim 46. Niğde Merkez Rum Kilisesi
(H. Prodromos Manastırı Kilisesi)
Sütun Başlığı Görünüşü

Resim 47. H. Prodromos Manastırı Önden Görünüşü

Resim 48. Ballı Rum Okulu Güney Batıdan Görünüşü

Resim 49. Hasaköy Rum Okulu Önden Görünüşü

Resim 50. Fertek Hamamı Önden Görünüşü

Resim 51. Hamamlı Hamamı Kuzey Doğudan

Resim 52. Yeşilburç Hamamı Görünüşü

Resim 53. Rum Evi Konut I. Önden Görünüşü

Resim 54. Rum Evi Konut I. Tavanında Karamanlıca Yazısı

Resim 55. Rum Evi Konut II. (Kadıoğlu Konağı) Önden Görünüşü

Resim 56. Rum Evi Konut II. (Kadıoğlu Konağı) Tavan Süslemesi Görünüşü

Resim 57. Rum Evi Konut III. nden Görünüşü

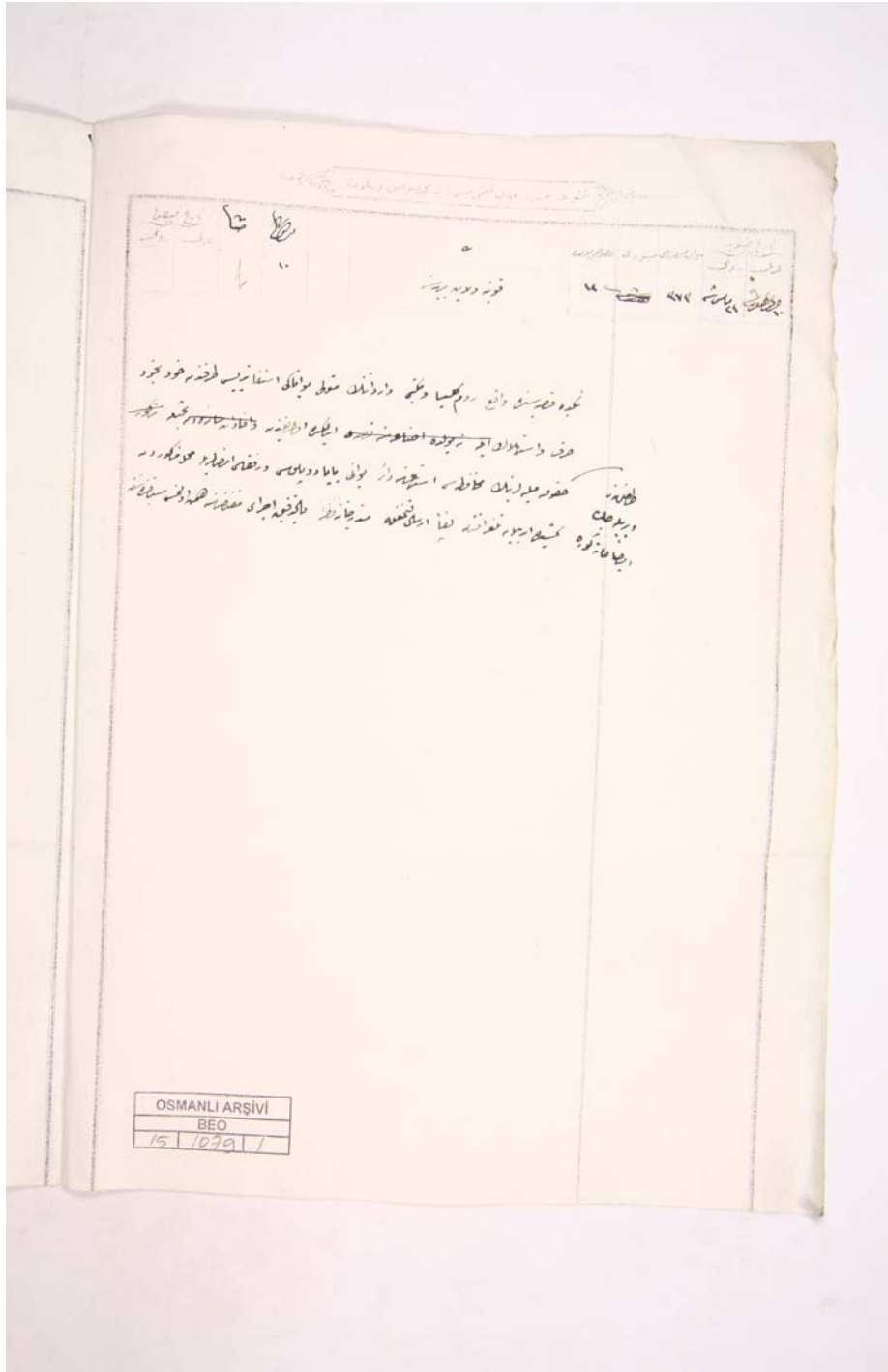

Resim 58. Mermer Mezar Taşı I

Resim 59. Mermer Mezar Taşı II

EK-2:
BELGELER

B.O.A BEO 1309 Za 10, 15-1079

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۳۰۴
۱۳۰۵
۱۳۰۶

۹
و احوال آن را در حدیث
که جماعتی از اهل فرقه سده دوم قلمی آنست
که آنرا در حدیث

دولت و اسم
که جماعتی از اهل فرقه سده سیم ایاد است و کسی که دولت
اسم سومی در حدیث نامی و انعام و شرایط سوره در آنجا آورده است
ما در سوره از او به همان نام که در حدیث آورده است
انعام و انعام انعامی که در حدیث آورده است
۱۳۰۴
۱۳۰۵
۱۳۰۶

صدر اعظم
استاد

B.OA DH.ID 1332 C 07 214-2

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

امور سرحد نسبی

الحمد لله رب العالمین

بیکه بخاکت مدار فرستاده کاره ابا واسلوک کلیسا کی هوسنست و قنیل با ابراهیم ابراهیم منعم اولاد
روم مکتبیت در کوه اورونر و طولنده اور درن منور و فرحت و سکاز و اولادیه ساختمز و ارفعینه و در
قیراب اوران بی و دکور و امانه کتیبی اکبسی کتیبی اولور و مذکور کلیسا اید مکتبیت اندرون در
اولاد در حیرت قانور کتیبیت نوبتقا کتیبی کتیبی قانور و مکتبیت کتیبیت معا در کتیبیت کتیبیت
بوز کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت
کتابت قانور اولور کتیبیت بر باب مکتبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت
کتابت قانور اولور کتیبیت بر باب مکتبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت

بسم الله الرحمن الرحیم و معارف ناظران مأمور در

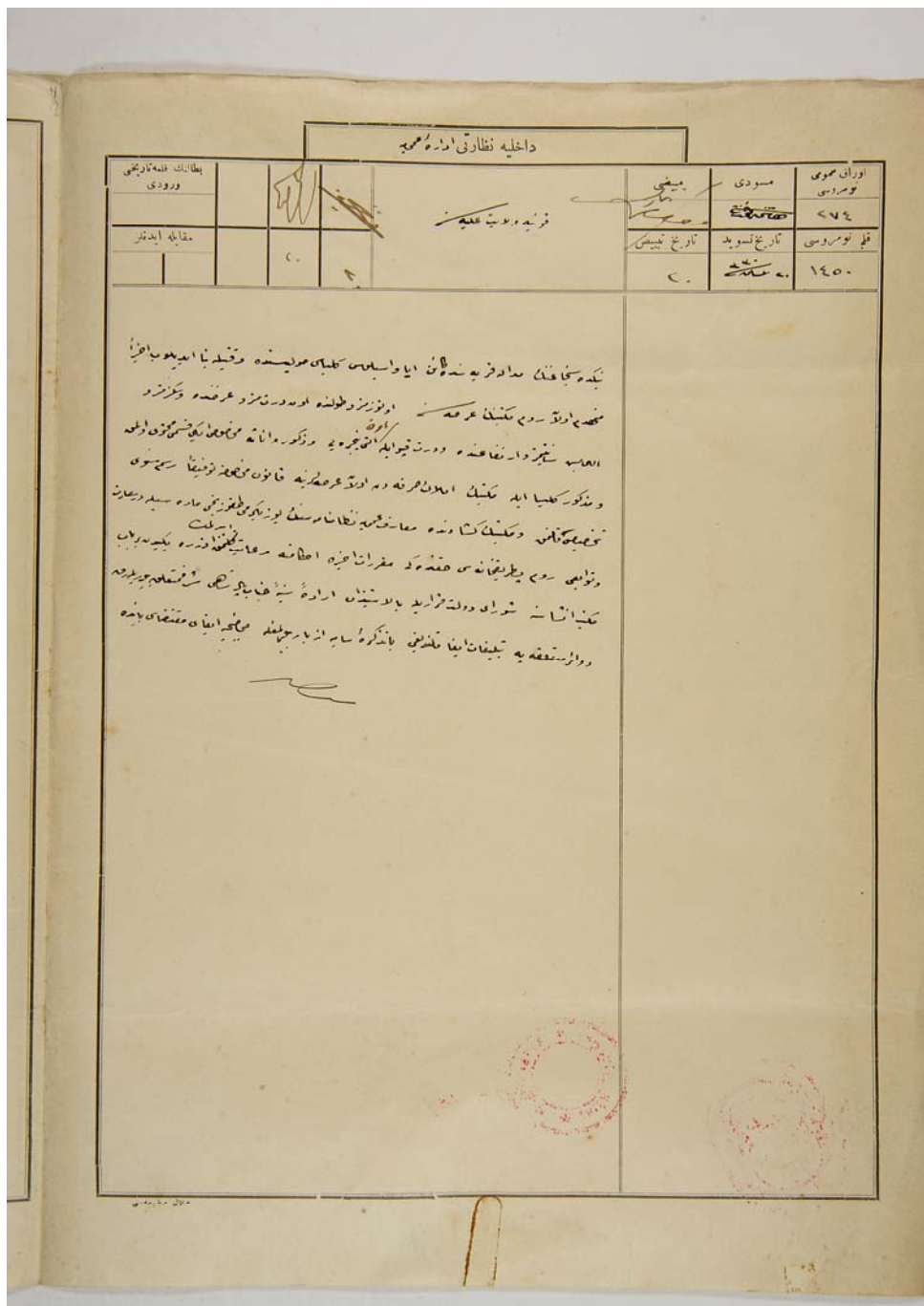
۱۱۱۱ رضانور ۱۱۱۱

معارف ناظران
احمد شکر
معارف ناظران
احمد شکر
عبدالله بن علی بن عثمان
ابراھیم
محمد سعید
محمد سعید

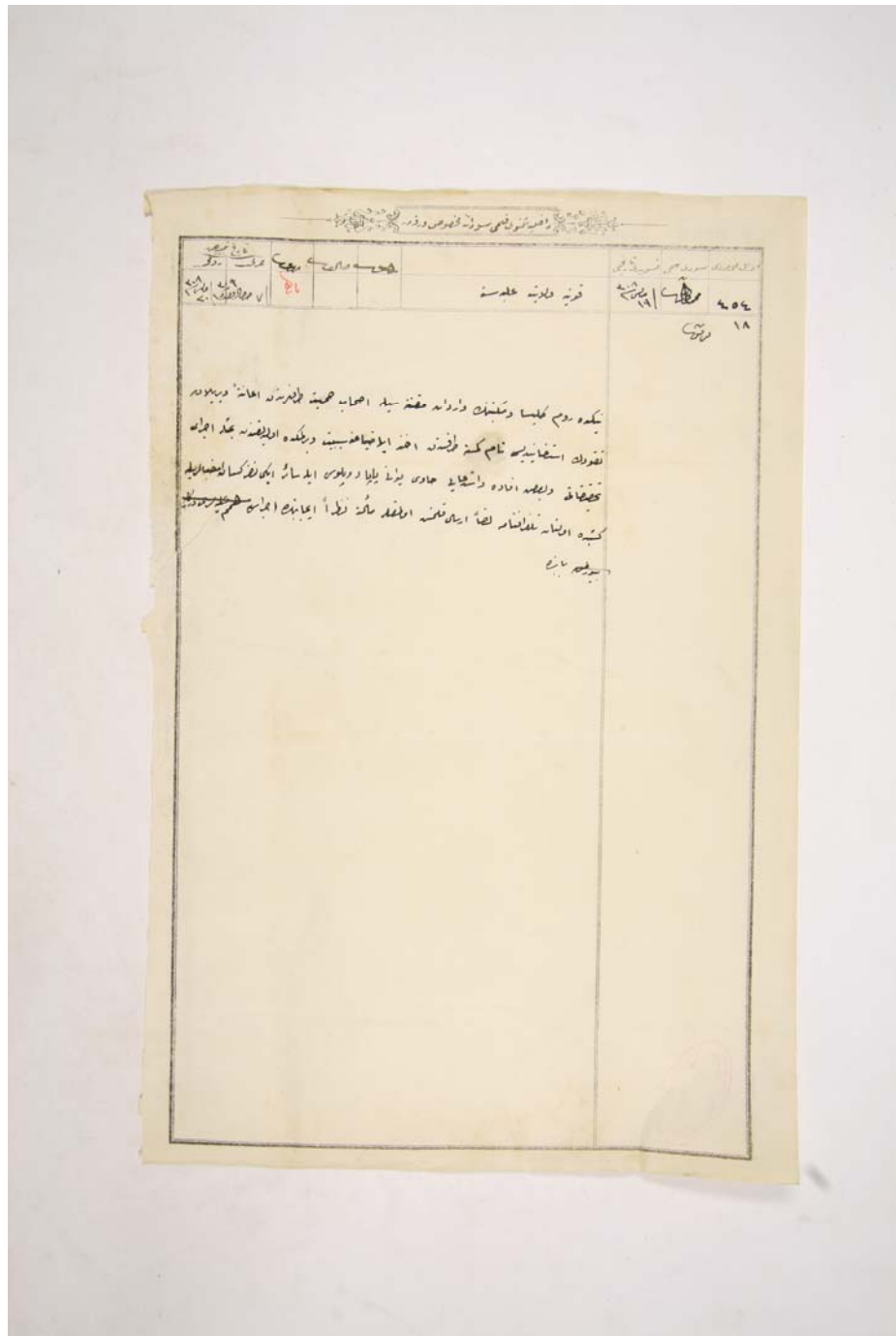
احمد شکر
امور سرحد نسبی
~~محمد سعید~~
~~محمد سعید~~

دفعه اوله درت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت کتیبیت

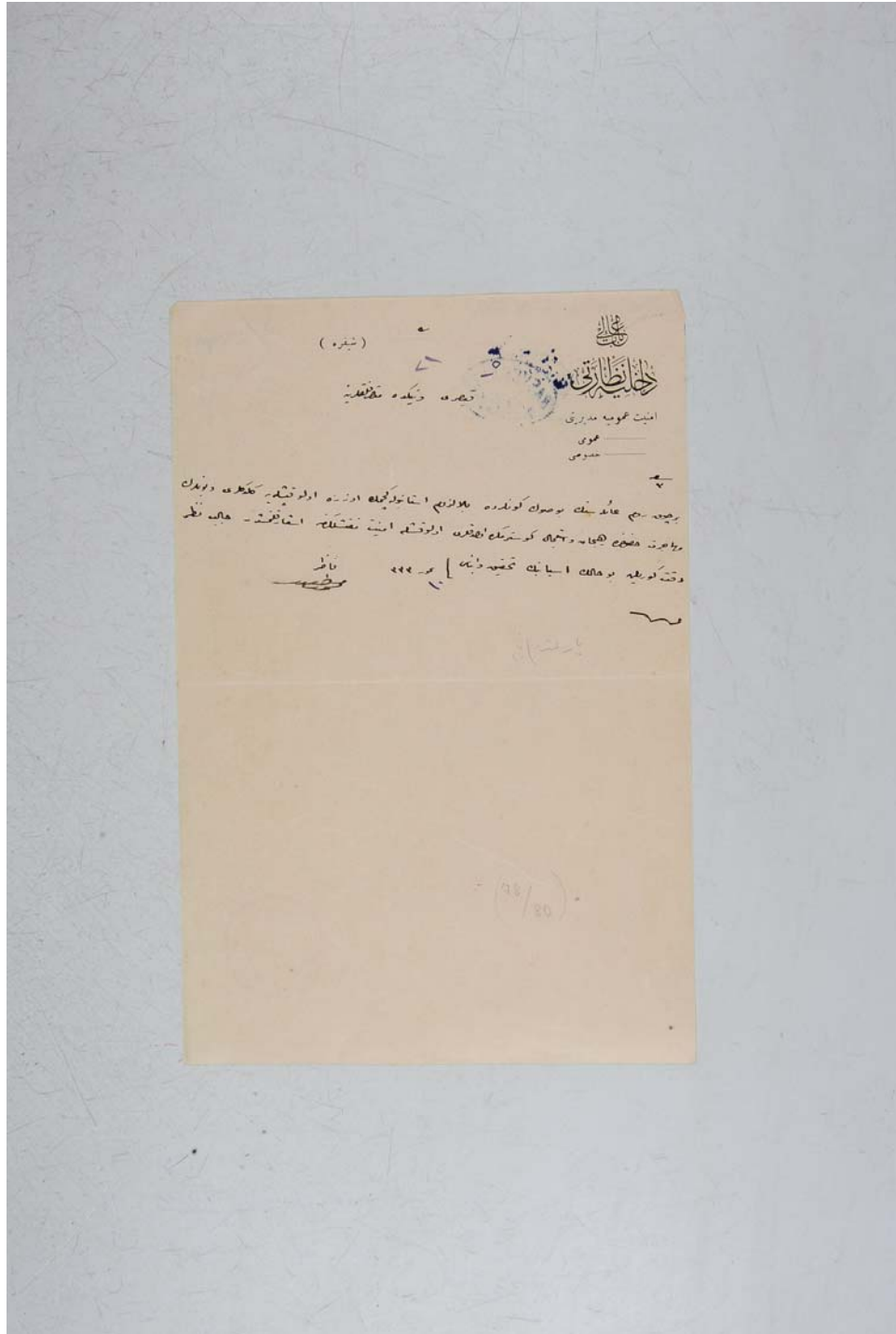
B.O.A DH.İD 1332 C 07 214-12

B.O.A DH.ID 1332 C 07 214-12

B.O.A. DH. MKT, 1309 Za 7, 1957-1

B.O.A. DH. ŞFR, 1335 N 20, 78-80

قومی تکرہ قیصری ولایت
 ولواترہ

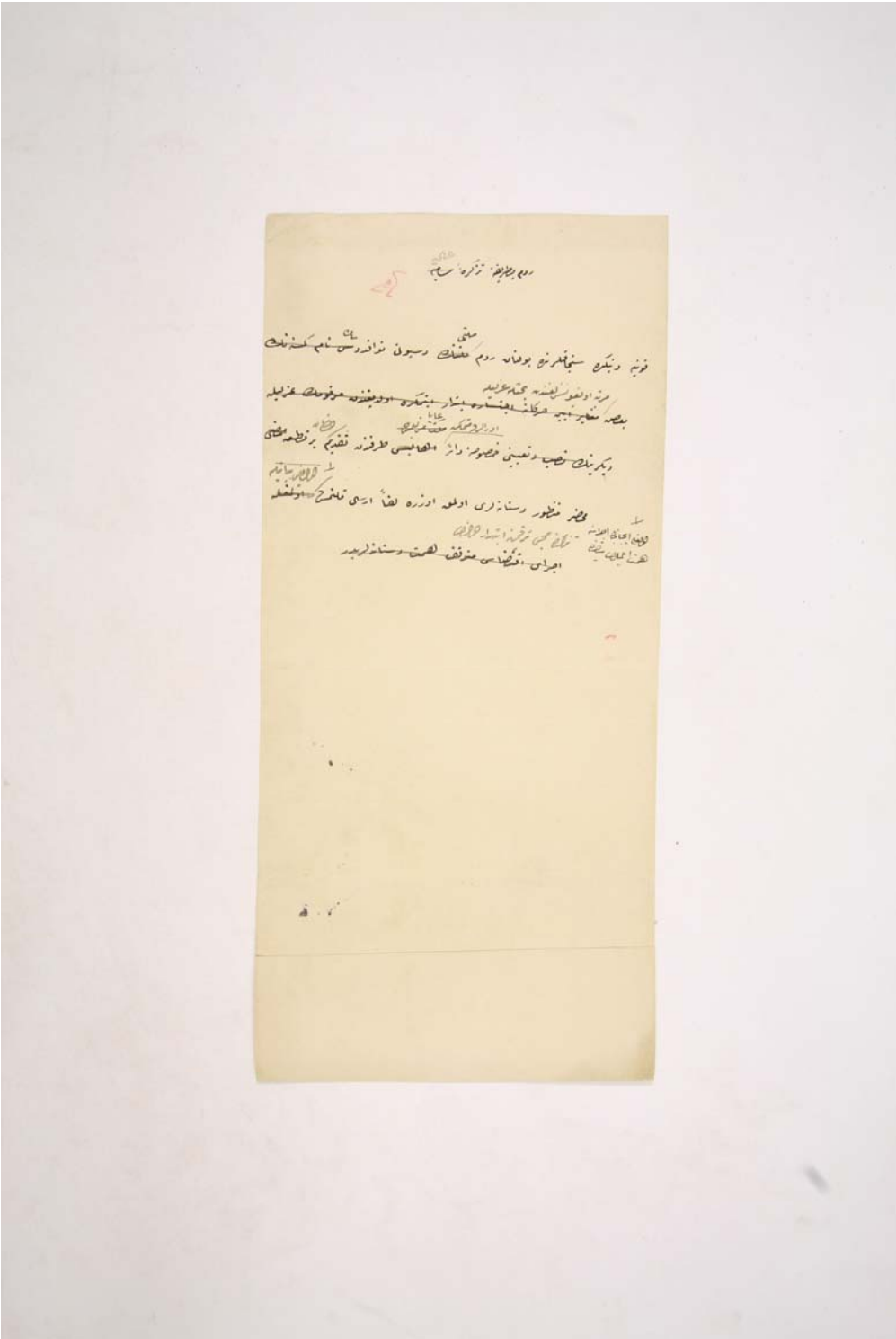
خلیفۃ المسیح
 سوات
 ۳۵۸۲۷

سوات
 ۳۵۸۲۷

اظہارہ ملک جونہ ایسی راجہ کی اولاد سے جس کو خداوند تعالیٰ نے اپنے فضل و کرم سے
 اور اپنے سونے ایٹھارہ دیہات اور چھوٹے چھوٹے جاگہ داروں سے نوازا ہے۔ ان کے
 قلموں و ولایتوں کے اسماء ایٹھارہ در معرفت معلوم ہوا ہے۔ ان کے نام و نامیوں کے
 مقدم مکتب امدادی ایچ بی بی کے ہاں جمع کیا گیا ہے۔ ان کے ناموں کے
 تحریر و تصدیق کے واسطے سو فی فی ایچ بی بی کے ہاں جمع کیا گیا ہے۔ ان کے
 ادنیٰ اس اہلیہ () کا نام ہے۔

نظریہ
 محمد

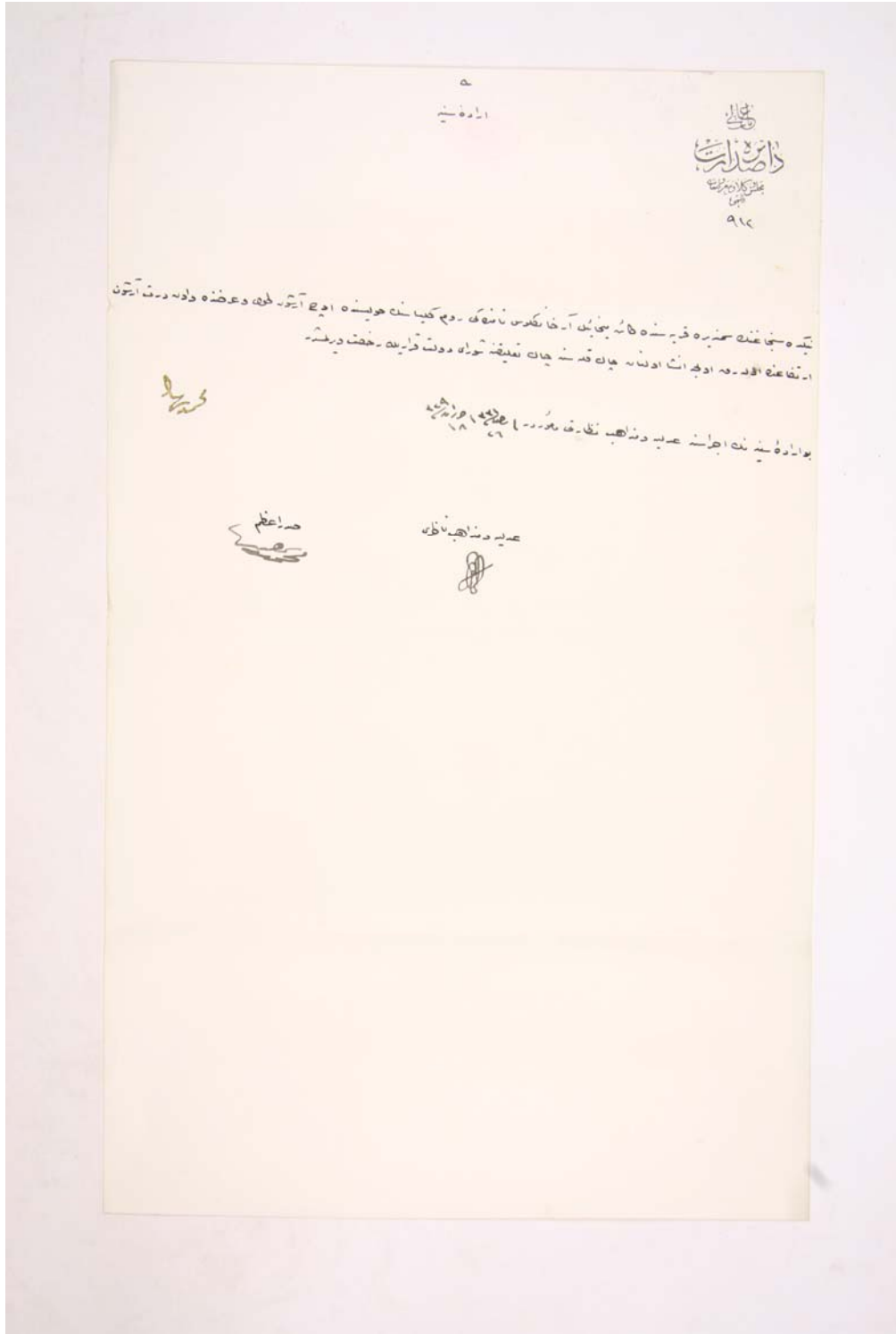
B.O.A. DH. ŞFR, 1337 C 01, 97-41

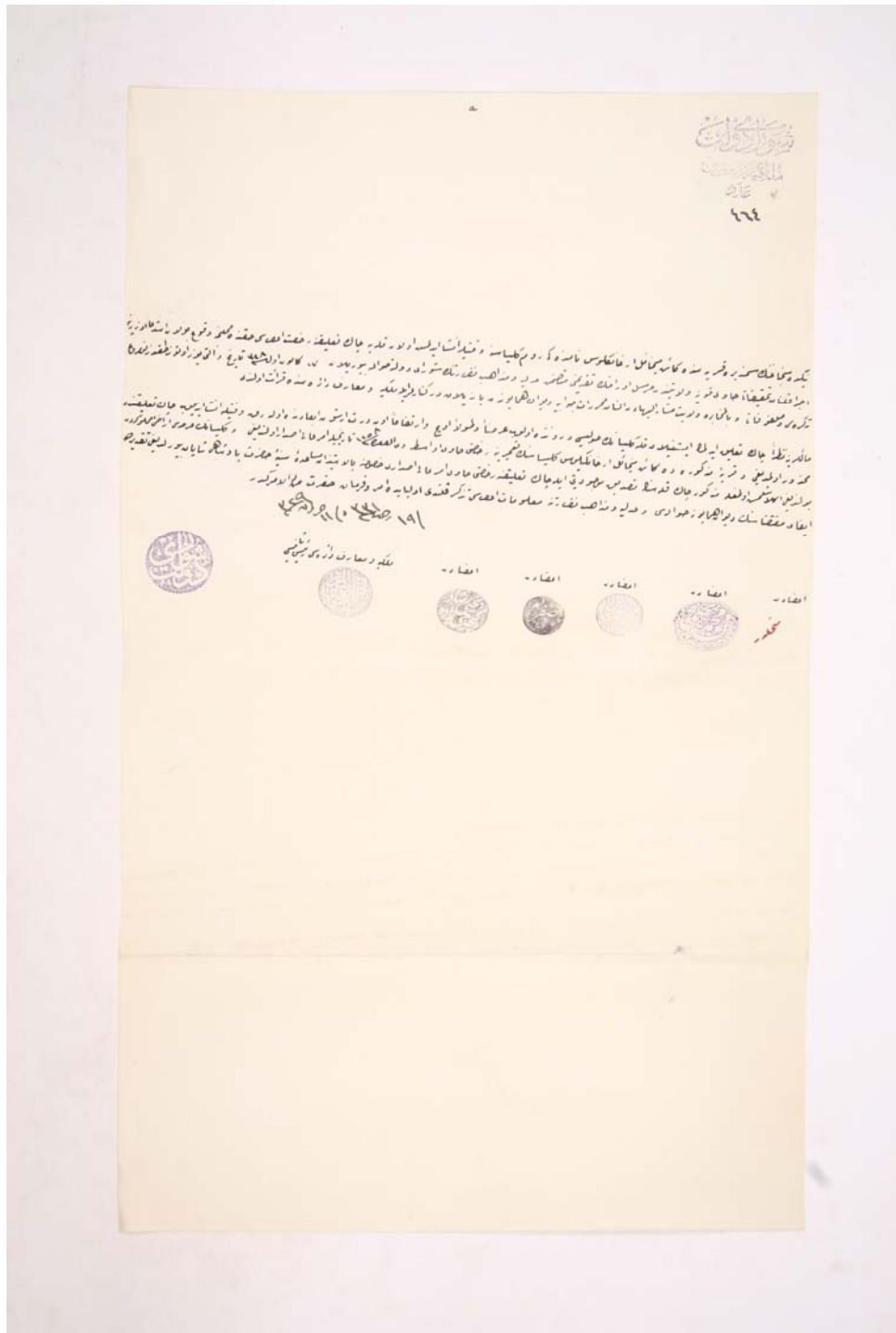
۱۱۰۰
۱۱۰۰
۱۱۰۰

فونم و دیگر سینه‌های بوداده درم مضافت در سون تراوس نام کستنیف
روز اول فورسینه کتبه بودید
بعضی معیار این هرکند استند و اینرا بنامه اولیفته معروفه خرابید
و دیگر بنام نصب و تعیین تصویر دار الهامیسی لازمه نظیرم بر کتبه
کلمه منظور رساناری اولو اوزره لغاً ایسی تاجزح و موشط
کلمه ایچانه اولو
کلمه ایچانه
ایرانی و قشقدن متوقف لغت و سناندریبر

B.O.A. HR. MKT 1270 N 11 78-49

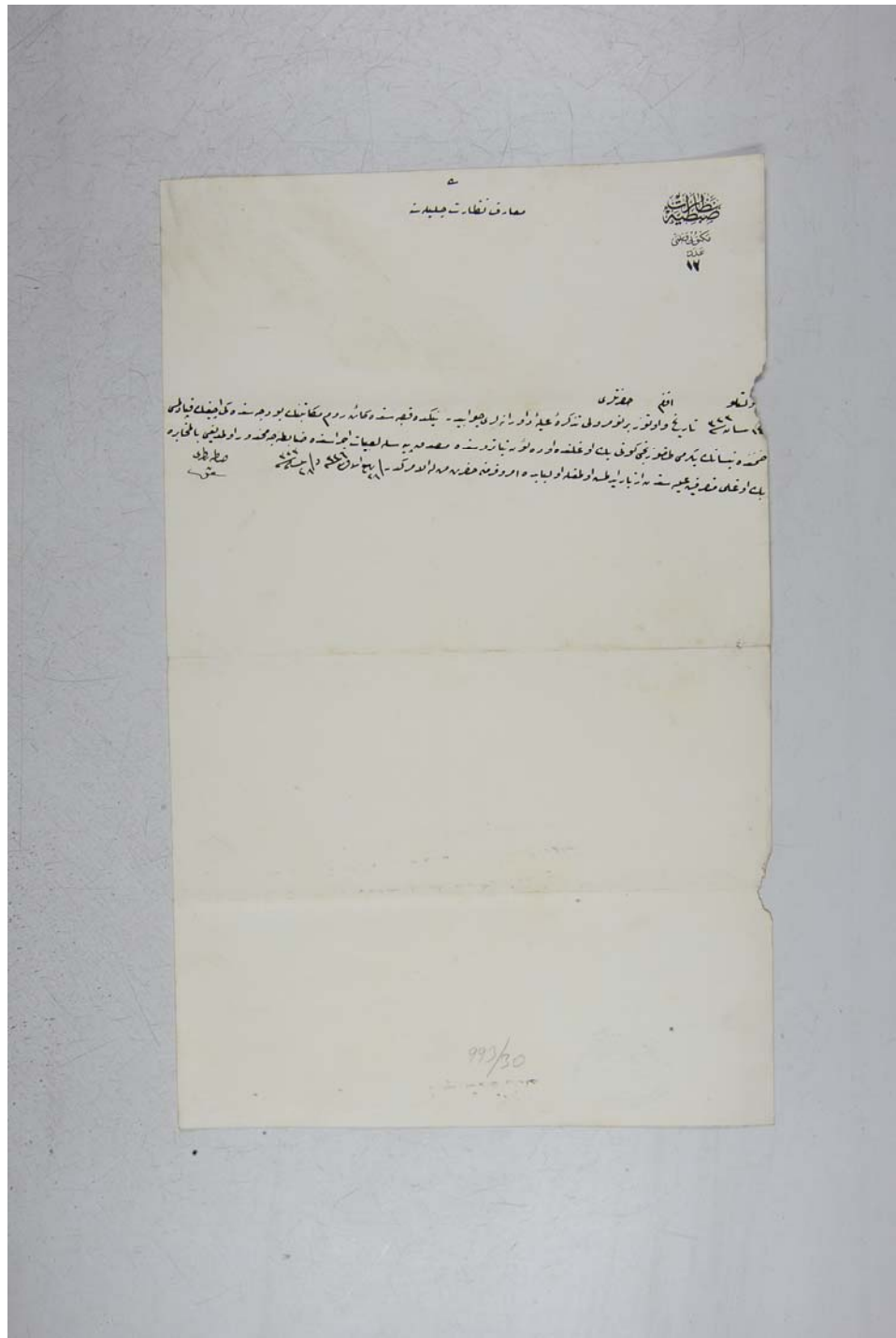
B.O.A. İ. AZN, 1331 B 26, 112-1331 B-12 -- 1

B.O.A. Ī. AZN, 1331 B 26, 112-1331 B-12 -- 2

نوع اسم	عدد	تاریخ			میز و کتب	نوع	شماره	میلور
		سال	ماه	روز				
نسخ صرفی	۱۶	۱۰۰۰	۱۰	۱۶	۴۶۶	۵	۱۸۸۰	
کتابخانه و تفسیر					۴۸۰	۴۰	۱۱۹۰۰	
کتابخانه						۵۰	۹۰۰۰	
انتاش					۴۶۶	۴۰	۴۸۸۶۰	
نسخه یونانی بودودم					۴۴۰	۴۰	۶۶۰۰	
نسخه خاصه صافه المی و نقد					۵۶	۱۸۸۶	۹۸۸۶	
یونانی طبعی شکو دست	۱۹۹۰	۷۰	۵۰	۴۰				
کتابخانه						۶۰	۴۰۰۰	
انتاش					۴۴۰	۴۰	۶۶۰۰	
طوبک بودودم					۵۶	۶۰	۴۱۴۶۶	
قرم					۵۰	۱۶	۶۰۰	
اعمال کرسنه	۴۵۵	۵۶	۱۰	۵۰	۱۷	۴۰	۶۶۰۰	
بشیرت خندک	۴۸۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۷۷۷	
پایبسی							۴۶۴۹	
برنجی و آبجی قات								
صافه خاصه - صافه المی و نقد	۴۷۶	۷۰	۴۵	۴۵	۱۶۰	۶۰	۹۸۰۰	
نقد							۴۶۰۰	
صفا و طبعی	۹۷۶	۷۰	۴۰	۴۰	۴۴	۶۰	۱۴۸۰	
نقد							۹۶۰	
ماری طبع بودودم	۴۷۶				۱۶۰	۶۰	۷۴۰۰	
نسخه قوناق بودودم	۹۷۶				۴۴	۶۰	۱۸۶۸۰	
نسخه خاصه صافه المی و نقد					۴۶۰	۶۰	۱۰۸۰۰	
کتابخانه						۵۰	۵۵۰۰	
قرم					۸۰	۱۶	۹۶۰	
دوبارک ایچ انتاش					۴۶۰	۴۰	۱۰۸۰۰	
یونانی انتاش					۱۵۴	۶۰	۵۰۸۰	
اعمال کرسنه	۹۶۰	۵۶	۱۰	۵۰	۴۶۰	۴۰	۱۴۰۷۵	
بشیرت خندک	۵۶۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۱۵۷۵	
دبار و دوشس خندک	۵۶۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۱۵۷۵	
طوبک خندک	۹۴۹	۴۰	۴۰	۴۰	۴	۴۰	۱۶۴۷۵	

B.O.A. İ. MF, 1329 B 29, 18-1329 B-09

معارف نظامت جدیدت

کتابخانه
مکتب
۱۲

روزنامه
تاریخ و احوال
مکتب
۱۲

993/30

B.O.A. MF. MKT, 1325 Ra 14, 993-30

معارف عمومی نظام قلم و دفتر و حساب و امور اداری

اوراق گمرودری داستور قلمداری دوروی ستوری	سوزنی	معمولی	نایب منشی عربی دستی
مارش ۱۲ ۱۶ ۱	مارش	اه کوشک ۱۱ مارش	۱۷۵۰ عربی دستی
عقدت روزم بطریقاً در سالیان مضامین در حق اقصیه در هر کجایه بر روزم کلی موجود در حصص و سوره در وقت اهل بیت و سوره نعمت اجراست نسبت به اهل بیت و در سالیان سابقه اهل بیت قریب فرموده اهل بیت و در سالیان اول سوره در هر کجایه و کمالی در سوره و در سالیان انسان خصوصاً صور و در سالیان از برای تقاضای سالیانه نعمت سالیانه از طرف سالیانه مطابق در سالیانه و در سالیان نعمت سالیانه و در سالیان انسان سالیانه و در سالیان مطابق در سالیانه و در سالیان نعمت سالیانه و در سالیان انسان سالیانه و در سالیان مطابق در سالیانه و در سالیان نعمت سالیانه و در سالیان انسان سالیانه و در سالیان مطابق در سالیانه و در سالیان نعمت سالیانه و در سالیان انسان سالیانه و در سالیان			

620/47

B.O.A. MF. MKT 1320 M 620-47

شماره ۳
 تاریخ ۱۳۳۹
 محل صدور

۱۳۳۹
 ۱۳۳۸
 شماره قلمرو
 شماره فایده
 شماره دفتر

محل صدور
 تاریخ
 شماره قلمرو
 شماره فایده
 شماره دفتر

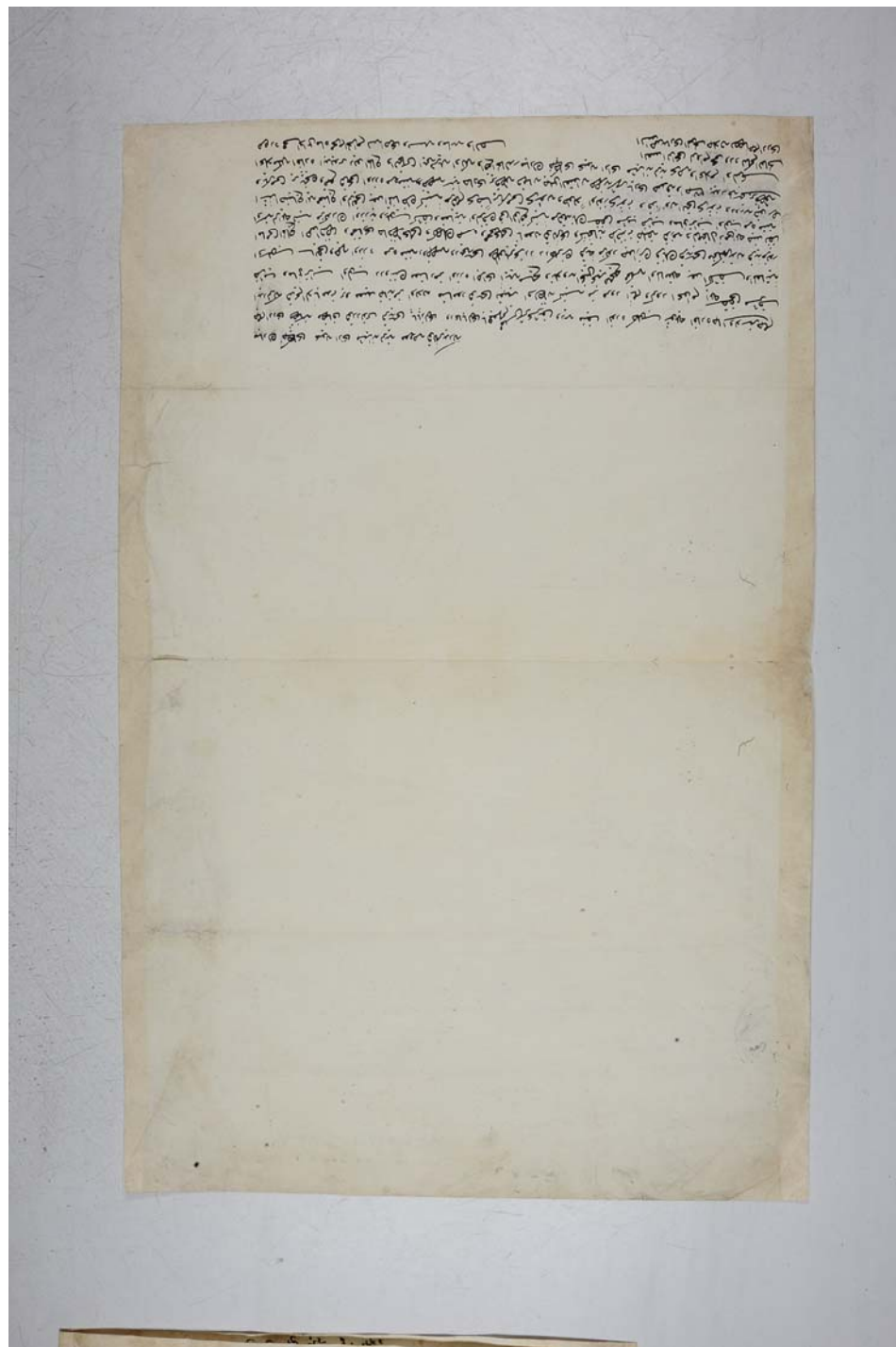
شماره ۳
 تاریخ ۱۳۳۹
 محل صدور

۱۳۳۹
 ۱۳۳۸
 شماره قلمرو
 شماره فایده
 شماره دفتر

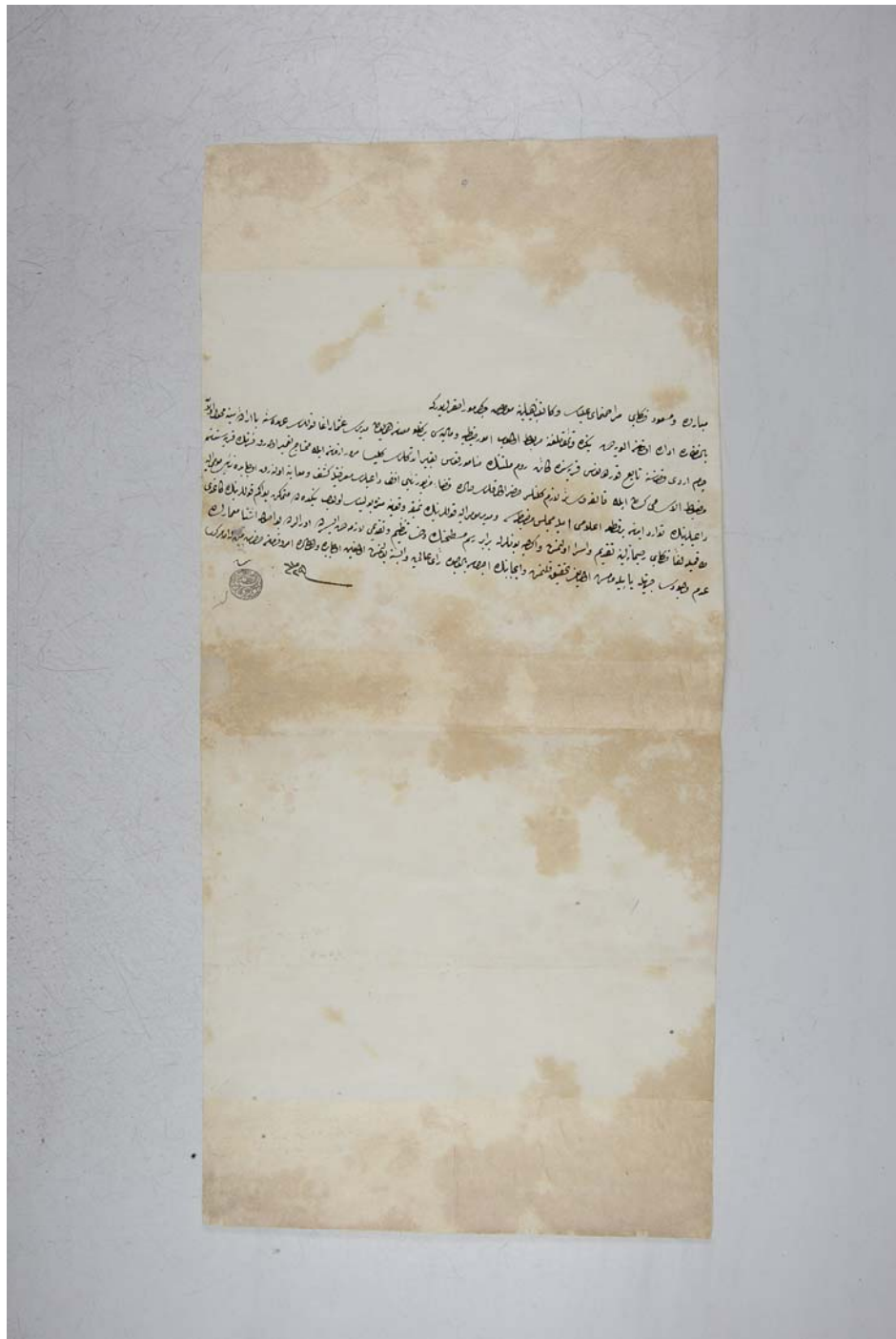
این سند صادر گردید
 در روز دوشنبه مورخه
 ۱۳/۱۰/۱۳۳۹
 از دفتر شماره ۳
 و در وقت ظهر
 در محل شماره ۳
 و در حضور آقایان
 حاضرین و غایبین
 و با اکثریت آراء
 تصویب گردید
 و در نتیجه این
 سند در دفتر شماره ۳
 ثبت گردید
 و در وقت ظهر مورخه
 ۱۳/۱۰/۱۳۳۹
 در دفتر شماره ۳
 ثبت گردید
 و در وقت ظهر مورخه
 ۱۳/۱۰/۱۳۳۹
 در دفتر شماره ۳
 ثبت گردید

۱۳۳۹

۲

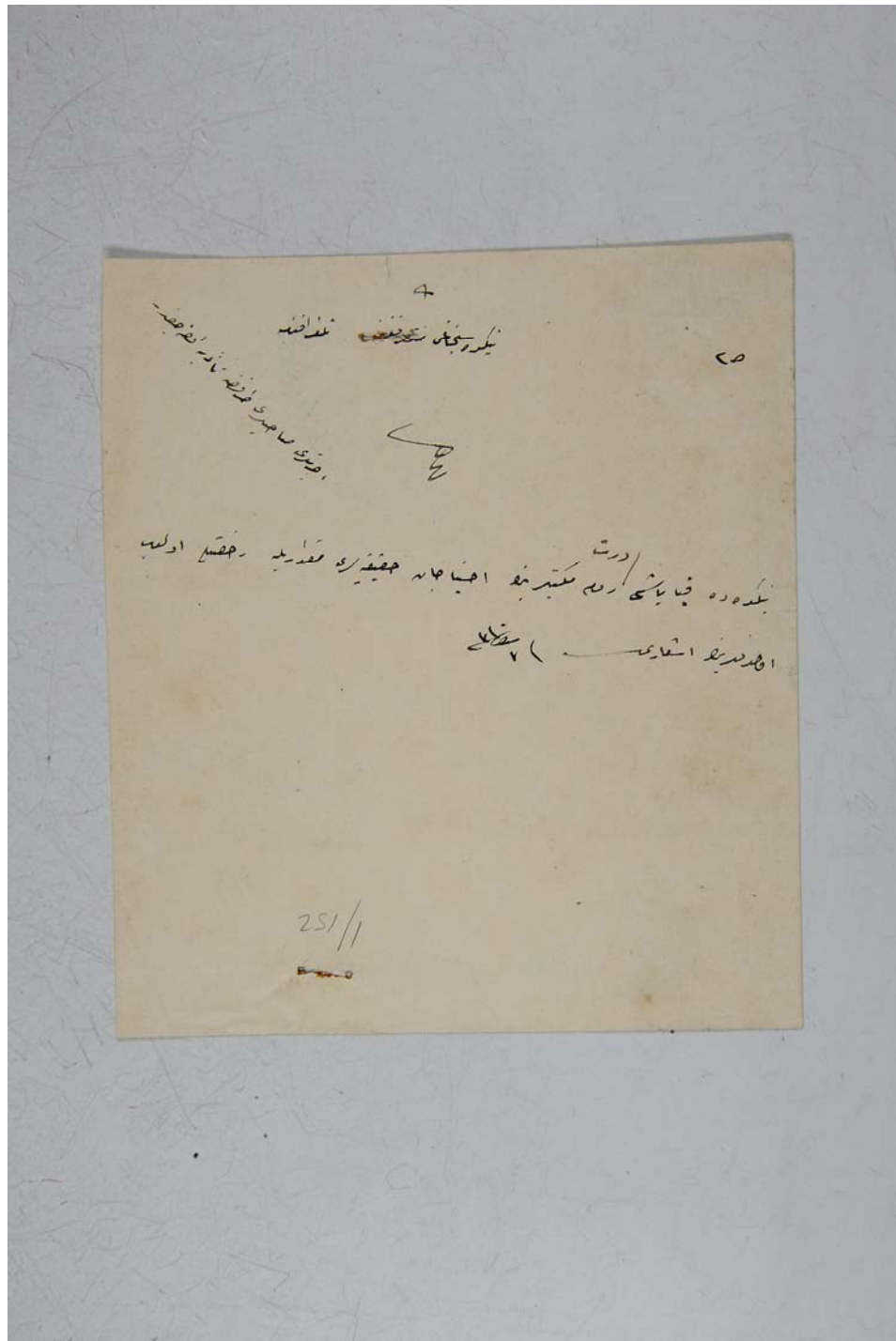

B.O.A. MKT1, 1261 Ra 17, 23-7

بشارت و سوره نظایں مراداً ایضا و کما فی القیامه مناجیه کجیو لافتر لیکه
بانتضت ازان الفخر الوضوہ بکن و فی القیامه مناجیه لافتر لیکه و ما یس من بکفہ منہ الفیاض لیکه
بجم اروی حضرت تالیق قره قیاس قریش قانہ مع منسلک نامو قیاس قیاس لیکه و ما یس من بکفہ منہ الفیاض
مشیطه لیکه
راعی لیکه
عقد فی القیامه مناجیه لیکه
عدم لیکه

B.O.A. MKT2, 1261 Ra 17, 23-7

4
نکره و جان سحر ~~نکره~~ نکره
۲۰
فوتی سا مهری نکره نکره نکره

بلده ده جبا باشی درت / درت
ارده نکره نکره نکره نکره نکره نکره نکره نکره
ارده نکره نکره نکره نکره نکره نکره نکره

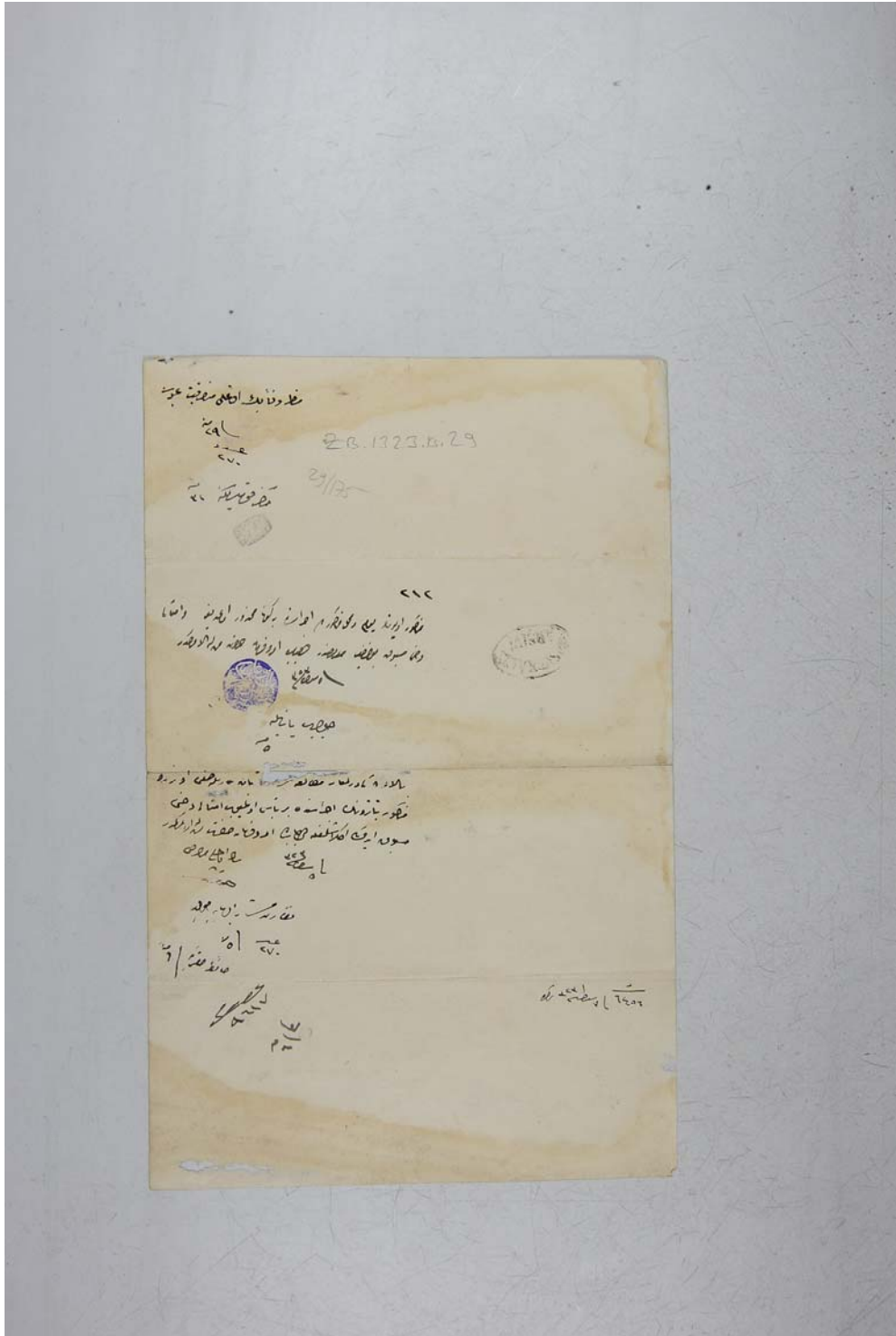
25/11

B.O.A. MKT, 1260 Z 29, 20-9

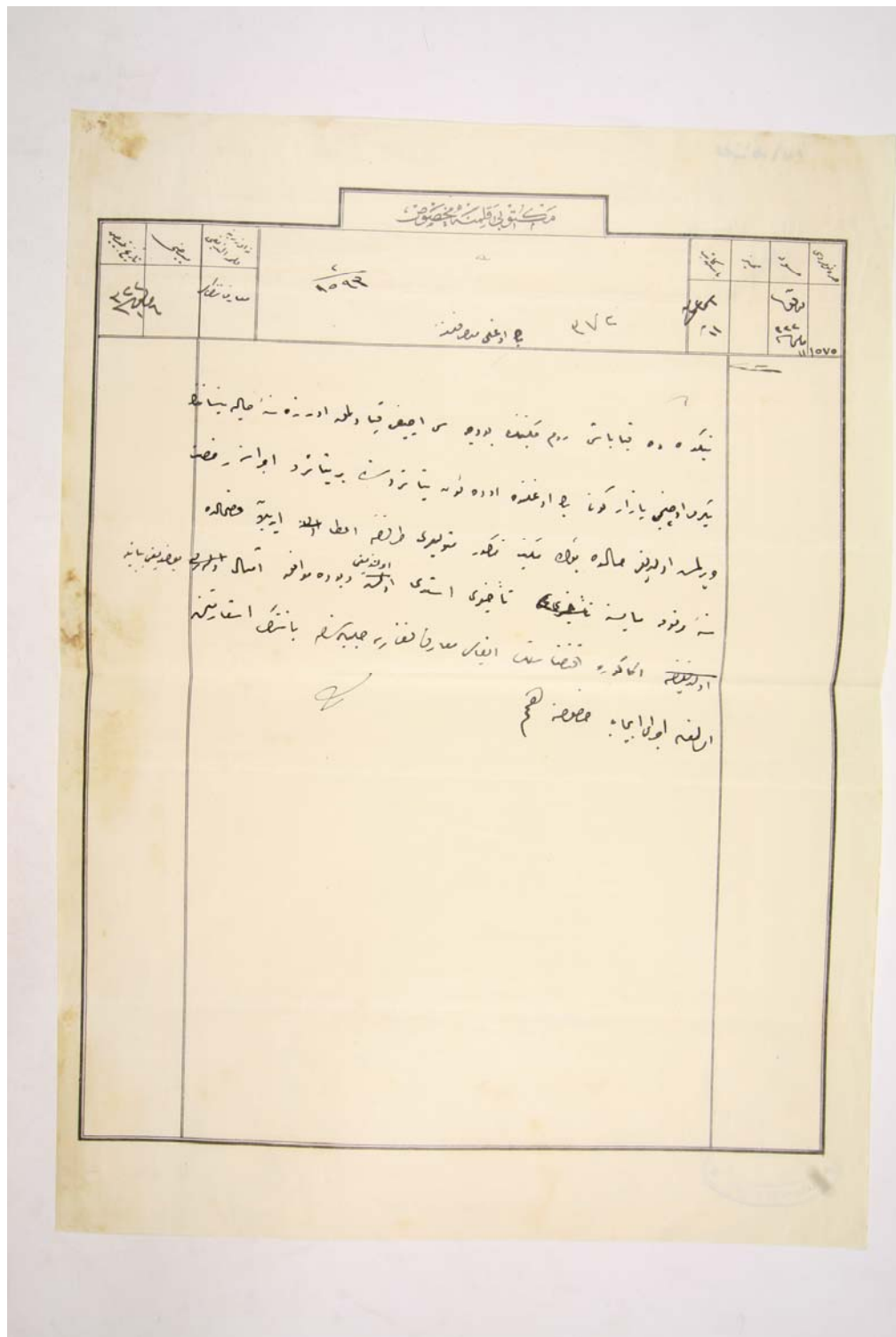
دولت اقامت مغزری

بکشه و قفسه نه فیا کی کهنه فوم روم مقلدین بود که آهیبی فیاضه اوزره ریاضه نوری دولت کچون اودمه ملک اوزکی
بیت طبع و توفیقید مکتور ریاضه دولت اومون نوری اوج سنی سلطان اوز ریاضه اوزکی بن اوعلمه اوزره کون تا و سده اوزکی مری
رغبت اعلی هفت کت سومی اوز مکتب مکتب لقمه خوریه و لومند و اوز اوزون کوز سده مریا و سوله لومند و سوله سوله
اعماله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
بیت خوریه سومی اوزکی سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
نورج استا سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
مقتضای سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
نورج سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
ایرلک و لایم اوز سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
و سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
مقتضای سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
افا زده سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله
رکاب سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله سوله

B.O.A. ZB1, 1323 Ks, 29, 29-175

B.O.A. ZB2, 1323 Ks, 29, 29-175

B.O.A. ZB. 1322 My 16, 386-5

ÖZGEÇMİŞ

26. 06. 1979 yılında Zonguldak doğumluyum. İlköğretimimi 1990 yılında Zonguldak Rat Cumhuriyet Okulu, Ortaokulu Zonguldak Gazi İlköğretim Okulunda 1993 yılında tamamlamış bulunmaktayım. Lise öğrenimimi 1996 yılında Zonguldak'ta Fener Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1999 yılında Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. 2003 yılında mezun oldum.